

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

İSLAM FIKHINDA AVCILIK VE AV HÜKÜMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER ÇETİNKAYA

İstanbul- 2010

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

İSLAM FIKHINDA AVCILIK VE AV HÜKÜMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
ÖMER ÇETİNKAYA

Danışman
PROF. DR. CELAL YENİÇERİ

İstanbul –2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı İSLAM HUKUKU Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ÖMER ÇETİNKAYA'nın İSLAM FIKHİNDA AVCILIK VE AV HÜKÜMLERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.01.2010 tarih ve 2010/01-26 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 14.06.2010

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. CELAL YENİÇERİ

2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ. DR. SAMİ ERDEM

3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. KÜRŞAD DEMİRCİ

.....
.....
.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	IX

GİRİŞ

İSLÂM FIKHINA GÖRE GENEL TEZKİYE ÇEŞİTLERİ VE AV HÜKÜMLERİ

A- TEZKİYE Ve ÇEŞİTLERİ	2
1- İhtiyârî/Hakikî Tezkiye	3
a- İhtiyârî Tezkiye Usulleri	4
b- İhtiyârî Tezkiyede Kesilmesi Zorunlu Olan Yerler	5
c- Kesimi Omurilik ve İliği Kesecek Derecede veya Kafasını Koparacak Şekilde Yapmanın Hükümü	6
d- Hayvanın Boğaz Kismından Değil de Ense Tarafından Kesilmesinin Hükümü	6
e- Tezkiyenin Fasılasız Yapılması	7
f- Tezkiye Âdâbı	7
2- İzdırârî/Hükmî Tezkiye ve Avcılıkla İlişkisi	8
a- Avın Lügat ve Istılah Manaları	11
b- Avın Meşruiyeti	17
c- Teklifi Hükümler Açısından Avlanmanın Mahiyeti	20

BİRİNCİ BÖLÜM

AVCI, AV, AV ALET VE HAYVANLARINDA BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

I- AVCI	23
A- HEM AVCININ HEM DE MÜZEKKİNİN/TABİİ YOLDAN KESİM YAPAN KİŞİNİN TAŞIMASI GEREKEN ORTAK VASIFLAR	23
1- Din	24

a- Ehl-i Kitabın Kestiklerinin Yenebileceği Hakkında Kur'ân ve Sünnetten Deliller	24
b- Ehl-i Kitaptan Maksat Kimlerdir	25
c- Ebeveynin Dinî İnançlarının Tezkiyeye Tesiri	26
d- Ehl-i Kitabın Tezkiyesinin Şerî İlkelere Uygunluğu	26
e- Ehl-i Kitaba Haram Kılınan Hayvanların ve Cüzlerinin Müslümanlara Şâmil Olup Olmadığı Meselesi	27
f- Sâbiîlerin ve Mecûsîlerin Kestikleri Hakkında Fakihlerin Görüşleri.....	28
2- Tezkiyede Niyet ve Kasıt-Akıl ve Büluğ	28
3- Avcıda Cinsiyet ve Fiziki Kusurlar	30
3- Tesmiye.....	30
a- Tesmiyenin Keyfiyeti ve Bir Tesmiye ile Kaç Tezkiye Yapılabilir.....	32
b- Tesmiyenin Vakti	33
B- AVCIYA MAHSUS VASIFLAR.....	35
1- Muhrim/İhramlı Olmamak	35
2- İrsâl/Hayvanı Gönderme	35
a- Avcının Kendi Başına Av Peşine Düşmüş Avcı Hayvanı Yönlendirmesi	36
b- Aynı Hayvana Birden Fazla Kişinin İrsalde Bulunması veya Atış Yapması	37
3- Takip.....	38
II- AVDA ARANAN VASIFLAR	42
A- ETİ YENEN HAYVANLARDAN OLMASI	42
1- Etlerinin Yenip-Yenmemesi Açısından Hayvanların Yaşadıkları Alanlar	44
a- Kara Hayvanları.....	44
b- Deniz Hayvanları	49
c- Hem Karada Hem Suda Yaşayan Hayvanlar	52
2- Hayvandan Kopan Parçanın Hükümü.....	52
3- Hayvandan Çıkan Yavru/Cenine Ait Hükümler.....	53
4- Hayvanların Cüzleri ile İlgili Hükümler	55
B- HAYVANIN YABANİ/VAHŞİ OLMASI.....	58
C- HAYVANIN ALDIĞI YARA SEBEBİYLE ÖLMESİ Ve ÖLÜMÜ HAKKINDA BAŞKA BİR ŞÜPHE BULUNMAMASI.....	59
D- İMKÂN ÖLÇÜSÜNDE HAYVANI KESMEYE GAYRET ETMEK.....	60
III- AV ALET Ve HAYVANLARINDA BULUNMASI GEREKEN VASIFLARLA BUNLARA İLİŞKİN HÜKÜMLER	63
A- AV ALETLERİNİN TAŞIMALARI GEREKEN VASIFLAR Ve İLGİLİ HÜKÜMLER.....	64
1- Kesici Aletler.....	64
2- Kesici Olmayan Aletler	66
B- AVCI HAYVANLARIN TAŞIMALARI GEREKEN VASIFLAR Ve İLGİLİ HÜKÜMLER	68
1- Köpek Cinsinden Avcı Hayvanların Taşımaları Gereken Vasıflar	70
a- Avcı Hayvanların Avın Etinden Yememesi.....	71
a1- Avcı Hayvanın Eğitilmiş Kabul Edilebilmesi İçin Aranan Yememe Sayısı	73

a2- Hayvanın Eğitilmiş/Muallem Olma Hali Hangi Hallerde İptal Olur	73
a3- Eğitilmiş Avcı Hayvanın Avdan Yemesi Halinde Daha Önce Avlamış Olduğu Hayvanların Hükümü	73
a4- Avcı Hayvanları Eğitenlerin Dinî İnançlarının Ava Tesiri	74
a5- Avcı Köpeğin Avın Kanını Yalaması ve Isırdığı Yerin Yıkanması.....	74
b- Avcı Hayvanın, Avın Peşine Avcının Sevki ve Yönlendirmesiyle Düşmesi (irsâl)	75
2- Kuş Cinsinden Avcı Hayvanların Taşımaları Gereken Vasıflar	78
3- Avcı Hayvanların Alım-Satımı ve Kiralanması	79
4- Avlama Usullerinde Aldatmaca Olarak Veya Teşvik Amaçlı Canlı Hayvanların Kullanılması	81

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN İTİBARIYLA AVIN CEREYAN ETTİĞİ ALANLAR, SAHİP OLMA VE AV YASAKLARI AÇISINDAN AV VE İLGİLİ HÜKÜMLER

I- MEKÂN İTİBARIYLA AVIN CEREYAN ETTİĞİ ALANLARIN TAKSİMİ	83
A- KARA AVI	83
1- Harem Dışı Alan.....	83
2- Harem Alanı	84
a- Mekke Haremi	85
a1- Mekke Haremi Sınırları	85
a2- Mekke Haremi Dâhilinde Avlanmaya Dair Hükümler.....	86
b- Medine Haremi.....	89
b1- Medine Haremi Sınırları	90
b2- Medine Haremi Dâhilinde Avlanmaya Dair Hükümler	91
c- Vacc Vadisi Haremi.....	92
B- DENİZ AVI.....	93
II- SAHİP OLMA AÇISINDAN AVLA İLGİLİ HÜKÜMLER Ve YASAK AVLANMALARA TAKDİR EDİLEN CEZALAR	95
A- ASLÎ İKTİSAP YOLLARINDAN İHRÂZ.....	95
1- Hakikî İhrâz.....	96
2- Hükmi İhrâz	97
B- YASAK AVLANMA NETİCESİNDE ELE GEÇEN AVLARIN SAHİPLİK DURUMU Ve YASAK AVLANMALARA TAKDİR EDİLEN CEZALAR	99
1- Başkasının Mülkünde Avlanmak	99
2- İhramlının Avlanması ve Harem Sınırlarında Avlanmak	99
3- Başkasına Ait Bir Hayvanı Avlamak ve İdarî Yasaklar	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN HAKLARI, ÇEVRECİLİK-İKTİSÂDİLİK VE İHTİYAÇ AÇISINDAN AV, KARA AVCILIĞI KANUNU İLE İSLAM FIKHINDAKİ AVCILIK VE AV HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ

A- İSLÂM'IN HAYVANLARA VERMİŞ OLDUĞU HAKLAR.....	107
B- AVCILIKTA İKTİSÂDİLİK Ve İHTİYAÇ İLKESİNİN GÖZETİMİ İLE TABİİ DENGİ Ve SİSTEM ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	113
C- KARA AVCILIĞI KANUNU İLE İSLAM FIKHINDAKİ AVCILIK Ve AV HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ.	122
SONUÇ	132
KAYNAKÇA.....	134

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM FIKHINDA AVCILIK VE AV HÜKÜMLERİ

Ömer ÇETİNKAYA

Danışman : Prof. Dr. Celal YENİÇERİ

Jüri : Prof. Dr. Celal YENİÇERİ

Yrd. Doç. Dr. Sami ERDEM

Doç. Dr. Kürşad DEMİRCİ

Bu çalışmada İslam fıkında avcılık ve av hükümleri Kur'ân, sünnet ve mezheplerin farklı görüşleri açısından incelenmiş ve İslam dininin avcılıkla ilgili ortaya koymuş olduğu hükümler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Av genel olarak İslam dininin izin verdiği bir eylemdir. Ancak dinî açıdan sağlıklı ve geçerli bir avlanmanın yapılabilmesi için av, avcı, av alet ve hayvanlarının taşınması gereken bir takım şartların yerine getirilmesi gerekir. Söz konusu şartlardan herhangi birinin yokluğu avın etinin yenemeyeceği sonucunu doğurur. Avlaklar açısından değerlendirildiğinde av mekânları harem dışı alanlar ve harem bölgesi olmak üzere ikiye ayrılır. Bu iki yerde yapılan avların farklı sonuçları olur. Devlet gerektiğinde av yasağı koyabilir. İslam dini genel olarak eşya ve hayvanlara merhametle yaklaşılmasını ister. Bundan dolayı zevk için ve ekonomik bir getirisi olmayan avlanmalara sıcak bakmaz. İslam dini her şeyde olduğu gibi avlanmada da israfi yasaklar ve tabiatı mümkün olduğunca tabii halinde bırakmayı tavsiye eder.

ABSTRACT

MASTER THESIS

HUNTING AND RELEVANT JUDGMENTS İN (FIQH) ISLAMIC JURISPRUDENCE

Ömer ÇETİNKAYA

Supervisor : Prof. Dr. Celal YENİÇERİ

Jury : Prof. Dr. Celal YENİÇERİ

Yrd. Doç. Dr. Sami ERDEM

Doç. Dr. Kürşad DEMİRCİ

This study looks into hunting and related judgments in Islamic Jurisprudence with respect to the Qur'an, Sunnah, and the differences of opinion between the four Sunni schools of thought, in an effort to relate a general view of judgments on hunting in Islam.

Hunting in general is allowed in Islam. However, there are certain conditions to be found in the quarry, the hunter, and the animals to be used at hunting. If any of these conditions is not fulfilled, the meat of the quarry is not qualified as edible according to Islamic rules.

The areas of hunting are divided into two: the territory of the Holy Sanctuaries (Mecca and Medina) and other areas. Hunting within the Sanctuaries are evaluated differently. The government may ban hunting in these areas if necessary. In general, Islam teaches being compassionate toward all creatures. Therefore, hunting solely for sports or without any economic gain is not welcome. As in everything else, Islam forbids going to extremes and counsels leaving nature as intact as possible.

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

b.: bin, ibn

bak.: bakınız

c.: cilt numarası

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

h.: hicri

haz.: hazırlayan

Hz.: Hazreti

iht.: ihtisar

m.: milâdi

ö.: ölüm tarihi

r.: radiyallahu anh, radiyallahu anhâ

r. a: radiyallahu anhum

s.a: sallallahu aleyhi ve sellem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

thk.: tahkik

tlk.: ta'lik

tsh.: tashih

vd.: ve devamı

ÖNSÖZ

Avcılık vuku bulduğu mekân itibarıyla değerlendirildiğinde kara avcılığı ve deniz avcılığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Günümüzde özellikle kara avcılığı bir ihtiyacın sevkiyle değil de daha ziyade spor olarak telakki edilmekte ve yapılmaktadır. Deniz avcılığı ise dünya genelinde daha çok ihtiyaç boyutlu icra edilen bir faaliyettir. Bugün özellikle deniz ürünleri insanların gıda ihtiyacını karşılamada önemli bir yer işgal etmektedir. İşte biz bu çalışmada gerek kara avcılığı ve gerekse deniz avcılığı açısından İslâm fıkhrında vaz edilmiş hükümleri incelemeye ve günümüzdeki avcılık uygulamaları ile İslâm'ın öngördüğü avcılık hükümlerinin bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Bunun yanında İslâm'ın tabiatın korunması ve insanın diğer canlılara karşı olan sorumluluğu açısından ortaya koymuş olduğu ilkelerin avcılığa nasıl tesir ettiği ve onu nasıl kayıtladığı hususlarına da temas etmeye gayret ettik. Zira yaşanan gezegenimizde tabii kaynakların azalması ve bilinçsiz kullanılması, tabii dengenin bozulmaya başlaması Kur'an-ı Kerim'de birer ümmet olarak nitelenen hayvanların dikkate alınmasını ve onlardan faydalanmada tabiattaki genel ölçüyü hesaba katarak hareket etmemizi gerekli kılmaktadır.

“İslam Fıkhrında Avcılık ve Av Hükümleri” isimli bu çalışmada fıkıh ve hadis kitaplarında “Kitabu's-Sayd” başlığı altında ele alınan hususlar, mezheplerin farklı görüşleri gözününde bulundurularak incelenmiş; avla ilgili fıkıh ve hadis kitaplarındaki bilgiler bir araya getirilmiş ve İslâm bilginlerinin bu konularla ilgili görüşlerinin dayandıkları deliller derlenerek toplu bir bakış açısı verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, genel olarak tezkiye ve çeşitleri, ihtiyârî tezkiyeye ilişkin mevzular, avın lügat ve ıstılah manaları ile meşruiyeti ele alınmıştır.

Birinci bölümde avcı, av, av alet ve hayvanlarında bulunması gereken vasıflar üzerinde durulmuş ve her bir konu kendi içinde teferruatlı bir şekilde işlenmiştir.

İkinci bölümde mekân itibarıyla avın cereyan ettiği alanlar, harem alanları ve harem dışı alanlar ayrımına göre incelenmiş ayrıca sahip olma açısından av hükümleri ile yasak avlanmalara terettüp eden cezalar üzerinde durulmuştur.

Son bölümde ise avcılık ve hükümleri, İslâm'ın hayvan hakları, tabii denge ve sistemin korunması noktalarında ortaya koymuş olduğu hükümler açısından incelenmiş ayrıca Kara Avcılığı Kanunu ile İslâm fikhının avcılık hususundaki hükümleri arasında bir değerlendirme yapılarak konu sonuçlandırılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlamam esnasında maddi-manevi her türlü desteğini yanımda hissettiğim, anlayışını ve teşvikini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Celal YENİÇERİ'ye müşetekkiri olduğumu ifade etmek isterim.

GİRİŞ

İSLÂM FIKHINA GÖRE GENEL TEZKİYE ÇEŞİTLERİ VE AV HÜKÜMLERİ

A- TEZKİYE Ve ÇEŞİTLERİ

Lügat manası itibarıyla “yanmak, tutuşmak, tamamiyet, temizlik, canlılık ve boğazlamak”¹ gibi anlamlara gelen zekât veya tezkiye, İslâm’a göre balık ve çekirge dışında eti yenen hayvanların etlerinin yenebilmesi ve bazı mezheplere göre eti yenmeyen hayvanların diğer cüzlerinden istifade etmek için yerine getirilmesi gerekli olan bir fiildir.

Kur’ân-ı Kerim’de konuya işaret eden âyette boğulmuş, bir şey vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanmış, boynuzlanmış yahut canavar tarafından parçalanmış olup da ölen hayvanların etlerinin haram olacağı belirtilmiştir: “إِلَّا مَا *ancak* ذَكَّيْتُمْ *yani kestikleriniz müstesna*” kaydı konularak şartlarına uygun olarak yapılan tezkiyenin bu durumdaki ve genel olarak eti yenen her türlü hayvanın etini mübah kılan bir fiil olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan tezkiyenin “temizlik” manasından yola çıkarak أَهْلَ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ² âyetinin kapsamına tezkiye yoluyla kanı akıtılmış hayvanların da gireceği müsellemdir. Zira kanı akıtılmış hayvan tayyibâtta yani eti yenebilir temiz hayvan demektir.

Eti yenen hayvanların tezkiye yoluyla kanının akıtılmasının gerektiği hususunda yukarıdaki âyetlerin yanında sünnetten pek çok örnek olduğu gibi tezkiyenin meşrûiyeti hususunda icma da bulunmaktadır³.

- Tezkiyenin tarifi: “Çekirge dışında eti yenen evcil veya yabani iken vurulmuş ve dolayısıyla ele geçirilmiş olan (makdûrun aleyh) kara hayvanlarının etlerinin helal olabilmesi için şerî ölçülere riayet edilerek zebh veya nahr kesim usullerinden herhangi birisiyle nefes ve yemek borusu ile bunların sağında ve solunda yer alan iki damarın

¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-arab*, XIV, 288

² Mâide, 5/4

³ bak. Buhârî, *Şirket*, 3, 16, *Cihad* 191, *Zebâih*, 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, *Edâhi*, 30; Tirmizî, *Sayd*, 18; Ebû Dâvûd, *Edâhi*, 14; İbn Mâce, *Zebâih*, 5; Nesâî, *Dahâyâ*, 41, 43, 44, 49, 50

kesilmesi; Ele geçirilemeyen yabani hayvanların veya evcil olup da yabanileşmiş kara hayvanlarının da herhangi bir yerinden vurularak kanının akıtılmasıdır”⁴.

Dikkat edileceği üzere tarifte evcil hayvanların boğazlanmasının normal olarak şerî ölçülere riayet edilerek boğaz bölgesinden nefes ve yemek borusu ile bunların sağ ve solunda bulunan iki damarın kesilmesine atıf yapılırken; ele geçirilemeyen veya evcil olup da yabanileşen, bir çukura düşen dolayısıyla tabii yoldan kesimi mümkün olmayan hayvanlar için de herhangi bir yerinden vurularak kanının akıtılmasından bahsedilmektedir.

Fakihler tabii olarak kesilen bir hayvanın kesimini ihtiyârî tezkiye olarak nitelerken av hayvanını ya da evcilken serkeşleşerek kaçan veya kuyuya düştüğünden dolayı boğazından kesilme imkânı olmayan hayvanların kesimini de ızdırârî tezkiye olarak nitelemişlerdir. Tarifte dikkat çeken ikinci önemli nokta tezkiyenin kara hayvanlarına mahsus olmasıdır. Her ne kadar bazı fakihlere göre karada benzeri bulunan bazı deniz hayvanlarının tezkiye edilmesi şart koşulsa da mezheplerin büyük çoğunluğu tezkiyeyi, çekirge hariç kara hayvanlarına mahsus kılmıştır.

1- İhtiyârî/Hakikî Tezkiye

İhtiyârî tezkiye, makdûrun aleyh diye nitelenen ele geçirilmesi kolay evcil veya vurularak yaralanmış yabani bir hayvanın şerî ölçüler içinde keskin bir aletle nefes ve yemek borusu ile bunların sağında ve solunda yer alan iki damarın kesilmesidir ki bu şekilde yapılan bir kesimin adı “tam kesim” dir⁵. Bu kesimi gerçekleştiren kişiye de “müzekkî” denir.

İhtiyârî kesimin av açısından önemi, avcılıkta hayvanların hayat-ı müstakırre (boğazlanmış bir hayvanın canlılığından daha ileri bir canlılık belirtisi) ölçüsünde canlılığa sahipken ele geçirilmeleri durumunda normal yoldan boğazlanarak kanlarının akıtılmasının şart olmasıdır. Avda ele geçirilen bir hayvanın kesiminin ihtiyârî tezkiye

⁴ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye*, 419

⁵ Mehmet Şener, “*Hayvan*”, DİA, XVII, 97

ile yapılması zorunluluğu, bu kesimin mahiyeti ve şartlarını yakından incelemeyi ve tahlil etmeyi gerekli kılmaktadır.

Kesimde yemek ve nefes borusu ile beraber bunların sağında ve solunda bulunan damarların aynı anda kesilip kesilmeyeceği hususu mezhepler arasında tartışmalıdır. Konu yeri geldiğinde ayrıca ele alınacaktır.

a- İhtiyârî Tezkiye Usulleri

İslâm fıkhrına göre çekirge gibi tezkiye şartı aranmayan hayvanlar dışında kalan eti yenen kara hayvanlarının etlerinin yenebilmesi için ihtiyârî tezkiye yoluyla boğazlanması gerekir. Bu kesim de iki usulden biri ile olur: Zebh ve nahr.

Zebh; hayvanı boynun çene ile birleştiği yerden; nahr ise boynun göğse birleştiği yerden kesmektir. İhtiyârî kesimin çene ile boynun göğse birleştiği üst kısım arasında olması şarttır. Hayvanın bunun dışında bir yerden kesilmesi halinde eti yenilmez⁶. Deve dışındaki küçük ve büyükbaş hayvanlar sol yanları üzerine yatırılır ve sağ ayağı serbest, diğer üç ayağı bağlanmış olarak zebh usulüyle kesilirler. Deve ise ayakta ve sol ayağı bağlanmış bir şekilde nahr usulüyle kesilir.

Fakihler zebh usulüyle kesilmesi gereken bir hayvanın nahr usulüyle veya nahr usulüyle kesilmesi gereken bir hayvanın zebh usulüyle kesilmesi durumunda hükmün ne olacağı konusunda şu görüşleri ileri sürmüşlerdir:

a. Malikîlere göre herhangi bir zaruret olmadan ve cehaletten kaynaklanmayan kesimler meşru olan tezkiyeye muhalefetten dolayı caiz olmaz⁷.

b. Şâfiîler, Hanbelîler ve Hanefîler'in yanında Atâ, Katâde, Zührî, Süfyân-ı Sevrî, Leys b. Sa'd, İshâk b. Râhûyeh, Mücâhid ve İbn Abbâs (r. a) ise zebh usulüyle kesilmesi gereken hayvanın zebh yoluyla nahr usulüyle kesilmesi gereken hayvanın da nahr yoluyla kesilmesinin hükmünü mubah görürler. Dolayısıyla herhangi bir ihlal durumunu hayvanın yenmesine tesir edecek bir hata olarak kabul etmezler. Onlara göre

⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 3; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 195; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 41

⁷ Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, III, 15

hayvanın zebh veya nahr usullerinden herhangi biriyle kesilmesi yeterlidir. Her iki kesimde de kan akıtıldığı için maksat hâsıl olmuş demektir ve hayvan yenir⁸. Onların bu konuda delil olarak kullandıkları rivayet ve uygulamalar şunlardır:

- Peygamberimiz (s.a) hayvanın kanının akıtılmasını istemiş keyfiyetini açıklamamıştır⁹. Nitekim o, tezkiyenin boğazdan ve göğsün üst kısmından olması gerektiğini beyan etmiş, bu bölgeden olması durumunda kesimin geçerli olduğunu ifade etmiştir¹⁰.

- Esmâ binti Ebî Bekr (r.), Resûlullah döneminde Medine’de iken nahr usulüyle at kesip yediklerini haber vermiştir¹¹.

- Hz. Âişe (r.) kanalıyla gelen bir rivayette Resûlullah’ın Veda Haccı’nda bir ineği nahr usulüyle boğazladığı bilgisi verilmektedir¹².

Bu delillere istinaden *Cumhur*, zebh ve nahr usullerinden biri ile yapılan kesimin caiz olacağını söylemiş ancak Hanefîler, nahr usulüyle kesilmesi gereken bir hayvanı zebh usulüyle kesmeyi veya tam tersini yapmayı âyet ve hadislere muhalefet manası taşıdığı ve hayvana eziyet olacağı gerekçesiyle mekruh görmüşlerdir¹³.

b- İhtiyârî Tezkiyede Kesilmesi Zorunlu Olan Yerler

Fakihlerin büyük çoğunluğu hayvanın ihtiyârî tezkiyede kesilmesi gereken organ ve damarlarının hepsinin değil de bir kısmının kesilmesi halinde etinin yenilebileceği görüşündedir¹⁴.

⁸ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 450, 451; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 125, 126; İbn Kudâme, *Mugnî*, IX, 318

⁹ Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 15; Nesâî, *Sayd*, 30; İbn Mâce, *Zebâih*, 5;

¹⁰ Nesâî, *Dâhâyâ*, 35; Buhârî, *Zebâih*, 34; Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 15; İbn Mâce, *Zebâih*, 9; Dârimî, *Edâhî*, 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/224

¹¹ Buhârî, *Zebâih*, 24; Müslim, *Sayd*, 38

¹² Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 13; İbn Mâce, *Edâhî*, 5

¹³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 41

¹⁴ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 121

Ebû Hanife bu hususta herhangi bir tayinde bulunmaz ve tam kesimde kesilmesi gereken dört şeyden herhangi üçünün kesilmesini yeterli görür. Ebû Yûsuf'a göre ise yemek ve nefes borusu ile damarlardan birinin kesilmesi gereklidir¹⁵.

İmam Mâlik de Ebû Yûsuf gibi tayinde bulunur ve kesimde iki damar ve nefes borusunun kesilmesinin gerektiğini belirtir¹⁶.

Hanbelî ve Şâfiî mezhepleri ise yemek ve nefes borularının kesilmesi gerektiği üzerinde hemfikirdir¹⁷.

c- Kesimi Omurilik ve İliği Kesecek Derecede veya Kafasını Koparacak Şekilde Yapmanın Hükümü

İbn Ömer ve Nâfi gibi âlimler hayvanın omurilik ve iliği kesilecek şekilde boğazlanması veya kafasının bir anda kesilmesi durumunda yenmeyeceği kanaatindedir. Ancak büyük çoğunluk tezkiye niyeti taşınarak bu şekilde kesilen hayvanın kerahetle beraber yenebileceği görüşünü taşımaktadır. Mâlikî mezhebinde bir kısım âlimler hayvanın bilerek ve kasıtlı bir şekilde böyle kesilmesi durumunda yenmeyeceğini ancak unutarak veya cehaletten dolayı olmuşsa caiz olacağını belirtse de mezhepte esas alınan görüş cevaz yönündedir¹⁸.

d- Hayvanın Boğaz Kısımından Değil de Ense Tarafından Kesilmesinin Hükümü

İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in bir kavline göre hayvan bu şekilde bilerek ve kasıtlı bir şekilde kesilmişse yenmez. Zira hayvanı bu şekilde kesmek, onun ölümüne sebep verir. Bu, hayvanın yırtıcı bir hayvan tarafından karnının delinmesine veya öldürücü bir darbe almasına benzer. Hayvanın omurilik ve iliğinin kesilmesi kısa sürede ölmesine sebeptir. Dolayısıyla bu şekilde kesilen hayvan murdar olmuş olur. Ancak

¹⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 41

¹⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, I, 326

¹⁷ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 122

¹⁸ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 444; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 123, 124

hayvanın beklenmedik bir hareketi neticesinde bıçağın hataen o bölgeyi kesmesi durumunda kesim mazur görülür ve hayvanın eti yenir.

Şayet hayvan bu şekilde kesildikten sonra hâlâ hayat-ı müstakırre sahibi yani boğazlanmış bir hayvanın taşıdığı canlılık alâmetlerinden daha fazlasını taşıyor ise hemen tabii olarak nasıl kesilmesi gerekiyorsa kesilir. Bu durumda kesim şerî ölçülere uygun yapılmış sayılır. Bununla beraber bu şekilde kesim, hayvana eziyet verdiği için mekruh kabul edilmiştir. Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre ise hayvan, ense tarafından kesildikten sonra boğazlanmış bir hayvanın taşıdığı canlılık alametlerini taşıyacak ölçüde kan kaybetmişse murdar olur. Böyle bir hayvanın bu noktadan sonra tabii olarak boğaz kısmından kesilmesi onun etinin yenmesini mubah kılmaz¹⁹.

e- Tezkiyenin Fasılasız Yapılması

Şâfiî ve Hanbelî mezhebinin üzerinde durduğu üzere kesim işlemini yapan kişinin tezkiyeyi herhangi bir fasıla vermeden gerçekleştirmesi gerekir. Zira kesilmesi gereken organlardan bir kısmını kestikten sonra hayvanın mezbûh yani kesilmiş hayvan durumuna düşmesi halinde hayvan hükmen ölmüş kabul edilir ve o noktadan sonra kesime devam edilmesi hayvanın etinin yenmesi için yeterli değildir. Buna binaen kesimin başlandığı gibi bitirilmesi ve kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Ancak bıçağın elden düşmesi ve ters dönmesi gibi zaruri haller bundan müstesnadır.

Hayvan kesildikten sonra hâlâ kendisinde hayat-ı müstakırre ölçüsünde bir canlılık varsa kesime devam edilir. Burada fasıla vermenin sonuca tesir eden bir etkisi yoktur. Zira hayvan canlı iken boğazlanmış²⁰.

f- Tezkiye Âdâbı

İhtiyârî tezkiyenin mükemmelen gerçekleştirilmesi adına aranan bir takım âdâb vardır. Bunlara riayet etmek, tezkiyenin kâmilene yerine getirilmesi için önemlidir.

¹⁹ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 124, 125

²⁰ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 441-443

Ancak yapılmamaları hayvanın etinin yenmemesini netice veren bir eksiklik değildir. Tezkiye âdâbı adına şu noktalar önemlidir:

- Hayvanı boğazlarken mümkünse kibleye çevirmelidir. İbn Ömer bu şekilde tezkiyede bulunmayı müstehab görürdü²¹.

- Kesimin boyun omuruna kadar ulaşması, ancak içerideki omuriliğe varmaması, hayvan can vermeden başın hemen koparılmaması ve hayvanın çırpınması dinmeden derisinin yüzülmemesi. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) ashâbtan *Büdeyl b. Verkâ* (r.)'yı görevlendirmiş ve ondan Minâ'da bulunan insanlara hayvan can vermeden acele edip derisini soymamalarını ve organlarını parçalamamalarını ilan etmesini istemiştir²². Belirtilen hususlara riayet etmemek hayvanın acısını artıracığından mekruh sayılmıştır.

- Hayvana eziyet vermemek için kullanılacak aletin keskin olması ve aletin hayvana gösterilmemesi de tezkiye ahlâkı adına önemlidir. Nitekim Peygamberimiz tezkiyede bulunacak kişilere bıçaklarını bilemelerini, bıçağı hayvandan gizlemelerini ve hayvanın can vermesini kolaylaştıracak bir şekilde kesilmesini emretmiştir²³. Yine o: *“Allah, her şeye karşı ihsanı (en güzel davranışı) öngörüp farz kılmıştır; o halde hayvanları keserken de en güzel (ışkencesiz ve en az acı hissettiren) yolu seçin! (Bir hayvanı) boğazlarken ihsan ile boğazlayın (yani) bıçağınızı iyi bileyin ve keseceğiniz hayvanı rahat ettirin!”*²⁴ demiş, her şeyde olduğu gibi kesimde de ihsan şuuru ile hareket edilmesini tavsiye etmiştir.

2- İzdırârî/Hükmî Tezkiye ve Avcılıkla İlişkisi

Izdırârî tezkiye hayvanı herhangi bir yerinden kanını akıtacak bir aletle yaralayıp vurmaktır ki dilde av olarak bilinir. Vahşi hayvanların veya ehlî olduğu halde yakalanamayan, yatırılıp boğazlanması mümkün olmayan hayvanların herhangi bir

²¹ İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fıkhi'l-imami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, I, 480

²² Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/283

²³ İbn Mâce, *Zebâih*, 3; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 108

²⁴ Müslim, *sayd* 57; Tirmizî, *diyât* 14; Ebû Dâvûd, *edâhî* 111

şekilde kanının akıtılması boğazlama yerine geçer. Zaruret sebebiyle başvuru bu usule “*ızdırârî boğazlama*” denilir. Bu durumdaki bir hayvanın ihtiyârî boğazlamanın yapıldığı bölge olan boğazı dışında herhangi bir yerinden vurularak kanının akıtılmasına yani yaralanmasına “*akr*” denilir ki bu “*sayd*” yani avlanmanın bir diğeri adıdır. Bu noktada av yoluyla ele geçirilen bir hayvan, eğer boğazlanmasına fırsat olmadan ölmüşse ızdırârî boğazlama yoluyla hükmen boğazlanmış kabul edilir. Ehlî olduğu halde kaçan ve yakalanamayan, kuyu, deniz, vb. yerlere düşüp tabii yoldan boğazlanamayan hayvanların da vurularak hükmen boğazlanmalarına cevaz verilmiştir. Mesela bir koyun, kaçıp yakalanamaması durumunda veya kuyu gibi ulaşılması imkânsız bir yere düşmesi halinde delici-dürtücü veya ateşli bir silahla yaralanıp öldürülebilir. Ancak bu hayvanlar vurulmalarının akabinde canlı olarak ele geçirilirse ihtiyârî tezkiye usulüne göre kesilmeleri şarttır. Aksi halde murdar olurlar. Buna cevaz verilmesi teklifin ancak vüsat ölçüsünde olması, kullara kolaylık sağlanması ve malın zayi olmasını engelleme gerekçelerine dayanır²⁵.

İslam dinine göre helal olan türdeki evcil bir kara hayvanının etinin yenibilmesi için dinî usule göre boğazlanarak kanının akıtılmış olması şarttır. Aynı kuralın av hayvanlarına da uygulanması, yani av yoluyla elde edilen hayvanın etinin böyle bir boğazlama işlemi yapılmaksızın yenilmesine izin verilmemesi gerekirken, bu konuda ihtiyaca dayalı bir kolaylık getirilmiş ve av hayvanları belli durumlarda bu kaideden istisna edilmiştir. Av hayvanlarında böyle bir kolaylık getirilmesinin sebebi onların diğeri evcil hayvanlar gibi makdûrun aleyh yani kolaylıkla yakalanabilen ve ele geçirilebilen hayvanlar olmamalarıdır. Av hayvanlarındaki bu ele geçirilememe durumu onların boğazlanmasında zaruret yoluna müracaat edilmesini netice vermiştir. Yani bir hayvanın av yoluyla ızdırârî bir şekilde boğazlanmasının illeti o hayvanın ele geçirilemez olmasıdır²⁶. Buna göre evcil olmayan ya da sonradan vahşîleşip serkeşlik eden hayvanlar, bu istisnâî kaideye binaen herhangi bir yerinden vurularak kanları akıtılır ve etleri helal olur. Bu durumda yaralama yoluyla gerçekleştirilen bu zaruri usul, hayvanın boğazlanması yerine geçmiş olmaktadır.

²⁵ Düreynî, *el-Fıkhu'l-islami'l-mukâren mea'l-mezâhib*, 454

²⁶ Düreynî, *el-Fıkhu'l-islami'l-mukâren mea'l-mezâhib*, 454

Fıkıh kitaplarında avlanmanın daha çok kara avcılığı kısmı üzerinde durulmuş deniz avcılığı konusunda teferruata girilmemiştir. Deniz avcılığı konusu hangi tür deniz hayvanlarının yenmesinin caiz olduğu noktasında ele alınmıştır. Bu durum av konusunun yenilmesi helal olan ve olmayan hayvanlarla olan ilgisi sebebiyledir. Ayrıca deniz hayvanlarının büyük bir çoğunluğu balık sınıfına girdiği ve balıklarda boğazlanma şartının olmaması bu neticeyi vermektedir. Zira kara hayvanlarında aranan temel esas, şerî usule göre boğazlanmaları olduğu için avda da konu genelde bu merkez etrafında işlenmiştir.

İlk insanların yiyecek et ve giyecek post ihtiyaçlarını sağlamak için başlattıkları av, medeniyetin gelişmesine paralel olarak bir geçim vasıtası olmaktan çıkmış, bir spor ve eğlence halini alıp özellikle süreklilik avı şeklinde Eskiçağ ve Ortaçağ hükümdarlarının askerî tâlim yerine uyguladıkları bir sportif oyun durumuna gelmiştir. Kişilerin tek başlarına veya gruplar halinde yaptıkları av bugün bütün medenî dünyada bir spor olarak kabul edilmekte, ancak hayvanların neslini tüketmek ve millî servetleri heba etmek gibi sebeplerle bazı kısıtlamalara tâbi tutulup özellikle hayvanların üreme mevsimlerinde yasaklanmaktadır. Balık, sünger, inci gibi deniz ürünleri avcılığı ise zevkin ötesinde bir geçim yolu olarak kalmıştır. Kara avcılığı yalnız spor ve eğlence haline dönüşmüş olmakla birlikte XX. yüzyılın başlarına kadar kırsal alanda yaşayanlarla göçebelerin önemli bir gelir kaynağını oluşturmuştur. Bugün de bazı Afrika, Avustralya ve Güney Amerika kabileleri geçimlerini yine avcılıktan temin etmektedirler. Avcılık bir spor olarak kabul edilmekle beraber birçok toplumda, özellikle can almayı ve can yakmayı caiz görmeyen müslümanlar arasında buna daha insanî bakılması yoluna gidildiği de görülür. İslâm dini avcılığa izin vermiş, fakat daima ihtiyaç durumunu göz önünde tutarak zevk için cana kıymaya engel olmak istemiştir²⁷.

²⁷ Sargon Erdem, “Av”, DİA, IV, 100

a- Avın Lügat ve Istılah Manaları

- Avın Lügat Manası:

Arapça’da av kelimesinin karşılığı الصَّيْدُ dur. Bu kelime يَصِيدُ - صَادَ fiilinin mastarıdır. “Avlanmak” ve “avı ele geçirmek” manalarına gelir. Fiil اصْطَادَ şeklinde iftiâl babında ve تَصَيَّدَ şeklinde tefa’ul babında da eş anlamlı olarak kullanılmaktadır²⁸.

الصَّيْدُ kelimesinin diğer bir manası da “avlanılan hayvan” dır. Nitekim أَحْلَلْ لَكُمْ الصَّيْدَ âyetinde geçen صَيْدُ kelimesi mastar kipinde gelse de meful manasında anlaşılmıştır²⁹.

الصَّيْدُ kelimesi hadislerde de hem isim hem de mastar manasıyla kullanılmıştır. وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا لَا يُقْطَعُ عِضَاهَا وَلَا يُصَادُ صَيْدُهَا hadisinde isim olarak zikredilirken³⁰, إِنَّ صَيْدَ وَجٍّ وَعِضَاهُ حَرَامٌ مُحَرَّمٌ لِلَّهِ hadisinde ise hem mastar hem de isim manası murad olunmuştur³¹.

- Avın Istılah Manası:

Bu bölümde önce dört mezhebe göre avın ıstılah manası ele alınacak ardından da dört mezhebin dile getirdiği noktaları cami genel bir tarif yapılacaktır.

- Hanefilere Göre Avın Tarifi: “Eti yenen veya yenmeyen hayvanlardan hilkat itibarıyla yabani, ürkek tabiatlı ve insandan kaçan yapıda olduğu için ancak hile yoluyla yakalanabilen hayvandır”³².

²⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-arab*, III, 260-261

²⁹ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, 318; Râzî, *et-Tefsîrû’l-kebir: Mefâtihü’l-gayb*, XII, 81

³⁰ Müslim, *Hac* 458, 459

³¹ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 94; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 165

³² Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi’*, V, 35; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, VIII, 250; Heyet, *el-Fetâvâ’l-Hindiyye: Fetâvâ-yı Âlemgiriyye*, V, 417; İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr: Şerh-ü Tenviri’l-ebâr*, VI, 461

Tarifte verilen kayıtlara göre şu noktalar öne çıkmaktadır:

a. Avın mümteni' olması ve ancak hile yoluyla yakalanabilmesi:

Hayvanın “mümteni” olması, ayakları ya da kanatlarıyla savuşup kurtulmaya muktedir olması demektir. Binaenaleyh tavuk ve kaz gibi hayvanlar kaçmaya muktedir olamadıklarından dolayı avlanamazlar. Bu hayvanların etlerinin helal olabilmesi için ihtiyârî tezkiye denilen usulle yani bıçak vb. aletlerle boğazlanmaları gerekir. Zira avlanma yoluyla eti yenebilecek hayvanlar ancak hile yoluyla ele geçirilebilen ve yakalanabilen türde hayvanlardır. Bu durumda olmayan hayvanlar ıstılâhî olarak av diye nitelendirilemez.

Yabani bir hayvan avcı tarafından vurulup kaçmaya muktedir olamayacak derecede yaralanmışsa mümteni' olma vasfını kaybeder. Dolayısıyla bu duruma düşmüş bir hayvanı o noktadan sonra herhangi bir av aletiyle avlamak caiz değildir. Bu duruma düşmüş bir hayvan ancak ihtiyârî tezkiye usulüyle boğazlanırsa mubah olur.

Diğer taraftan av hayvanının hile yoluyla ele geçirilmesi şartına istinaden avcı, avlayacağı hayvanı gizlenme, takip etme vb. usulleri kullanarak avlamalıdır. Herhangi bir avlanma usulünü kullanmadan yaralanmış bir hayvanı o saatten sonra avlanma usullerinden biri ile öldürmek hayvanın etini murdar kılar. Bu durumdaki bir hayvan ancak şerî ölçüler içinde ihtiyârî tezkiye usulüyle boğazlanarak helal olabilir. Nitekim Mecelle şârihi *Ali Haydar Efendi* bu hususa temas eder ve avı şu cümlelerle tarif eder: “*Sayd, yani av insandan imtinaa kâdir, tab'an mütevahhiş ve bilâhile ahzi gayr-i kâbil olan yabani hayvandır*”³³.

b. Hayvanın yabani ve ürkek tabiatla olması:

Av hayvanında bulunması gereken ikinci vasıf, insana alışık olmayan vahşi ve yabani bir tabiatla olmasıdır. Hayvanın mümteni' yani ayakları ya da kanatlarıyla savuşup kurtulmaya muktedir olmasıyla mütevahhiş/vahşi olması aynı şeyi ifade ediyor gibi gözükse de aralarında şöyle bir fark vardır: Vahşi tabiatlı bir hayvan yaralanması neticesinde *mümteni'* olmaktan çıkabilir; vahşi olduğu halde kolaylıkla yakalanabilir,

³³ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhu mecelleti'l-ahkâm*, III, 573; mad.1293

ele geçirilebilir. Mümteni' hayvan ise kolaylıkla ele geçirilemeyen ve insandan kaçabilen hayvandır. Bu durumdaki bir hayvan ancak hile ve tuzak yoluyla yakalanabilir. Böyle bir hayvan yabani de olmayabilir. Mesela güvercin her ne kadar mümteni' olsa da yabani ve vahşi tabiatlı bir hayvan değildir.

Hayvanın sonradan yabanileşmesi de onu avlanabilecek hayvan sınıfına sokmaz. Binaenaleyh evcil hayvanlar yabanileşmeleri halinde dahi avlanamazlar. Bu durumda olan hayvanlar bir başkası tarafından da sahiplenilemez. Buna göre evcil hayvanlardan sonradan yabanileşenler tarîfin muhtevasına dâhil değildir. Mesela inek ve deve gibi hayvanlar sonradan yabanileşse av hayvanı sayılmazlar. Zira yaratılış itibarıyla bu hayvanlar evcildir. Buna karşılık geyik ve ceylan gibi yabani hayvanlar sonradan evcilleştirilseler de tarifte zikredilen av hayvanı vasfını taşırlar. Zira bu hayvanlar tabiat itibarıyla yabanidir. Sonradan evcilleştirilmeleri geçici bir durumdur. Bundan dolayı bir kimsenin evcil olan bir hayvanı vahşileşip kaçsa bir başka kimse de onu avlasa ona mâlik olamaz, sahibine iade etmesi gerekir.

Evcil hayvanı ele geçirip ihtiyârî tezkiye usulüyle boğazlamanın imkânsız olması veya bunun çok zor olduğu hallerde hayvan ızdırârî tezkiye dediğimiz usulle yani herhangi bir yerinden vurulup kanının akıtılması ile vurulabilir ki bu istisnâî bir durumdur. Zira mezheplerin büyük çoğunluğu ehlî olduğu halde kaçan ve yakalanamayan, kuyu deniz, vb. yerlere düşüp de normal yoldan boğazlanamayan hayvanların vurularak hükmen boğazlanmalarına cevaz vermiştir. Bu cevazın gerekçeleri teklîfin ancak vüsat ölçüsünde olması, kullara kolaylık sağlanması ve malın zayi olmasını engellemektir. Bu hususa Râfî' b. Hadîc'in rivayet ettiği şu hadis delil teşkil eder:

H z. P e y g a m b e r (s.a) ashabıyla Huneyn'den döndüğü esnada Zu'l-Huleyfe'de ganimet mallarını paylaştıırken bir deve kaçmıştı. Her ne kadar hayvanı yakalamaya çalışsalar da başaramadılar. Bu sırada bir şahıs hayvanı takip edip, onu okla vurdu. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle demiştir:

“Bu evcil hayvanların da vahşi hayvanlar gibi insanlardan kaçanları vardır. Bunlardan biri böyle kaçıp, size karşı serkeşlik ederse, onu bu şekilde vahşi hayvanı vurur gibi vurunuz”³⁴

Aynı konuya ışık tutacak bir başka hadis de Ebû'l-Uşerâ Üsâme b. Mâlik'in haber verdiği şu rivayettir:

- Ey Allah'ın Resûlü! Kesme işi sadece boğazdan ve gırtlaktan (lebbe) değil midir? (hayvanın başka yerinden de olur mu?)” diye sordum.

Hiz. Peygamber de cevaben:

“(Mızrağını hayvanın) dizine saplarsan sana o da kifâyet eder” dedi.

Bu hadisile ilgili olarak Tirmizî; “Bu, zaruret haline mahsustur” şeklinde, Ebû Dâvûd da; “Bu, yüksekten düşen bir hayvanın kesimiyle ve sonradan vahşileşen hayvanla ilgilidir” diye kayıt düşmüşler ve ızdırârî kesime işaret etmişlerdir³⁵.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu ehli hayvanların sonradan vahşileşerek kaçması veya kuyu vb. yerlere düşmesi durumunda vurularak boğazlanabileceğini kabul ederken İmam Mâlik, Leys b. Sa'd, Said b. Müseyyeb ve Rebîa gibi âlimler ehli hayvanların ancak zebh veya nahr yoluyla boğazlanabileceğini ızdırârî usulle boğazlanamayacağını söylemektedir³⁶.

Hanefî fıkıhçılarından İmam Muhammed ise bu şekilde kaçarak serkeşlik yapan ve yakalanması mümkün olmayan hayvanlar konusunda şöyle bir ayırım yapmıştır; Eğer bir koyun yerleşik bir mekânda yani şehir, kasaba gibi bir yerde kaçarsa “*akr*” yani yaralama yoluyla vurulamaz ancak sahra (çöl) gibi geniş alanlarda kaçmışsa vurulabilir. Deve gibi hayvanlarda ise hayvanın kaçtığı mekân dikkate alınmaz yani hayvan her yerde vurulabilir³⁷.

³⁴ Buhârî, *Zebâih*, 15, 18, 23, 36, 37; Müslim, *Sayd*, 19; Ebû Dâvûd, *Edâhi*, 14-15; Nesâî, *Dahâyâ*, 25-26; Tirmizî, *Sayd*, 13-18; İbn Mâce, *Zebâih*, 9; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 334

³⁵ Tirmizî, *Et'ime*, 5; Ebû Dâvûd, *Edâhi*, 16; Nesâî, *Dahâyâ*, 25

³⁶ İbn Abdilberr, *el-Kâfi fî fikh-i ehli'l-Medîne*, I, 184; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, III, 60

³⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 43

c. Avın eti yenen veya yenmeyen hayvanlardan olması:

Eti yenen hayvan eti için avlandığı gibi eti yenmeyen hayvan da derisi, tüyü, dişi, boynuzu vb. faydaları için avlanabilir. Bunun yanında zararından korunmak için hayvan öldürmek caiz olduğundan dolayı bu maksatla da avlanmak mümkündür³⁸.

Hanefî fakihlerin yapmış oldukları tarifler av hayvanının başkasının mülkiyetinde bulunup bulunmaması konusunda bir açıklama yapmaması ve avın sadece av hayvanına münhasır şekilde ele alınıp avlanma fiilinin göz ardı edilmesi noktalarında eksik bulunmuştur. Keza Hanefiler verdikleri tariflerde avlanmanın kasta mukârin olup olmaması noktasında da herhangi bir kayıt düşmemişlerdir³⁹.

- Hanbelîlere Göre Avın Tarifi: Hanbelî mezhebinden Buhûtî avı; “*Başkasının mülkiyetinde olmayan, kolaylıkla ele geçirilemeyen ve eti yenen vahşi tabiatlı bir hayvanı avlamaktır*”⁴⁰, şeklinde tarif eder.

Hanbelîler, Hanefilerden farklı olarak avın başkasının mülkiyetinde bulunmaması, sadece eti yenen hayvanlara münhasır olması ve avın iki manasını yani hem avlanmayı hem de avlanan hayvanı ifade eden bir tarif getirmeleri noktalarında ayrılmaktadırlar. Ancak onlar da avlanmanın kasta mukârin olup olmaması noktasında herhangi şey söylemezler.

- Mâlikîlere Göre Avın Tarifi: Mâlikî fakihleri avın tarifini hem mastar hem de isim manalarını dikkate alarak yapmaktadırlar. Bu durumda mastar manasıyla av: “*Yakalanıp ele geçirilemeyen, vahşi tabiatlı kuş veya kara hayvanını veya deniz hayvanını avlanma niyetiyle ele geçirmektir*”⁴¹ İsim manasıyla av ise; “*Yabani kuşlar veya kara hayvanlarından ele geçirilen hayvandır*”⁴², şeklindedir.

³⁸ Merginânî, *el-Hidâye şerhu bidayeti'l-mübtedî*, IV, 126; Şeyhizade, *Mecmaü'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, IV, 255

³⁹ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 16-17

⁴⁰ Buhûtî, *Keşşâfû'l-kına' an metni'l-İkna'*, VI, 213; *Şerhu münteha'l-irâdât: Dekâik-u uli'n-nühâ li-şerhi'l-müntehâ*, III, 425

⁴¹ Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî*, I, 740

⁴² Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî*, I, 740; Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî şerhi alâ risaleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*, I, 390

Mâlikîlerin zikredilen tariflerinde avın yabani olmasının aslî bir vasıf mı yoksa sonradan kazanılmış bir durum mu olduğu açıkça ifade edilmese de başka eserlerde bunun aslî bir vasıf olduğu zikredilir⁴³. Tarifte göze çarpan önemli bir husus da avın kasta bitişik olarak yapılmasıdır. Diğer taraftan tarifte etinin yenilip yenilmemesi noktasında av hayvanı için açık bir ifade olmasa da mezhebin diğer kitaplarında eti yenen hayvanların av olabileceği bilgisi vardır⁴⁴. Bu tarifte av hayvanının başkasının mülkiyetinde olup olmadığı hususu ise sükût geçilmiştir.

Diğer mezheplerden farklı olarak Mâlikîler tariflerinde deniz hayvanını da zikretmişlerdir ki bu, onların deniz hayvanlarından yenebilecek olanların çerçevesini en geniş tutan mezhep olmalarından kaynaklanmış olabilir.

- Şâfiîlere Göre Avın Tarifi: Şâfiîlerin av tarifi ise şöyledir: “*Avlanma niyetiyle vahşi bir hayvanı ölümüne sebep verecek şekilde yaralamaktır*”⁴⁵

Şâfiîlerin tarifinde görülen kapalı hususlar ise şunlardır:

- a. Av hayvanının vahşiliğinin aslî mi yoksa sonradan mı olduğu belirtilmemiştir.
- b. Eti yenen hayvanlar ve yenmeyen hayvanlar konusunda bir bilgi yoktur.
- c. Avın başkasının mülkiyetinde olup olmadığı hususu belirtilmemiştir.
- d. Kara ve deniz avcılığı noktasında herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

- Genel Tarif: Zikredilen farklı tariflerden sonra efrâdını cami ağıyarını mani bir tarif yapılacak olursa: “*Sahibi olmayan, mümteni’, eti yenen veya yenmeyen, aslen vahşi tabiatlı bir kara veya deniz hayvanını kasda bitişik olarak avlamak, ele geçirmektir*”⁴⁶ denilebilir.

⁴³ Bağdâdî, *et-Telkîn fî'l-fikhi'l-Mâlikî*, I, 267

⁴⁴ Adevî, *Hâşiye*, 1/741; Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî*, I, 390

⁴⁵ Nevevî, *Ravzatü't-talibin ve umdetü'l-müftîn*, III, 249

⁴⁶ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 29; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve'z-zebâih*, 169

b- Avın Meşruiyeti

İslâm dini, fert ve toplum hayatına sadece gerekli ve zorunlu gördüğü müdahaleleri yapmış, herhangi bir olumsuzluk olmadığı sürece insanların fiillerine bir kısıtlama getirmemiştir. Bunun için de günlük hayatı oluşturan davranışlarda helal ve mubah oluş asıl, haramlık ise istisnai bir durum olarak görülür. Avlanma da böyledir. Avlanmanın esas itibarıyla mubah olduğuna dair deliller temelde ikiye ayrılır:

- **Aklî delil:** Avlanmak insanoğlunun hayvanlardan faydalanması için gereklidir ve bir nevi iktisap olmasıyla caizdir⁴⁷.

- **Naklî Deliller:** Avın mubahlığı Kur'ân, sünnet ve icmâ ile sabittir.

a. Kitap:

Kur'ân'da avlanmanın helal olduğuna dair zikredilen âyetlerin bütünü Mâide sûresinde geçmektedir. Bu âyetlerde geçen ifadelerin bir kısmında avlanma fiilinin helalliği, bir kısmında da avlanılan hayvanın helalliği ifade edilmiştir. Bununla beraber her iki manasıyla avın helal olduğunu ifade eden âyetler de bulunmaktadır. Avlanmanın ve avın mubah olduğunu bildiren âyetler şunlardır:

”*İhramdan çıkınca isterseniz avlanın*“⁴⁸ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

Bu âyet, ihramdan çıkan kişinin Harem sınırlarında olmadığı müddetçe avlanabileceğini ifade etmekte ve avlanma fiilinin mubah olduğunu belirtmektedir.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Kendilerine nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: “Bütün temiz ve iyi rızıklar size helâl kılınmıştır. Allah’ın size öğrettiğinden öğrenip eğittiğiniz avcı

⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 220; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 115

⁴⁸ Mâide, 5/2

hayvanların sizin için tutup getirdiklerini yiyiniz ve üzerlerine Allah'ın adını anınız. Allah'a karşı gelmekten sakının, çünkü Allah hesabı çabuk görür"⁴⁹

Avlanma ile ilgili en açık ifadelere yer veren bu âyetin sebep-i nüzulu olarak şu hâdise zikredilir; Ashaptan Adiyy b. Hâtim ve Zeyd b. Mühellel, Hz. Peygamber'e (s.a) gelerek; köpeklerle ve doğan kuşlarıyla avlandıklarını, köpeklerin de yabani sığır, eşek ve ceylan avladıklarını belirtmişler ve bu hayvanlardan bir kısmına yetişip boğazlama imkânı bulduklarını bir kısmına da yetişemedi hayvanların öldüklerini söylemişlerdir. Cenâb-ı Hakk'ın meyteyi (boğazlama imkânı olmadan ölen hayvanlar) haram kıldığını belirtip kendilerine neyin helal olduğunu sormuşlar ve bunun üzerine ilgili âyet nazil olmuştur⁵⁰.

Avlanmanın mubahlığına delâlet eden bir başka âyet de şudur:

أَحْلَلْ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامَهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلْغِيَارَةِ وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرماً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

*“Ey ihramlılar! Deniz avı ve deniz yiyeceği size helâl kılındı ki size ve yolculara bir rızık vesilesi olsun. Kara avı ise ihramlı olduğunuz müddetçe size haram kılındı. Öyleyse huzurunda varıp toplanacağınız Allah'a karşı gelmekten sakının”*⁵¹

b. Sünnet:

İslâm dininin ikinci temel kaynağı kabul edilen Hz. Peygamber'in sünnetinde avla ilgili pek çok bilgi ve kayıt bulunmaktadır. Hadis kitaplarında konu; avlanırken Allah'ın adının anılması (tesmiye), av aletinin taşınması gereken özellikler, avlanmada kullanılan hayvanların keyfiyeti ile ilgili ayrıntılar, köpeğin av, çobanlık ve tarla bekçiliği dışında istihdam edilmesinin yasaklanması, hayvanı boğazlama usulü ve ızdırârî boğazlama, hayvanların hedef yapılmaması ve zulmedilmemesi, etinin yenmesi caiz olan ve olmayan hayvanlar, av peşine düşmenin gaflet sebebi olarak

⁴⁹ Mâide, 5/4

⁵⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 308; Taberî, *Câmiü'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân: Tefsirü't-Taberî*, VI, 89; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 65-66

⁵¹ Mâide, 5/96

nitelendirilmesi, meytenin (dinî usule göre ölmemiş, murdar) derisinden faydalanma vb. değişik açılardan ele alınır. Konu ayrıca hac ve haccın menâsiki ile ilgili bölümlerde de işlenir.

Fıkıh kitaplarında avın meşruiyetine sünnetten örnekler verirken bir iki örnek zikredilir ve tafsîlâtı hadis kitaplarına havale edilir.

Ebû Sa'lebe el-Huşenî başından geçen bir olayı şöyle nakleder: “Hz. Peygamber’e geldim ve kendisine avlakta iken bazen okla, bazen eğitilmiş köpeklerle bazen de eğitilmemiş köpeklerle avlandığımı ifade ederek ne yapmam gerektiğini sordum. O da şöyle cevap verdi: “Üzerine besmele çekerek attığın okla avladığın hayvanı yiyebilirsin. Besmele çekerek eğitilmiş köpeğinle avladığın hayvanı da yiyebilirsin. Eğitilmemiş köpeğinle avladığın ava gelince şayet ona canlı yetişip boğazlayabilirsen onu da yiyebilirsin”⁵²

Konuyla ilgili diğer bir rivayeti *Adiyy b. Hâtim* rivayet etmektedir:

- *Ya Resûlallah! Biz eğitilmiş köpeği avın peşinden gönderiyoruz o da bizim için avlanıyor. Ne dersiniz? dedim. Yiyebilirsin, dedi. Ben; Şayet köpek, avı yerse yine yiyebilir miyim? diye sordum. Başka bir köpek ava iştirak etmediği müddetçe yiyebilirsin, dedi.*

Yine Peygamberimize mi'râd ismindeki av aleti ile avlanmanın hükmü sorulduğunda kendisi: “*Avı delip geçiyorsa yiyebilirsin. Eğer hayvanı eniyle ve yaralamadan öldürmüşse o takdirde yeme*”⁵³ diye cevap vermiştir.

c. İcma:

Avlanmanın mubahlığı hususunda âlimlerin icmaı vardır. Eti, derisi vb. şeyler için avlanan hayvanlar insan için bir kazanç ve faydalanma vesilesidir. Mükellef olan

⁵² Buhârî, *Zebâih*, 4; Müslim, *Sayd*, 8; İbn Mâce, *Sayd*, 3; Nesâî, *Sayd*, 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 195

⁵³ Buhârî, *Zebâih*, 2; Müslim, *Sayd*, 1; Ebû Dâvûd, *Sayd*, 22; Tirmizî, *Sayd*, 1; İbn Mâce, *Sayd*, 7

insanın sorumluluklarını yerine getirmesi ve ihtiyaçlarını karşılaması için de gereklidir⁵⁴.

c- Teklifî Hükümler Açısından Avlanmanın Mahiyeti

Aslen mubah olan avlanmak, tekliî hükümler açısından farklı vasıflar kazanabilmektedir. Konuyu şöyle hülâsa edebiliriz⁵⁵:

a. *Mubah av*: Başka iktisap vesileleri olmasına rağmen yemek veya satıp da geliriyle ihtiyacını karşılamak maksadıyla avlanmak.

b. *Mendûb av*: İnsanların istifade etmesi, avı satıp gelirini başkalarına sadaka olarak vermek veya bununla onların ihtiyaçlarını karşılamak veyahut da başkalarına el açıp dilencilik yapmalarına mani olmak için avlanmak.

c. *Farz olan av*: Açlıktan ölme gibi bir tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda avlanma yoluyla hayatta kalmaya çalışmak farzdır. Bu hem avcının bizzat kendisi hem de başkası için mevzubahis olabilir. Böyle bir durumda dinin korunmasını istediği beş temel unsurdan biri olan hayat tehlikeye girmiş demektir ve tehlikede olan bu hayatı kurtarmak farzdır. Bunun yolu eğer avlanmak ise bu takdirde avlanmak farz olmuş olur.

d. *Haram olan avlanmak*: Haram olan avlanma birkaç şekilde gerçekleşebilir:

- Avcının muhrim olarak harem veya hill sınırları içinde avlanması veyahut ihramlı olmadığı halde harem sınırları içinde avlanması,

- Avlanma esnasında başkalarının mal ve mahsulüne zarar verilmesi⁵⁶,

- Girilmesi yasak olan bir arazide avlanmak⁵⁷,

⁵⁴ Serahî, *el-Mebsût*, XI, 220; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 115, Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, VI, 50

⁵⁵ Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, X, 411; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, 118; Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî*, I, 390; İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr*, VI, 462

⁵⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, I, 74, mad. 19; III, 523, mad. 1247; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına'*, VI, 213; *Şerhu münteha'l-irâdât*, III, 425

- Hz. Peygamberin sözlerinden yola çıkılarak etleri yenmeyen hayvanlardan zarar vermeyenler veya zararından kaçınmak mümkün olan hayvanları her hangi bir iktisâdi menfaat söz konusu olmadan öldürmek⁵⁸,

- Kur'ân'daki genel iktisâdililik ilkesi ve israf yasağı hükümleri mûcebince tabiatla genelde canlı varlığının çeşitli sebeplerle azaldığı yer ve durumlarda avlanmak. Söz konusu yasak özelde bazen belli türler için de geçerli olabilir⁵⁹.

e. Mekruh olan avlanmak: İhtiyaç söz konusu olmadan ve sırf eğlence maksadıyla avlanmaya bazı hukukçular haram⁶⁰ derken, bazıları mekruh derler⁶¹.

Fıkıhçılar avcılığın meslek olarak yapılmasının da üzerinde durmuşlar ve bazıları "...av peşinde koşan gaflete dalmıştır..."⁶² hadisinden yola çıkarak avcılığın meslek edinilmesini caiz görmemişlerdir⁶³. Buna mukabil diğer fakihler hadiste ifade edilen hususun mutlak olmadığını; avlanmanın namaz, oruç vb. ibadetlere mani olmadıktan sonra mubah olduğu hükmüne varmışlardır⁶⁴.

⁵⁷ Adevi, *Hâşiye*, I, 740

⁵⁸ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'ân'da Çevrecilik*, 104

⁵⁹ a.g.e. 104

⁶⁰ Nevevî, *Ravzatü't-talibin*, II, 344

⁶¹ İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr*, VI, 462; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kına*, VI, 213; Şerhu münteha'l-irâdât, III, 425; Adevi, *Hâşiye*, I, 740

⁶² Ebû Dâvûd, *Sayd*, 4; Tirmizî, *Fiten*, 69; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 371, 440; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 56; İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, VI, 465

⁶³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, III, 523, mad. 1247

⁶⁴ İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr*, VI, 462; Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 39

BİRİNCİ BÖLÜM

AVCI, AV, AV ALET VE HAYVANLARINDA BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

I- AVCI

Avcı, av aletlerinden herhangi birini kullanarak avlanma fiilini gerçekleştiren kişidir. Avcılık, cahiliye dönemi Arap toplumunda ve Hz. Peygamber döneminde de yaygın olarak vardı. Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza, Adiyy b. Hâtim ve Zeydül-Hayl et-Tâî dönemin meşhur avcıları olarak bilinirdi⁶⁵.

Avlanma neticesinde hayvan ya yaralı veya ölü olarak ele geçirilir. Avcı, yaralı hayvana yetişip boğazlama imkânı bulamamış ve hayvan ölmüşse avın etinin helal olabilmesi için -avcının avlanma fiilinin de içinde bulunduğu- ızdırârî boğazlama şartlarının yerine getirilmiş olması gerekir.

Avcının yaralamış olduğu veya tuzak, kapan gibi aletlerle yakalamış olduğu hayvana canlı olarak yetişmesi durumunda ise hayvanın etinin yenilebilmesi için avcının ihtiyârî tezkiye ehliyetine sahip olması şarttır. Binaenaleyh gerek ihtiyârî tezkiyede bulunacak müzekkîde ve gerekse ızdırârî tezkiyede bulunan kişi olan avcıda aranan bir takım vasıflar vardır. Bunların bir kısmı ortak vasıflar bir kısmı da sadece avcıya mahsus vasıflardır.

A- HEM AVCININ HEM DE MÜZEKKÎNİN/TABİİ YOLDAN KESİM YAPAN KİŞİNİN TAŞIMASI GEREKEN ORTAK VASIFLAR

Avlanma veya diğer bir ifade ile ızdırârî tezkiye ile hayvanı normal olarak boğazlama dediğimiz ihtiyârî tezkiye arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Zira avlanma normal yollardan hayvanı boğazlamanın mümkün olmaması durumunda kullanılan ve ruhsat kabilinden bir fiildir. Asıl olan hayvanı zebh veya nahr denilen ihtiyârî tezkiye yollarından biri ile boğazlamak iken mümteni'/ayakları ya da kanatlarıyla savuşup kurtulmaya muktedir ve mütevahhiş/vahşi yaratılıştaki olan hayvanların ele geçirilememesi zarureti binaen avlanmak meşru görülmüş ve avda

⁶⁵ Abdullah Ekinci, "İslâm Kültürü ile Türklerdeki Av Geleneğinde İktisâdî ve Sosyo-Kültürel Paralellikler ve Farklılıklar", Av ve Avcılık Kitabı, 518

kullanılan aletler de ihtiyârî tezkiyede kullanılan bıçak vb. aletler gibi değerlendirilmiştir. Bu açıdan ihtiyârî kesimde aranan bazı şartlar ızdırârî kesim olarak kabul edilen avlanmada da aranır. Bunlardan biri de kesimi yapan ya da avlanan avcının, dinen hayvan kesimine ehil olmasıdır.

Kara avcılığında bir hayvanın ölü veya ağır yaralı bir şekilde ele geçirilmesi durumunda şeri ölçülere göre helal kabul edilebilmesi için avcıda bulunması gereken şartlar deniz avcılığında dikkate alınmaz. Kara avcılığında avcının taşınması gereken vasıflar genel olarak “ehliyet” başlığı altında işlenir. Bu başlık altında akıl, buluğ, tesmiye, cinsiyet ve fizikî kusurlar gibi alt başlıklar işlenecektir.

1- Din

Her iki tezkiyede aranan en önemli şartlardan birisi avcı veya müzekkînin müslüman veya ehl-i kitaptan bir kimse olmasıdır. Bununla beraber İmam Mâlik ehl-i kitabın ihtiyârî tezkiye yoluyla kestiklerinin yenebileceğini söylerken avladıklarını mekruh görür⁶⁶. Ateistlerin, animistlerin, Mecusilerin⁶⁷, putperestlerin ve mürtedlerin kestikleri veya avladıkları hayvanlar yenmez⁶⁸.

a- Ehl-i Kitabın Kestiklerinin Yenebileceği Hakkında Kur’ân ve Sünnetten Deliller

Ehl-i kitabın avının mubah olduğuna delil “وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلْلٌ لَكُمْ”⁶⁹ âyetidir. Müslümanlar domuz, şarap, meyte gibi hakkında özel yasaklar bulunan yiyecekler ve içecekler hariç, ehl-i kitabın her türlü yiyecek ve içeceklerini yiyip

⁶⁶ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 183

⁶⁷ Biri hayır, diğeri şer tanrısı olarak iki ilaha inananlar.

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 45-46; Nevevî, *el-Mecmu' şerhü'l-Muhezzeb*, IX, 75; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, VI, 205

⁶⁹ Mâide, 5/5

içebilirler. İslâm âlimleri söz konusu âyetteki “*Ehl-i kitabın yiyecekleri*” ifadesinden kestikleri hayvanların kast edildiği konusunda müttefiktirler⁷⁰.

Ehl-i kitabın kestiklerinin yenebileceğine dair sünnetten örnekler de şunlardır: *Hayber* günü Yahudiler, içinde yemek ve iç yağı bulunan bir tulumu müslümanlara doğru atmış, *Abdullah b. Mugaffel* onu sahiplenerek kimseye vermeyeceğini söylemiş Peygamberimiz de hadiseye şahit olduktan sonra tebessüm ederek ses çıkarmamıştır⁷¹. Yine Peygamberimiz Yahudi bir kadının kendisine takdim ettiği (zehirlenmiş) koyun etini geri çevirmeyip yemiştir⁷².

b- Ehl-i Kitaptan Maksat Kimlerdir

Ehl-i kitaptan muradın Kur’ân’ın nüzulünden sonra ehl-i kitap olanlar mı yoksa ataları tevhid dininde iken sonraları dinlerinde tahrifat yapmış olan kimselerin mi olduğu âlimler arasında tartışılmıştır. Buna göre Cahiliye döneminde aslen bir Arap kabilesi iken sonraları Hıristiyanlığı tercih etmiş Benî Tağlib kabilesinin kestiklerinin caiz olup olmadığı da tartışılmıştır. Bu tartışmanın neticeleri aynı zamanda sonradan Hıristiyanlığa geçmiş her kişi ve topluluk için de geçerli olmuştur. Hz. Ali’den gelen bir rivayeti esas alan *Şâfiîler* ve *Ahmed b. Hanbel*’in bir kavline göre bu kişilerin kestikleri haramdır⁷³. Bunların dışında kalan diğer fıkıhçılar yani *Cumhura* göre ise söz konusu kişiler ve benzerlerinin kestikleri yenebilir, caizdir⁷⁴. *İbn Hazm* da biset-i Nebi’den sonra ehl-i kitap kavramının geçerliliğini yitirdiğini ifade eder⁷⁵.

Müslüman olduğu halde Hıristiyanlığa veya Yahudiliğe geçen yani ehl-i kitap olan bir kimsenin kestiği yenmez⁷⁶. *Cumhurun* bu görüşüne rağmen *İmam Evzâi* ile

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi*, V, 45-46; Nevevî, *el-Mecmu’*, IX, 75 vd.; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 311; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 456

⁷¹ Müslim, *Cihad*, 25; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 86; V, 56

⁷² Müslim, *Tib*, 3

⁷³ İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 232; Nevevî, *el-Mecmu’*, IX, 75; İbn Müflih, *el-Mübdî’ fî şerhi’l-Mukni*, IX, 215; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 478

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi*, V, 45; İbn Teymiye, *Mecmûu’l-fetâvâ*, XXXV, 219-220

⁷⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 456

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 245; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 22

İshak b. Râhûyeh müslüman bir kişinin ehl-i kitap olması durumunda kestiğinin yenebileceği görüşündedirler⁷⁷.

Yahudi olan birinin Hristiyanlığa geçmesi veya Hristiyan olan birinin Yahudi olması durumunda genel görüş kestiğinin yenebileceği istikametindedir. Bu görüşe sadece Zâhirîler katılmaz ve ehl-i kitabın kendi içinde din değiştirmesini kabul etmezler⁷⁸.

c- Ebeveynin Dinî İnançlarının Tezkiyeye Tesiri

Hanefîler ve Mâlikîler bu konuda kişinin nesebine değil kendi dinine itibar ederler. Onlara göre bu konuda dikkat edilecek husus avcı veya müzekkînin kestiği yenen bir kişi olmasıdır. Ebeveynin veya anne babadan herhangi birinin kestiği yenmeyen sınıflardan birine dâhil olması söz konusu şahsın durumuna tesir etmez⁷⁹.

Hanbelî ve Şâfiîler ise ebeveynin dinî inanışlarını dikkate alırlar. Hanbelîler ebeveynin her ikisi veya herhangi birisinin kestiği yenmeyen sınıfa dâhil olması durumunda kişinin kestiğinin yenmeyeceği görüşündedir⁸⁰.

Şâfiîler, babanın, kestiği yenmeyen bir sınıftan olması annenin de ehl-i kitap olması durumunda kişinin kestiğinin yenmeyeceği kanaatindedir. Yine bu mezhepte babanın ehl-i kitap annenin de Mecusi veya kestiği yenmeyen herhangi bir sınıftan olması durumunda ise hem cevaz hem de adem-i cevaz yönünde iki kavil öne çıkmış ancak haram olması esas alınmıştır⁸¹.

d- Ehl-i Kitabın Tezkiyesinin Şerî İlkelere Uygunluğu

Fakihlerin çoğunluğuna göre ehl-i kitabın kestiği hayvanlar, ancak İslâm dininin öngördüğü usule uyularak ve keskin bir aletle boğazından kesilmeleri şartıyla yenebilirler. Aralarında Mâlikî fakih Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin de bulunduğu bir grup

⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 22; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 76

⁷⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 456

⁷⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 45-46; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 104

⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 312

⁸¹ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 72

bilgine göre Ehl-i kitabın kestiği hayvanın yenebilmesi için onların İslâmî kesim usulüne uymaları şart değildir; kesimin kendi dinlerine göre geçerli olması yeterlidir⁸².

Ehl-i kitabın avda veya kesimde Allah'ın ismini anmayı terk etmesi hâlinde *Cumhur-u fukahâ* hayvanın helal olacağı kanaatindedir⁸³. Allah'ın ismini değil de Mesih'in veya bir putun adını anmaları veyahut kiliseleri adına tezkiyede bulunmaları durumunda mezhepler arasındaki ağırlıklı görüş hayvanın etinin haram olduğudur⁸⁴. Onlar bu görüşlerinde وَمَا أَهْلَ لَغَيْرِ اللَّهِ بِهِ⁸⁵ “Allah'tan başkasının adına kesilen”, وَلَا تَأْكُلُوا⁸⁶ “Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!” âyetlerini ve Hz. Ali'nin bu konudaki görüşünü esas alırlar.

Allah'ın adını anıp anmadıkları konusunda kesin bir bilgi yoksa hüsnüzan edilerek andıkları kabul edilir ve hayvan yenir⁸⁷.

e- Ehl-i Kitaba Haram Kılınan Hayvanların ve Cüzlerinin Müslümanlara Şâmil Olup Olmadığı Meselesi

Ehl-i kitapla ilgili olarak tartışılan konulardan biri de onlara yenmesi haram kılınan hayvanların veya bazı cüzlerin müslümanlara da haram olup olmadığı meselesidir. Nitekim bu hususta şu âyet örnektir: “*Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun içyağlarını da haram kıldık. Yalnız sırtlarında yahut bağırsaklarında bulunan veya kemiğe karışan yağları haram kılmadık. Haddi aşmalarından ötürü onları bu şekilde cezalandırdık. Şüphe yok ki Biz hep doğru söyleriz*”⁸⁸

Bu âyette zikredilen hususların yanında ehl-i kitaba ayrıca cumartesi günleri avlanmak, tavşan eti yemek gibi yasaklar getirilmişti. İşte fakihlerin tartıştığı nokta

⁸² Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 96

⁸³ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 75

⁸⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 75; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 46

⁸⁵ Mâide, 5/3

⁸⁶ En'âm, 6/121

⁸⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 46

⁸⁸ En'âm, 6/146

onlara haram olan hususların müslümanlara da şâmil olup olmadığıdır. *İmam Mâlik* onlara haram kılınan hususların müslümanlara da haram kılındığı görüşündedir⁸⁹. Bunun dışında genel olarak bütün mezhepler bu yasağın sadece ehl-i kitaba mahsus olduğunu ve müslümanları kapsamadığı görüşündedirler⁹⁰.

f- Sâbiîlerin ve Mecûsîlerin Kestikleri Hakkında Fakihlerin Görüşleri

Hiz. Yahya'ya mensup olduklarını söyleyen cemaat yahut Şit ve İdris (a.s.)'a mensup olduklarını söyleyip “unsurlar, gezegenler, gezegenler de melekler tarafından yönetilir” deyip yıldızlara ibadet eden topluluk olarak tarif edilen *Sâbiîlerin* kestikleri hayvanların yenip yenmeyeceği konusunda *Ebû Hanife* müspet düşünürken talebeleri *Ebû Yusuf* ve *İmam Muhammed* menfi görüş sahibidirler⁹¹.

Ebû Hanife Sâbiîlerin yıldızlara olan tazimini müslümanların Kâbe'ye olan tazimi gibi kabul ettiğinden dolayı onları ehl-i kitap kabul eder. Şâfiîlerde ve Hanbelîlerde tercih edilen görüş ise usul-i din hususunda Hristiyanlara muvafakat etmeleri durumunda kestikleri yenir aksi halde yenmez⁹².

İbn Hazm *Cumhurun* aksine Mecusileri ehl-i kitap gibi değerlendirir ve kestiklerinin yenebileceğini söyler⁹³.

2- Tezkiyede Niyet ve Kasıt-Akıl ve Büluğ

Tezkiyede niyet ve kasıt dikkate alınan önemli bir husustur. Zira tezkiye niyeti taşınmadan yapılan kesim neticesinde hayvan mubah olmaz. Bu açıdan tezkiyeyi yapacak olan şahsın yaşı ve aklî durumu niyet konusunda önemlidir. Temyiz gücü olmayan ve aklî durumu sağlıklı olmayan kişi niyet etme işlevini yerine getiremeyeceğinden tezkiyede kasdı ve besmeleyi esas alanlara göre gayr-i mümeyyiz

⁸⁹ Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî*, I, 390; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 112

⁹⁰ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 582; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 112

⁹¹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 46; Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 285

⁹² Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 76; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 100

⁹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 456

çocuğun, sarhoşun ve delinin tezkiyesi muteber değildir⁹⁴. Mümeyyiz bir çocuğun tezkiyesi ise *Cumhura* göre caizdir⁹⁵.

İmam Şâfiî sarhoş ve deliliği sürekli olan kişilerin kestiklerini mekruh görürken deliliği sürekli olmayan ve temyiz gücü yerinde bulunan kişinin kestiğini caiz görür⁹⁶. Ayrıca onlar gayr-i mümeyyiz çocuğun kestiğinin de yenebileceği görüşündedirler⁹⁷.

Izdırârî tezkiyede ise niyetten maksat; avcının köpek vb. hayvanı göndereceği veya ok vb. aleti kullanacağı sırada avlanma niyeti taşımasıdır. Rastgele gönderilen avcı hayvanın avladığı hayvan ve rastgele yapılan atış neticesinde elde edilen av, av sayılmaz.

Avcıda aranan avlanma niyeti veya kasıt şartı bir anlamda irsâl/hayvanı gönderme şartının içinde mündemiç sayılır. Zira köpeğini av peşine gönderen avcının niyeti zaten avlanmaktır. Bununla beraber niyet ve kastın irsâlden ziyade “remy”de yani av aletini kullanmada önemli olduğu görülmektedir. Bu durumda havaya taş atan kişi bununla farkında olmadan bir av avlasa caiz olmaz. Zira bu atışta avlanma niyeti yoktur. Bu tıpkı tezkiye niyeti taşımadan dikine bırakılan bir bıçağın rastlantıya herhangi bir koyunu kesmesi gibidir. Binaenaleyh avlanma niyetiyle yapılmayan bir atış veya hayvanın kendi başına av peşine düşmesi –irsâl olmadan istirsâl olması- sonucunda gerçekleşen avlar helal olmaz.

- **Niyette Tayin Şartı:** Avcılıkta niyetin sadece kast edilen hayvan için mi geçerli olduğu yoksa başka hayvanlara da şamil olup olmadığı konusu üzerinde tartışılan ayrı bir konudur. Av niyetiyle gönderilen köpek gösterilen hayvanı değil de başka bir hayvanı avlayabilir mi? sorusu fakihlerin cevaplamaya çalıştığı bir konudur.

Cumhur-u fukahâ niyet ve irsâlde tayinin şart olmadığı ve niyetin mutlak olarak anlaşılması gerektiği üzerinde durur⁹⁸. Ancak burada dikkat edilecek iki husus vardır:

⁹⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 45; İbn Müflih, *el-Mübdî*, IX, 215; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 321; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 55; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 457

⁹⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 45; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 55; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 457

⁹⁶ İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 241

⁹⁷ Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 74; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, IX, 215

- a. Hayvanın irsâlin hemen peşinden avlanması ve aradan uzun süre geçmemesi
- b. Hayvanın gönderildiği istikamette avlanmış olması

Mâlikîler ise ilk planda tayin olunan hayvan dışında da avlanmaya niyet edilmişse caiz aksi halde caiz değil derler⁹⁹. *İbn Ebi Leyla* ise tayinin şart olmadığını fakat tayinde bulunulması durumunda bizzat o hayvanın avlanması gerektiğini söyler¹⁰⁰.

3- Avcıda Cinsiyet ve Fiziki Kusurlar

Cinsiyet, tezkiyede dikkate alınan bir unsur değildir. Dolayısıyla fakihler kadının da tezkiye şartını taşıdığı noktasında müttefiktirler¹⁰¹.

Müzekkînin görme, işitme gibi fizikî kusurlarının tezkiyede aranan ehliyet şartına etki edip etmeyeceği mevzubahis olmuş ve Şâfîîler âmâ olan bir kimse ihtiyârî tezkiye yapabilir¹⁰² fakat avlanamaz demişlerdir¹⁰³. Diğer mezhepler bu konuda açık bir hüküm beyan etmemişler fakat İslâm veya ehl-i kitap olma, temyiz gücüne sahip bulunma gibi tezkiyede aranan şartlar âmâ kimsede de varsa tezkiyesi caiz görülmüştür.

Dilsiz bir kimsenin kestiği ve avladığı da yenir¹⁰⁴. Yine *Cumhura* göre hayız veya cünüp olarak tezkiyede bulunmanın herhangi bir mahzuru da yoktur¹⁰⁵.

4- Tesmiye

“فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ” *Avcı hayvanların sizin için tutup getirdiklerini yiyiniz ve üzerlerine Allah'ın adını anınız*”¹⁰⁶ ve “وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرْ اسْمُ”

⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 50; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 256; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 239; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kına*, VI, 225; İbn Müflih, *el-Mübdî*, IX, 247

⁹⁹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 55, 59

¹⁰⁰ Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakâik*, VI, 55

¹⁰¹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 320; Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 73; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 45

¹⁰² Tenzihen mekruh kaydını koyanlar da vardır.

¹⁰³ Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 73; Şirbinî, *Mugnî'l-muhtâc ila ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*, IV, 267

¹⁰⁴ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 322; Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 286

¹⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 322; Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 74; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 454

¹⁰⁶ Mâide, 5/4

اللّٰهُ عَلَيْهِ Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!”¹⁰⁷ âyetlerine istinaden her iki tezkiye çeşidinde de Allah’ın adının anılması şarttır. Hz. Peygamber (s.a) sahabeden Adiyy b. Hâtim’in konuyla ilgili sorusuna verdiği cevapta av peşine gönderilen köpeğin besmele çekilerek gönderilmesi gerektiğini hatırlatmış ve av aleti kullanıldığında besmele çekilerek kullanılması şartını zikretmiştir¹⁰⁸. Yine Peygamberimiz Râfi’ b. Hadîc’e مَا أَنتَهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُوا yani “Hayvanın kanını bolca akıtan bir aletle kesilmesi ve üzerine Allah’ın ismi zikredilmesi şartıyla avladığınız hayvanın etini yeyiniz!”¹⁰⁹ demiş ve tezkiyede Allah’ın isminin anılması gerektiğine işaret etmiştir.

Besmelenin kasden terk edilmesi hayvanı murdar kılar ancak unutulması hayvanı haram kılan bir kusur değildir¹¹⁰.

Hanbelî mezhebinde özellikle avda bescmelenin çekilmesi şarttır. Aksi halde avlanan hayvan yenmez¹¹¹. Bununla beraber bu mezhepte ok atarken unutulması durumunda hayvanın etinin yenebileceği ancak köpeği gönderirken unutulması durumunda ise yenmeyeceğine dair bir görüş de vardır¹¹².

Şâfiî mezhebi ve İbn Abbâs, Ebû Hureyre, Atâ, Saîd b. Müseyyeb, Tâvûs, Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehâî, Abdurrahman b. Ebî Leylâ ve Süfyân-ı Sevrî’ye göre besmele çekmek müstehap kabul edildiğinden terk edilmesi durumunda hayvanın eti helaldir. Bununla beraber besmeleyi kasden terk etmek Şâfiî mezhebinde mekruh kabul edilmiştir. Tezkiyede besmele çekilmesinin müstehap olduğuna kâil olanların dayandıkları deliller şunlardır:

¹⁰⁷ En’âm, 6/121

¹⁰⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XVII, 75

¹⁰⁹ Buhârî, *Şirket*, 3, 16, *Cihad* 191, *Zebâih*, 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, *Edâhi*, 30; Tirmizî, *Sayd*, 18; Ebû Dâvûd, *Edâhi*, 14; İbn Mâce, *Zebâih*, 5; Nesâî, *Dahâyâ*, 41, 43, 44, 49, 50

¹¹⁰ İbn Cüzey, *el-Kavâninü’l-Fıkhiyye*, 124; Fevzân, *el-Et’ime ve ahkâmu’s-sayd ve’z-zebâih*, 190

¹¹¹ Buhârî, *Keşşâfü’l-kına*, VI, 227

¹¹² İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 293

a. ¹¹³ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ âyetinde ehl-i kitabın kestiklerinin yeneceği belirtilmiştir. Onlar kesim yaparken Allah'ın adını anmamaktadırlar. Bu da göstermektedir ki kesimde Allah'ın adını anmak farz değildir.

b. Âyette boğulmuş, bir şey vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanmış, boynuzlanmış yahut canavar tarafından parçalanmış olup da ölen hayvanların etlerinin haram olacağı belirtilmiş: “*إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ*” yani *kestikleriniz müstesna*” kaydıyla kesilmiş olanların caiz olduğu bildirilmiştir¹¹⁴. Bu âyette ifade edildiği üzere hayvanlara canlı yetiştirilip kesilmesi yeterli görülmüş ayrıca tesmiye şartından bahsedilmemiştir.

c. Peygamberimizin; “*Müslüman adını ansa da anmasa da Allah'ın adına keser*” hadisi¹¹⁵.

d. Hz. Peygamber'in tezkiye esnasında Allah'ın adını unutan bir kişinin durumu sorulduğunda; “*Allah'ın adı her müslümanın ağzındadır*”¹¹⁶ cevabını vermesi.

e. ¹¹⁷ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ “*Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!*” âyetinde kast edilen hayvanlar, putlar adına kesilen hayvanlardır.

f. Hz. Âişe'nin rivayetine göre kendileri yeni müslüman olmuş ve Allah'ın adını anıp anmadıklarını bilmedikleri bir topluluğun kesip getirdikleri et konusunda Efendimize danışmış o da besmele çekerek yemelerini söylemiştir¹¹⁸.

a- Tesmiyenin Keyfiyeti ve Bir Tesmiye ile Kaç Tezkiye Yapılabilir

- Tesmiyenin keyfiyeti:

Hanefiler ve Mâlikîler'e göre mutlak olarak Allah demek veya Allah'ın herhangi bir ismini mücerred olarak veya herhangi bir sıfatla beraber zikretmek

¹¹³ Mâide, 5/5

¹¹⁴ Mâide, 5/3

¹¹⁵ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, VI, 111

¹¹⁶ Dârekutnî, *Sünen*, IV, 295; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V, 94

¹¹⁷ En'âm, 6/121

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 18

yeterlidir. Bu durumda tesmiyeyi herhangi bir sıfat izafe etmeden sadece Allah, Rahmân, Rahîm demekle veyahut da Allahü ekber, Allahü'r-rahmân, Allahü a'zam gibi tamlamalarla ifade etmek caizdir. Yine bu iki mezhebe göre tehlil, tahmid ve tesbih de aynı fonksiyonu görür. Buna karşılık Hanbelîler ve Şâfiîler ise betahsis “Bismillâh” demenin gerekliliği üzerinde dururlar¹¹⁹.

Tesmiyenin hangi dilde yapıldığı önemli değildir. Asıl olan Allah'ın adının anılmasıdır. Tesmiyeyi bizzat hayvanı kesecek kişi getirmelidir. Allah'ın adının anılması bizzat hayvanı kesme işiyle ilgili olmalıdır. İftitah tekbiri niyetine “Allahü ekber” demek veya zikir ve tesbih çekmek maksadıyla “Sübhanallah, Elhamdülillah, Lâ ilâhe illâllah” demek tezkiye için tesmiye şartının yerine getirilmesi şartını karşılamaz.

En'âm Sûresi 121. âyetinde Allah'ın adı dışında kesilmiş olan hayvanların yenmeyeceği kaydına istinaden tesmiyede sadece Allah'ın adını anmak gerekir. Tezkiyede Hz. Peygamberin adını dahi tazim maksadıyla zikretmek hayvanı murdar kılar. Zira Peygamberimiz yemeğe başlarken, tezkiye esnasında ve aksıran kişinin yanında adının anılmamasını istemiştir¹²⁰.

- Bir tesmiye ile kaç tezkiye yapılabilir:

İhtiyârî tezkiyede bir besmele ile ancak muayyen bir hayvan kesilebilirken ızdırârî tezkiye olan avda ise bu sayı sınırsızdır. Yani besmele ile gönderilen bir köpek söz konusu avda ne kadar hayvan ele geçirirse geçirsın hepsi caizdir. Aynı şekilde tek besmele çekilerek atılan okla birden fazla hayvan vurulsa hepsi caizdir.

b- Tesmiyenin Vakti

İhtiyârî tezkiyede tesmiyenin söylenmesi gereken vakit, kesimin gerçekleşeceği vakittir. Besmele çekildikten sonra uzun süre başka bir şeyle meşgul olunması besmelenin yeniden çekilmesini gerektirir. Binaenaleyh tesmiye yapıldıktan sonra mümkün olan en kısa sürede kesim işleminin gerçekleşmesi şarttır. Izzırârî tezkiyede

¹¹⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 47, 48; Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî*, I, 382; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve'z-zebâih*, 133, 134

¹²⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 286

tesmiye ya av hayvanını gönderirken veya atış/remy esnasında olmalıdır. Hayvanın isabet aldığı zamanda besmelenin çekilmesi doğru değildir¹²¹.

İhtiyârî tezkiyede kesim işi bir rükün olduğundan tesmiyenin de kesimle beraber yapılması gerekir. İzdırârî tezkiyenin rüknü ise cerh yani hayvanı yaralamaktır. Bu fiil ya hayvana atış yapan kişiye veya avın peşinden avcı hayvanı gönderen şahsa yani avcıya nispet edilir. Bu durumda avcının besmeleyi irsâl veya atış sırasında yapması gerekir. Hayvanın isabet aldığı anda besmele çekilmesi avcıya nispet edilebilecek bir fiil değildir. O ancak Allah'ın takdir edeceği bir iştir. Bu prensibe binaen besmele çekip avcı hayvanı avın peşine gönderen kişi avlamayı niyet ettiği avı değil de başka bir hayvanın avlanması durumunda ele geçirilen hayvan helal olmuş olur. Zira avcı hayvan, başlangıçta besmele ile gönderilmiştir. Avcı hayvanın besmele çekilerek gönderilmesi tesmiye şartının yerine getirilmesi adına yeterli görülür ve bu noktadan sonra hangi hayvanın avlandığı önemli değildir.

İhtiyârî tezkiye ile ızdırârî tezkiye arasındaki ince noktalardan biri de kesilmek üzere yatırılmış bir koyun için besmele çekildikten sonra bıçak değiştirilmesi caiz iken; av için belli bir oku alıp besmele çektikten sonra okun değiştirilmesi caiz olmamaktadır. Zira ihtiyârî tezkiyede aslolan mezbuh yani kesilecek hayvan üzerine besmele çekmektir. Avda ise asıl olan husus avlanacak hayvan değil atılacak ok, mızrak vb. alettir. Aletin değişmesi besmelenin de yenilenmesini gerektirir¹²².

¹²¹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 49; Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 286, 421; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, VI, 227

¹²² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 49, 50; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, VI, 228

B- AVCIYA MAHSUS VASIFLAR

Bir önceki konu başlığı altında ihtiyârî tezkiye ile ızdırârî tezkiye arasındaki ortak noktalar üzerinde durulmuştu. Şimdi ise sadece ızdırârî tezkiyeyi yapan şahsa yani avcıya mahsus vasıfların üzerinde duracağız.

1- Muhrim/İhramlı Olmamak

Sözlükte “haram kılmak, kendini mahrum bırakmak, haram aylarına veya Harem bölgesine girmek” anlamlarına gelen ihram kelimesi, kavram olarak hac veya umreye niyet eden kimsenin diğer zamanlarda yapması helâl olan bazı davranışları, hac ve umrenin rükünlerini veya bütün âdâbını tamamlayıncaya kadar kendine haram kılmasıdır¹²³.

İslâm fıkhrına göre ihramlı bir kişinin (muhrimin) harem veya hill bölgesinde (harem dışı alan) kara avcılığında bulunması haram olduğu gibi harem bölgesi sınırları dâhilinde bulunan herhangi bir kişinin gerek doğrudan ve gerekse dolaylı olarak kara avcılığı yapması da caiz değildir. Bu bölgede deniz avcılığı yapmak ise mezheplerin büyük çoğunluğuna göre caizdir.

2- İrsâl/Hayvanı Gönderme

İslâm fıkıhçılarının büyük çoğunluğu avlanmaya ehil olan köpek vb. hayvanların kendi başlarına değil de avcı tarafından av peşine sevk edilmeleri gerektiği konusunda hemfikirdir. Onlara göre hayvanın avcı tarafından herhangi bir teşvik ve sevk olmadan avın peşine düşmesi irsâl ilkesini ihlal olduğundan bu şekilde avlanacak bir hayvan eğer ihtiyârî tezkiye yoluyla boğazlanmadan ölmüşse helal değildir.

Atâ ve *İmam Evzâî* ise *Cumhurla* aynı düşüncede olmayıp köpek vb. hayvanları av niyetiyle dışarı çıkarmanın yeterli olacağı görüşündedirler¹²⁴. Yine *İbn Hazm* da avcı

¹²³ Salim Ögüt, “İhram”, DİA, XXI, 539

¹²⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 224; Şirâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-imam eş-Şâfiî*, I, 253; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 294; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 55

hayvanı evden çıkardıktan sonra besmele çekerek avlanma niyetiyle gönderme durumunda avlanılan hayvanların caiz olduğunu belirtir. Ona göre ille de avı gördükten sonra avcı hayvanı göndermek şart değildir¹²⁵.

a- Avcının Kendi Başına Av Peşine Düşmüş Avcı Hayvanı Yönlendirmesi

Fakihlerin pek çoğuna göre ilk başta avcının irsâli söz konusu olmadan avın peşine düşen avcı hayvanı avcının durdurup ava yönlendirmesi veya durdurmadan avı yakalaması için teşvik etmesi ve hayvanın da bu emre riayet etmesi durumunda av helaldir¹²⁶.

- İrsâlin inkıtaya uğramaması:

Avcı tarafından av peşine gönderilen hayvanın avla değil de başka şeylerle meşgul olması durumunda avcı, hayvanı tekrar besmele çekerek ava yönlendirmelidir. Aksi bir durum avlanılan hayvanın etini murdar kılar. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta irsâlin kesintiye uğramaması ve hayvanın araya herhangi bir fasıla girmeden avlanmasıdır. Bu süreçte herhangi bir aksama olması durumunda besmelenin de yenilenmesi gerekir.

Ok vb. av aletleriyle hayvana atış yapmanın akabinde söz konusu aletlerin yön değiştirmeleri mevzuu da fıkıhçıların üzerinde durduğu başka bir konudur. Hanefîlere göre okun yön değiştirdikten sonra ava isabet etmesi durumunda av yenmez. Zira bu durumda ok avcının fiili ile değil rüzgâr veya başka bir unsurun müdahalesiyle ava isabet etmiştir. Ancak sağa sola yalpaladıktan sonra tekrar düzgün bir şekilde gider ve ava isabet ederse caizdir¹²⁷. Hanefîlerden *Ebû Yusuf* bu konuda farklı düşünür ve okun tam tersi bir yöne dönmesi durumunda dahi isabet edeceği hayvanın yenebileceğini söyler. Ona göre yön değiştirmek irsâli inkıtaya uğratan bir husus değildir.

¹²⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 478

¹²⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 224; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 253; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 294; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 55

¹²⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 259

b- Aynı Hayvana Birden Fazla Kişinin İrsalde Bulunması veya Atış Yapması

Aynı av için farklı kimseler tarafından köpek vb. avcı hayvanların irsâl edilmesi veya atış yapılması durumunda şu neticeler ortaya çıkar:

a. Tezkiye ehliyetine sahip olan kişi ile bu ehliyeteye sahip olmayan bir başkasının müşterek olarak avcı hayvanı avlanmaları için göndermeleri veya beraber ok atmaları durumunda av ölürse haramdır. Zira haram kılıcı âmille mubah kılan âmilin içtimai durumunda haram tarafı galip olur¹²⁸. Hayvana canlı olarak ulaşılması durumunda ise tezkiye şartlarını hâiz olan kişi ihtiyârî tezkiye ile hayvanı boğazlarsa caizdir.

b. Tezkiye ehliyetine sahip olan kişi ile bu ehliyeteye sahip olmayan bir başkasının iki farklı aletle aynı anda bir hayvanı yaralayıp öldürmeleri durumunda hayvan, haram kılıcı faktörle mubah kılan faktörün içtimaidan dolayı murdar olur.

c. Tezkiye ehliyetine sahip olan kişi ile bu ehliyeteye sahip olmayan bir başkasının aynı hayvanı farklı aletlerle ve farklı zamanlarda yaralamaları durumunda hayvanı boğazlanmış bir hayvan durumuna düşürecek şekilde vuran kişinin kim olduğu tespit edilmeye çalışılır. Şayet ağır yaralayan kişi ehliyet sahibi şahıs ise hayvan caiz, tersi durumda ise caiz değildir. Burada dikkate alınan husus öldürücü darbeyi kimin vurduğu ve darbenin ne ölçüde hayvanı âciz bıraktığıdır. Şayet bu şiddetteki ilk darbe, ehliyet sahibi avcı tarafından gerçekleştirilmişse hayvanın yenmesi caiz, aksi halde ise caiz değildir. Darbenin öldürücü olmaması durumunda ise ilk defa kimin vurmuş olması önemini yitirirken ihtiyârî tezkiyeyi kimin yaptığı önem kazanır.

Ehliyet sahibi olmayan bir kişinin köpeği veya ok vb. aleti, avı yaralamadan ehliyet sahibi kişinin köpeğine yönlendirse ve hayvanı onun avlamasına sebep olsa *Şâfîlilere* ve *Hanbelîlere* göre avlanan hayvan caizdir¹²⁹. Bu durum ava müşareket olarak nitelendirilmez. Hanefîler ise böyle bir durumu yardım ve ava iştirak olarak kabul

¹²⁸ İmam Şâfîî, *el-Ümm*, I, 227; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, VI, 217

¹²⁹ İbn Müflih, *el-Mübdî*, IX, 235

ettikleri için caiz görmezler¹³⁰. Bununla beraber mezhepte bunun tahrimen veya tenzihen mekruh görüldüğü de ifade edilmiştir¹³¹. Ehliyet sahibi olmayan bir kişinin köpeğinin ehliyet sahibi bir avcının köpeğini tahrik etmesi ve av peşinden gitmesine katkıda bulunması *Hanefilere* göre mahzur teşkil etmez. Bu durumda ehliyet sahibi olmayan kişinin köpeğinin yaptığı fiil ava değil ehliyet sahibi kişinin köpeğinin fiiline tesir etmiştir. Bunun da sonuca tesir eden bir hükmü yoktur¹³².

3- Takip

Avcının avcı hayvanlar veya av aletleriyle avlanmasının akabinde bazen av hemen bulunamamakta ve üzerinden az veya çok vakit geçmektedir. Hayvanın canlı olarak bulunması durumunda ihtiyârî tezkiye şart olduğundan bu husus tartışmaya açık bir alan değildir. Fakat hayvanın ölü bulunması durumunda üzerinden geçen vakit ve avcının avı bulmak için ortaya koyduğu gayret önem kazanmaktadır. Mezheplerin bu konuda ortaya koymuş olduğu hükümler ve deliller şunlardır:

Hanefiler: Avı takip konusunda Hanefilerin dikkate aldığı temel husus avcının avın peşini bırakmamasıdır¹³³. Onlar kaybolan avın daha sonra bulunması durumunda yenmesinin kıyasen haram olması gerektiğini belirtmişler ancak aşağıda zikredeceğimiz gerekçelere binaen bu durumdaki avı yemeyi istihsanen caiz görmüşlerdir. Onlara göre bu şekilde ele geçirilmiş bir avın kıyasen haram oluş gerekçeleri şunlardır:

a. Kaybolan avın ölme sebebi açık değildir. Avcı hayvan veya av aletinin sebep olduğu yaralanma neticesinde ölebileceği gibi bir başka sebepten de ölmüş olabilir. Bu durum şüpheli olduğundan hayvanı yemek helal değildir.

b. Bedevilerden bir şahıs Hz. Peygamber (s.a)'e bir ceylan hediye etmiş Peygamberimiz de o şahsa hayvanı nasıl ele geçirdiğini sormuştur. Bedevi, hayvanı bir gün önce vurduğunu akşama kadar bulmak için uğraştığını fakat bulamayınca aramayı

¹³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 242

¹³¹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, V, 54

¹³² İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 255-256; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 120

¹³³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 59; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 258; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 222

ertesi güne bıraktığını söylemiş; ertesi sabah hayvanın izini sürerek nihayet bir mağarada veya taşlar arasında bulduğunu ifade etmiştir. Hatta hayvan üzerindeki oku da Peygamberimize göstermiştir. Peygamberimiz avın vurulmasının üzerinden bir gün geçtiğini ve dolayısıyla hayvanı böcek vb. haşerelerin öldürmüş olabileceğini gerekçe göstermiş ve kendisinden hediye kabul etmemiştir¹³⁴.

c. İbn Abbâs'tan rivayet edilen; “*Köpek vb. hayvanlarla avladığın ve gözünün önünde olanı ye kaybettiğin avı ise yeme!*”¹³⁵ hadisi.

d. Şayet avcı, avın peşini bırakmayıp en kısa süre içinde onu ele geçirmiş olsaydı muhtemelen hayvanı canlı olarak ele geçirecek ve onu ihtiyârî tezkiye yoluyla boğazlamış olacaktı. Bunu yapmadığına göre bu durumda bulunan av haram olur.

Buna karşılık Hanefiler şu gerekçelerden ötürü kaybolan bir avın etinin yenmesinin istihsânen caiz olduğunu söylerler:

a. Peygamberimiz *Mekke*'ye doğru ihramlı bir şekilde yol alırken ashab *Ravhâ* vadisinde yaralı bir yaban eşiği bulmuşlardı. Resûlullah onlara hayvanı vuran kişinin geleceğini haber verdi ve hayvana dokunmamalarını tembihledi. Bir süre sonra Behz kabilesinden bir adam geldi ve hayvanı kendisinin vurduğunu ve onu aramakla meşgul olduğunu açıkladı. Daha sonra da hayvanı Hz. Peygamber'e hediye etti ve o da hediye kabul edip Hz. Ebû Bekir'e arkadaşları arasında taksim etmesini söyledi¹³⁶.

b. Peygamberimizin Ebû Sa'lebe'nin konuyla ilgili sorusuna:

“إِذَا رَمَيْتَ بِسَهْمِكَ فَعَابَ عَنْكَ فَأَذْرَكْتُهُ فَكُلْهُ مَا لَمْ يَنْتِنَ” *Avını okla vurduğunda av kaybolur*

ve onu çürümemiş/kokmamış bir durumda bulursan yiyebilirsin” şeklinde cevap vermiş ve hayvan çürüyüp kokmadıkça yenebileceğini söylemiştir¹³⁷.

¹³⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 241

¹³⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 241; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 242; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IV, 460

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 452; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 42

¹³⁷ Müslim, *Sayd*, 9

c. Zaruret hali avlanan hayvanın bulunduğu yenilmesini gerekli kılar. Zira av vurulduktan sonra genellikle kaybolur. Avcının ihmali ve ilgilenmemesi gibi bir durum söz konusu olmadıkça kısa süreli bir kaybolmayı mazur görmek gerekir.

d. Peygamberimizin kaybolan avı haşerelerin ve böceklerin yiyebileceğinden ötürü yenmesini yasakladığı rivayeti avcının avın peşine düşmemesi kaydıyla sınırlandırılmalıdır¹³⁸.

Şâfîler: Bu mezhebe göre vurulan veya peşinden köpek vb. avcı hayvan gönderilen av bir süre sonra ölü bulunması durumunda eti haramdır, yenmez. Ancak onlara göre ilk planda av, tabii olarak boğazlanmış bir hayvan durumuna düşecek ölçüde ağır yaralanmış ve daha sonra kaybolmuşsa yenir. Hayvanın isabet almadan veya köpek vb. avcı hayvanın eline geçmeden kaybolması durumunda ölü olarak bulunması etini murdar kılar. Zira ölüm sebebi belli değildir¹³⁹.

Hanbelîler: Hayvanın ok vb. bir aletle veya köpek vb. avcı hayvanlarla yaralanması neticesinde öldüğü kesin ve başka bir unsurun varlığı da söz konusu değilse eti yenebilir. Buna göre Hanbelîler ölü bulunan hayvanın yanında başka bir avcı hayvan olmamasını veya av aletinin sebep olduğu yara izinden başka bir izin bulunmamasını hayvanın etinin yenmesi için yeterli görürler¹⁴⁰. Onların bu konuda serdettikleri deliller de şunlardır:

a. Hz. Peygamberin avladığı hayvanın kaybolması durumunda ne yapması gerektiğini soran kişiye hayvan üzerinde atılan okun izinden başka bir iz bulunmadıkça hayvanı yiyebileceğini söylemesi¹⁴¹,

b. Yine Peygamberimizin ashaptan Adiyy b. Hâtim'in sorusu üzerine avlanan hayvanın iki veya üç gün sonra bulunmuş olması halinde okun izi dışında bir izin olmaması ve suya düşmemesi şartıyla yenebileceğini belirtmesi¹⁴²,

¹³⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 241

¹³⁹ İmam Şâfî, *el-Ümm*, II, 228; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XV, 15

¹⁴⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 302

¹⁴¹ Nesâî, *Sayd*, 16

¹⁴² Buhârî, *Zebâih*, 8; Müslim, *Sayd*, 6; Ebû Dâvûd, *Edâhi*, 33; Nesâî, *Sayd*, 16

c. Ebû Sa'lebe el-Huşeni'nin rivayet ettiği bir başka hadiste Peygamberimizin vurularak kaybolmuş bir avın üzerinden üç gün geçmiş olmasına rağmen hayvan üzerinde okun izi dışında bir iz olmaması ve çürüyüp kokmaması durumunda yenebileceğini söylemesi¹⁴³,

d. Avın üzerinde okun izinden başka bir iz bulunmaması veya köpeğin avın yanında bulunmasının yakınî bir bilgi olması ve bu bilginin şek ile zail olmayacağı,

Hanbelî mezhebinde zikredilen bu hükümlerin yanında bir günlük kaybolma neticesinde hayvan yenebilir ama üzerinden bir gecenin geçmesi halinde yenmez; bir gün gibi uzun müddet kaybolursa yenmez, kaybolması durumunda kesinlikle yenmez ve mekruhtur gibi görüşler de dile getirilmiştir¹⁴⁴.

Mâlikîler: Bu mezhebe göre hayvan aynı gün içinde bulunursa yenir ancak ertesi gün bulunursa yenmez. Zira geceleyin başka hayvanların avın ölümüne sebep olma ihtimali yüksektir. Bunun yanında avcının avı öldürücü bir şekilde vurduğunu görmesi durumunda çürümedikçe yenebileceği görüşü de dile getirilmiştir¹⁴⁵.

Zâhirîler: İbn Hazm'a göre av vurulduktan sonra kaybolması durumunda geçen süreye itibar edilmez. Bu durumda bakılacak şey hayvanın avcı tarafından aldığı darbe ile ölüp ölmediğidir. Şayet avcının fiili neticesinde öldüğü kesin ise helal, değilse haramdır¹⁴⁶.

¹⁴³ Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 33

¹⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 302, 303

¹⁴⁵ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 183-184; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 186

¹⁴⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 464

II- AVDA ARANAN VASIFLAR

Avcının av aletleri veya av hayvanlarından birini kullanarak avladığı hayvanı canlı veya ölü olarak ele geçirmesi durumunda hayvanın etinin yenebilmesi için bir takım şartlar aranır ki bu başlık altında bu ve buna bağlı konular ele alınacaktır.

A- ETİ YENEN HAYVANLARDAN OLMASI

Şüphesiz ki avlanmaktan maksat öncelikle hayvanın etinden istifade etmektir. Bununla beraber eti yenmeyen hayvanlar da avlanabilir fakat onlar eti için değil kürkü vb. cüzleri için avlanır veya insana zarar verme tehlikesi taşıyan bazı hayvanlar zaruret haline binaen gerektiğinde vurulabilir. Dolayısıyla eti için avlanan hayvanlardan hangisinin etinin yenebileceği hangisinin yenmeyeceği önemli bir husustur.

İslâm dininde eti yenen kara hayvanlarının ancak fiilen veya hükmen boğazlanması halinde helâl olacağı, aksi takdirde ölü hayvan hükmüne gireceği konusu fıkıh kitaplarında “*zebâih*” başlığı altında ayrı bir bölüm halinde ele alınıp incelenmiştir. Bazen de konu avla müşterek düşünülerek “*zebâih ve 's-sayd*” başlığı altında işlenmiştir.

Eti yenen hayvanların çerçevesini en dar tutanlar *Hanefîler*, en geniş tutanlar ise *Mâlikîlerdir*¹⁴⁷. Kur'an'da iyi ve temiz şeylerin helâl, pis şeylerin haram kılındığı¹⁴⁸, açıkça yasaklananlar dışında yeryüzündeki yenilebilir maddelerin, bu arada hayvan etlerinin kural olarak helâl¹⁴⁹, meyte, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen¹⁵⁰, kendiliğinden ölen, boğulmuş, vurulup öldürülmüş, uçuruma yuvarlanıp ölmüş veya boynuzlanıp öldürülmüş, yırtıcı hayvanlar tarafından öldürülüp bırakılmış, kutsanan taşlar üzerine kesilip kurban edilmiş hayvanların haram kılındığı, eğitilmiş avcı hayvanların yakaladığı (veya öldürdüğü) hayvanların helâl olduğu¹⁵¹, Allah'a

¹⁴⁷ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 186 vd.

¹⁴⁸ Mâide, 5/5; A'râf, 7/157

¹⁴⁹ Mâide, 5/1; En'âm 6/145; Nahl, 16/115-116

¹⁵⁰ Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/145; Nahl, 16/115

¹⁵¹ Mâide, 5/3-4

büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kurban edilmesi¹⁵², üzerine Allah adı anılmadan kesilen hayvanların yenilmemesi gerektiği¹⁵³ ve deniz hayvanlarının yine kural olarak helâl sayılması¹⁵⁴ gibi fikhî hükümler bulunmaktadır; yine bu bilgilere ilave olarak Yahudilere tırnaklı hayvanların, sığır ve davarın iç yağlarının haram kılındığı bildirilmiştir¹⁵⁵.

Yine Kur’ân-ı Kerîm’de yenmesi mûtat olan deve, sığır ve koyun gibi türlere veya deniz hayvanlarına çeşitli vesilelerle yapılan atıflar hariç etleri yenilebilecek hayvanlarla ilgili bir döküm verilmemiş, yenilmemesi gerekenler içinde de sadece domuzun adı bildirilmiştir¹⁵⁶. Bu husustaki diğer yasaklar daha çok hayvanın ölüm şekli, kesim usul ve niyetiyle ilgilidir¹⁵⁷. Kur’an’ın ifade tarzından, yiyecekler için İslâmiyet’te temel kuralın helâllik olduğu, aksi yönde delil bulunduğu takdirde haramlık hükmünün söz konusu edilebileceği anlaşılmaktadır. Hadislerde bununla ilgili daha ayrıntılı hükümlerin yer aldığı ve bazı ölçülerin getirildiği, bunların da netice itibarıyla Kur’an’daki ilkeleri açıklayıcı mahiyette olduğu görülür¹⁵⁸.

İlgili âyet ve hadislerin dışında kalan yiyecekler konusunda *H z. P e y g a m b e r*’in uygulamalarının ve şahsî tercihlerinin daima dinî bir emir ve yasak olarak değerlendirilmemesi gerektiği, bu husustaki hadislerin sahih kabul edilip edilmemesi, aynı konuda farklı rivayetlerin bulunabilmesi, âyet ve hadislerde geçen ilke ve ölçülerin yorumlanması ve müşahhas olaylara uygulanmasının zorluğu, bölgeler arasında örf, âdet ve hayvanları adlandırma farklılığının bulunması gibi birçok sebep fıkıh mezheplerinin, hatta mezhep içinde fakihlerin farklı görüş geliştirmelerine yol açmış, sonuçta eti yenen ve yenmeyen hayvanlar üzerine klasik dönem fıkıh dilinde zengin bir bilgi birikimi oluşmuştur. Bu görüş ayrılığı bir ölçüde Kur’an ile sabit hükümlerin hadislerle neshedilmesine, daraltılmasına veya genişletilmesine dair usul ayrılıklarından da kaynaklanmaktadır. Ayrıca hangi hayvanların köpek dişli olduğu veya saldırganlık özelliği taşıdığının tesbiti, bazılarının şeklen köpek dişli olsa bile işlev açısından köpek

¹⁵² Hac, 22/28, 34, 36; Kevser, 108/2

¹⁵³ En’âm, 6/121

¹⁵⁴ Mâide, 5/96

¹⁵⁵ En’âm, 6/146. bak. Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 92, 93

¹⁵⁶ Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En’âm, 6/145; Nahl, 16/115

¹⁵⁷ Mâide, 5/3; En’âm, 6/121, 145

¹⁵⁸ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 94

dişli sayılıp sayılamayacağı, hayvanın tabiatı icabı iğrenç olup olmadığı konusunda farklı değerlendirmelerin yapılabilmesi, keler (semender) gibi bazı hayvanlar hakkında ayrıca hadislerin bulunması ihtilâfı genişletmektedir¹⁵⁹.

1- Etlerinin Yenip-Yenmemesi Açısından Hayvanların Yaşadıkları Alanlar

a- Kara Hayvanları

Kara hayvanları karada doğan ve yaşayan hayvanlardır. Buna göre kara hayvanları şu başlıklar altında toplanabilir:

a. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar:

Kur'ân'da sadece en'âm denilen hayvanlar ismi zikredilerek açıkça helal kılınmıştır¹⁶⁰. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar manasına anlaşılan en'âm'ın etinin yenmesinin helal olduğu konusunda İslam müctehidleri arasında tam bir görüş birliği vardır¹⁶¹. Buna göre sığır, manda, koyun, keçi, deve gibi hayvanların etleri helaldir.

b. Tabiatı itibarıyla iğrenç olmayan, otçul yabani hayvanlar:

Kara hayvanlarından tabiatı itibarıyla iğrenç olmayan, otçul yabani hayvanlar en'âm sınıfına giren evcil hayvanlara benzetilerek kıyas yoluyla helal kabul edilmiştir. Buna göre yabani sığır, dağ koyunu, dağ keçisi, geyik, ceylan, tavşan, yaban eşiği ve zebra gibi hayvanlar da helaldir.

Tavşan eti çoğunluğa göre helal olmakla beraber sahabeden Amr b. Âs, Abdullah b. Ömer ve Hazreti Ömer ile müctehid imamlardan İbn Ebî Leyla'ya göre mekruhtur¹⁶².

¹⁵⁹ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 94, 95

¹⁶⁰ Mâide, 5/1; Nahl, 16/5; Mümin, 40/79

¹⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 220; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 241

¹⁶² İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 96; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 328; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 11, 17; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 62; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 432

c. Dört ayaklı yırtıcı hayvanlar:

İlgili hadislere istinaden yırtıcı hayvanlar sınıfından olan yani alt ve üst çenesindeki dört uzun ve sivri dişleri ile kapıp avlanan ve kendisini bu yolla savunan- evcil olsun olmasın- kurt, aslan, kaplan, pars, köpek ve kedi gibi yırtıcı hayvanlar fakihlerin büyük çoğunluğuna göre yenmez¹⁶³.

Hanefiler'e göre çakal, tilki, samur, sansar, sırtlan, ayı, fil, maymun, çöl tilkisi, yabani kedi, sincap gibi hayvanlar da yenmez. Bununla birlikte bunlardan bir veya birkaçını caiz gören mezhepler ve fakihler yanında ayı, fil, kurt, çakal, kedi etini mubah sayan âlimler de vardır.

Dört ayaklı yırtıcı hayvanlardan haram helallığı üzerinde en çok tartışılan hayvanlardan biri sırtlandır. Tartışmayı doğuran ana sebep bu hayvanın hem yenebileceği hem de yenemeyeceği yönündeki rivayetlerden kaynaklanmaktadır. Hanefiler bu konuda, köpek dişli yırtıcı hayvanları yasaklayan umumi nassla istidlâl etmişler ve sırtlanın da köpek dişli bir yırtıcı olduğunu belirterek etinin yenmeyeceği görüşüne varmışlardır. Serahsî, sırtlanın pis ve iğrenç bir hayvan olduğunu söyleyerek ona cevaz veren Câbir hadisinin¹⁶⁴ –eğer sahihse- başlangıca tevîl edilmesi gerektiğini, sonra habâisi haram kılan âyetin¹⁶⁵ inmesiyle nesholunduğunu ifade etmiştir¹⁶⁶.

Şâfiî ve Hanbelîler sırtlanın yenebileceği görüşünde birleşirken Malikî mezhebinde hem haram hem de tenzihen mekruh olduğu şeklinde hükümler belirtilmiştir¹⁶⁷.

d. Yırtıcı kuşlar:

Kuşların etinin yenilebilirliği hakkında genel ölçü pençeli ve pis (habîs) olmamalarıdır. Buna göre yırtıcılardan pençesiyle kapıp avlanan şahin, doğan, kartal, akbaba, baykuş, çaylak ve atmaca gibi kuşlar yenmez¹⁶⁸. Mâlikîler'in çoğunluğu,

¹⁶³ Buhârî, *Zebâih*, 55; Müslim, *Sayd*, 3, 15; Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 33, Nesâî, *Sayd*, 28

¹⁶⁴ Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 31; Tirmizî, *Hac*, 38, *Et'ime*, 4; Nesâî, *Menâsik*, 89, *Sayd*, 27; İbn Mâce, *Sayd*, 15

¹⁶⁵ A'râf, 7/157

¹⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 225

¹⁶⁷ İsmail Yalçın, *İslâm'da Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar* (yüksek lisans tezi), 57-60

¹⁶⁸ bak. Müslim, *Sayd*, 15, 16; Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 32; Tirmizî, *Sayd*, 9, 11

kuşları pençeleriyle avlanıp avlanmamasını dikkate almaksızın helâl sayar. Bazılarında ihtilâf bulunmakla birlikte keklik, bıldırcın, serçe, sığırcık, bülbül, güvercin, kumru, kırlangıç, papağan, baykuş, turna, toy, toygaz, saksağan, bağırtlak ve deve kuşunun eti helâldir.

Saksağan, kırlangıç ve baykuş Şâfiî ve Hanbelîler'e, papağan ve tavus ise yalnız Şâfiîler'e göre haramdır. Hüdüh Hanefî ve Mâlikîler'e göre mekruh, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre haramdır. Yarasa Hanefî ve Mâlikîler'e göre mekruh (veya haram), Şâfiî ve Hanbelîler'e göre haramdır. Göçeğen kuşu (surad) Hanefîler'e göre mekruh, diğerlerine göre helâldir¹⁶⁹.

Tavuk, kaz, ördek, hindi türünden evcil hayvanlar, güvercin, serçe, bıldırcın, üveyik, keklik, turna gibi kuşların etlerinin helal olduğunda fakihler görüş birliğindedirler¹⁷⁰.

e. Yırtıcı olmayıp pislikle beslenen kuşlar:

Genelde pislikle beslenen kuzgun, alacakarga gibi kuşların etleri yenmez.

f. Etinin yenmesi helal olmakla beraber genellikle pislik yiyerek yaşayan kara hayvanları (cellâle):

Bu türlü hayvanların etinin yenmesi ve ürünlerinden istifade edilmesini bazı mezhepler haram bazıları da mekruh kabul etmiştir¹⁷¹. Ancak burada dikkate alınan nokta bu hayvanların yiyeceklerinin ağırlıklı olarak pislik olması ve etlerinin bu sebepten dolayı kokuşmuş ve değişime uğramış bulunmasıdır. Buna karşılık nadiren pislik yiyen bir hayvan bu sınıfa sokulmamıştır¹⁷². Bu tür hayvanların bekletilmeden kesilmesini genel olarak mezhepler mekruh karşılamışlardır. Mâlikîler'deki yaygın görüş ise mekruh olmadığı yönündedir¹⁷³. Bu hayvanların bir müddet bekletilmeleri durumunda etlerinin mekruh olma vasfı ortadan kalkar. Hayvanın durumuna göre bu

¹⁶⁹ Mehmet Şener, "Hayvan", DİA, XVII, 95

¹⁷⁰ Mehmet Şener, "Hayvan", DİA, XVII, 94

¹⁷¹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 329, 330; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına'*, VI, 193-194; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 26, 27

¹⁷² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 39, 40; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, VI, 10; Bu konudaki hadis için bak.; İbn Mâce, *Zebâih*, 11; Tirmizî, *Et'ime*, 24; Nesâî, *Dahâyâ*, 43

¹⁷³ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 186; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 64

süre üç günden başlayarak kırk güne kadar çıkmaktadır. Hanefî fakihî Serahsî'nin dediği gibi böyle bir tesbit yerine hayvandaki pis kokunun gitmesini sağlayacak kadar bir süre esas alınması daha makul görülmektedir¹⁷⁴.

g. Tabiatı itibariyle iğrenç olan hayvanlar:

Fare, yılan, köstebek, salyangoz gibi hayvanlar, akrep, sinek, örümcek gibi her türlü haşerat, fakihlerin büyük çoğunluğu tarafından haram kabul edilmiştir¹⁷⁵.

Hanefîler kelerin yenmesini mekruh görürken diğer mezhepler yenebileceği görüşündedirler. Yine Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre kirpi eti haram iken diğer mezheplere göre helaldir¹⁷⁶.

h. Toynaklı (tek parça sert tırnaklı) hayvanlar:

Toynaklı hayvanlar denilince akla at, katır ve eşek gibi tek parça sert tırnaklı hayvanlar gelmektedir. Bu hayvanlardan yabani olanların helal olduğu konusunda İslâm âlimleri hemen hemen ittifak etmişlerdir. Ancak evcil hayvanlar konusunda ihtilaf vardır.

At eti genel kabule göre helaldir¹⁷⁷, Ebû Hanîfe'ye göre ise tahrimen mekruhtur¹⁷⁸. Mâlikî mezhebinde bir rivayete göre haram diğer bir rivayete göre ise tenzihen mekruhtur¹⁷⁹.

Cumhura göre evcil eşek eti, ilgili hadislere binaen haram kabul edilirken; yaban eşeği ise caizdir¹⁸⁰. Arapça'da zebra için de bazen yaban eşeği denilmesi dolayısıyla gerçek yaban eşeği ile zebra birbirine karışmış olabilir. Nitekim bir Afrika hayvanı olan zebra, daha çok kullanılan “*himâru's-zerad*” adıyla fıkıh kitaplarına hiç

¹⁷⁴ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, VI, 10; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 256

¹⁷⁵ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 94-95

¹⁷⁶ İsmail Yalçın, *İslâm'da Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar* (yüksek lisans tezi), 103

¹⁷⁷ İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 251; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 327; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmü's-sayd ve 'z-zebâih*, 44

¹⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 233

¹⁷⁹ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 186; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 344

¹⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 326-328; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 251; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 68; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmü's-sayd ve 'z-zebâih*, 49, 50. Bu konudaki hadisler için bak.; Buhârî, *Megâzî*, 38; Müslim, *Sayd*, 36; Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 25; İbn Mâce, *Zebâih*, 12; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, II, 102, III, 361; Nesâî, *Sayd*, 32

girmemiştir¹⁸¹. Bazı Mâlikî fakihlerinin evcil eşek etini tenzîhen mekruh saydığı, hatta bazı sahâbîlerin ve Hanefîler'den Bîşr b. Gıyâs el-Merîsî'nin helâl gördüğü de rivayet edilir¹⁸². Ulemânın büyük çoğunluğuna göre evcil eşeğin yabanileşmesi veya yaban eşeğinin evcilleşmesi durumu bu hayvanların etlerinin yenip yenmeyeceği konusuna etki etmez. İmam Mâlik ise evcilleştiği zaman yaban eşeğinin etinin yenmeyeceği görüşündedir¹⁸³.

Eti yenen bir hayvanla eti yenmeyen bir hayvanın çiftleşmesinden doğan hayvanların etlerinin yenip yenmeyeceği de tartışmalıdır:

At etini helâl sayanlara göre atın doğurduğu katırın eti de helâldir, fakat eşeğin doğurduğu katırın eti helâl değildir. Mâlikîler de anneyi esas almakla birlikte doğan hayvanın şeklen eti yenmeyen hayvana benzemesi halinde annesi ne olursa olsun etinin yenmeyeceğini söylerler. Şâfiîler ve Hanbelîler ise erkek veya dişiden birinin etinin yenmemesinin yavrunun etinin haramlığı için yeterli olduğu görüşündedirler. Onlar erkek ve dişinin ikisini de asıl kabul edip; “*Bir şeyde haramlıkve helâllik ihtimali eşit olunca haram oluşu tercih edilir*” ilkesini esas alırlar. Katır etinin, iki farklı cinsten hayvanın çiftleşmesinden doğan yavrunun etiyle ilgili bu temel yaklaşımdan ayrı olarak ele alıp bazı âyet ve hadislere dayanarak haram veya mekruh sayan İslâm âlimleri yanında İbn Hazm gibi helâl olduğunu söyleyenler de vardır¹⁸⁴.

i. Çekirge:

Çekirge halen yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kızartılarak, bala batırılarak, yemeğe katılarak, ezilerek ve kurutularak yenen bir hayvandır¹⁸⁵.

Sünnette yenebileceğine dair özel bir hüküm bulunması sebebiyle çekirge, yenmesi helal kabul edilen hayvanlar arasındadır. Çekirgede tezkiye şartı da aranmaz¹⁸⁶.

¹⁸¹ İsmail Yalçın, *İslâm'da Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar* (yüksek lisans tezi), 45

¹⁸² Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 95

¹⁸³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 408

¹⁸⁴ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 95; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 82

¹⁸⁵ İsmail Yalçın, *İslâm'da Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar* (yüksek lisans tezi), 50

¹⁸⁶ Buhârî, *Zebâih*, 13; Müslim, *Zebâih*, 52; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 97; İbn Mâce, *Sayd*, 9; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 7

Ancak İmam Mâlik’e göre çekirge kendi başına öldüğünde yenmez. Ona göre çekirgenin yenebilmesi için kafasının, bacağına veya kanadın koparılması gerekir¹⁸⁷.

b- Deniz Hayvanları

Deniz hayvanlarından maksat denizde yaşayan ve orada beslenen hayvandır. Buna göre karada yaşayıp da arada bir suya giren veya vaktinin çoğunu suda geçiren hayvan deniz hayvanı değildir. Zira maişetini karadan temin etmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de deniz avının ve denizden elde edilen yiyeceğin helal olduğu belirtilmiş¹⁸⁸, Hz. Peygamber de konuyla ilgili olarak sorulan bir soruya;

“هُوَ الطَّهُّورُ مَأْوُهُ وَالْحِلُّ مَيْتَتُهُ” *Onun suyu temiz, meytesi (içinde öleni) helaldir*”¹⁸⁹

şeklinde cevap vermiştir. Hatta bir gazve sırasında deniz, amber adı verilen büyükçe bir balığı sahile atmış, müslümanlar ondan yemişler, daha sonra Medine’ye gelince Hz. Peygamber’e göndermişler ve kendisi de bu etten yemiştir¹⁹⁰.

Haklarında özel hüküm bulunmayan konularda deniz hayvanlarında mubahlığın esas olduğu ve pis şeylerin yenilemeyeceği gibi genel ilkelerin suda yaşayan hayvanlara da şâmil olup olmayacağı tartışması deniz hayvanları konusundaki hükümlerin temelini teşkil eder.

Balık türleri bütün mezheplere göre helaldir ve boğazlanmadan yenebilir. Zira Hz. Peygamber çekirge ve balığın boğazlanmadan yenebileceğini:

“أَحَلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْجَرَادُ وَالْحُوتُ وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالطَّحَالُ وَالْكَبِدُ”

İki ölmüş ve iki kan bize helâl kılındı. İki ölmüş, balık ve çekirgedir. İki kan ise karaciğer ve dalaktır”¹⁹¹, hadisiyle haber vermiştir. Şu kadar var ki deniz ürünlerinin yenmesi

¹⁸⁷ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 57, 58

¹⁸⁸ Mâide, 5/96; Fâtır, 35/12

¹⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Taharet*, 41; Tirmizî, *Taharet*, 52

¹⁹⁰ Buhârî, *Zebâih*, 12; Müslim, *Zebâih*, 17; Ebû Dâvûd, *Et’ime*, 46; Nesâî, *Sayd*, 35

¹⁹¹ Buhârî, *Zebâih*, 13; Müslim, *Zebâih*, 52; İbn Mâce, *Sayd*, 9; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 97; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 254

konusunda çerçeveyi en dar tutanlar Hanefîler en geniş tutanlar ise Mâlikîler ve Şâfiîler olmuştur¹⁹².

Hanefîler ve Süfyân-ı Sevri'ye göre deniz ürünlerinden sadece balık yenebilir. Onlara göre balıkların kendiliğinden ölerек su üzerine çıkmış (tâfi) olanları da yenmez. Ancak denizin su kıyısına atmış olduğu balıklar yenebilir ve bu şekilde ölen balıklar tâfi olarak değerlendirilmez. Denizin kenarında bulunan balığa bakılır; eğer baş tarafı suyun içinde ise tâfi kabul edilir ve yenmez; baş tarafı dışarıda kuyruk tarafı suyun içinde ise tâfi sayılmaz ve yenir. Çünkü can başındadır. Başı suyun dışında olduğu için ölen balık bir sebeple ölmüş sayılır¹⁹³.

Hanefîler balık dışındaki deniz ürünlerinin ve denizde kendiliğinden ölmüş balıkların caiz olmadığı hükmüne varırken şu delilleri öne sürmüşlerdir¹⁹⁴:

a. وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ (O Peygamber ki kendilerine) murdar şeyleri haram kılar¹⁹⁵ âyetine göre balık dışındaki kurbağa, yengeç, istakoz ve yılan gibi deniz hayvanları habîs kabul edilmelidir.

b. أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ Ey ihramlılar! Deniz avı ve deniz yiyeceği size helâl kılındı¹⁹⁶ âyetinde zikredilen deniz avından maksadın balık olduğu ve de أَجَلْتُ لَنَا مَيِّتَانِ İki ölmüş ve iki kan bize helâl kılındı. İki ölmüş, balık ve çekirgeçdir. İki kan ise karaciğer ve dalaktır¹⁹⁷ hadisiyle sabittir.

¹⁹² Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 86

¹⁹³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 145; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 35, 36

¹⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 248; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 35, 36; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, V, 296

¹⁹⁵ A'râf, 7/157

¹⁹⁶ Mâide, 5/96

¹⁹⁷ Buhârî, *Zebâih*, 13; Müslim, *Zebâih*, 52; İbn Mâce, *Sayd*, 9; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, II, 97; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 254

c. Peygamberimiz kurbağa yağını ilaç maksatlı kullanmak isteyen bir kişiye izin vermemiş ve kurbağaların katledilmesini yasaklamıştır. Bu da göstermektedir ki balık dışındaki deniz hayvanları yenmez¹⁹⁸.

d. Hz. Ali'den "Çarşılarımızda tâfî olan balıkları satmayın!"¹⁹⁹ rivayeti vardır.

e. Abdullah b. Abbas'ın "Denizin karaya atmış olduğu balığı ye ama kendi kendine ölmüş olan balığı yeme!" açıklaması

Hanefilere göre denizde kendiliğinden ölmüş balığın (tâfî) yenmemesinin başlıca sebebi nasıl ve ne zaman öldüğünün bilinmemesi, dolayısıyla etinin tıbben zararlı hale gelmiş olması ihtimalidir. Nitekim buna cevaz verenlere göre de balık etinde bir bozulma görülmesi halinde yenilemeyeceği açıktır. Günümüzde çevre kirliliği vb. bir sebeple ölen balıkların durumu da bu çerçevede değerlendirilmeli ve tıbbî açıdan zararlı olup olmadıkları esas alınmalıdır²⁰⁰.

Hanefiler dışındaki diğer mezheplere göre sadece suda yaşayan her türlü hayvan -kendiliğinden ölmüş olsa bile- yenebilir, helaldir²⁰¹. Onlar أَحْلَلْ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ²⁰² âyetindeki "deniz avı" ifadesini âmm olarak anlamışlar ve *H z. P e y g a m b e r*'in

هُوَ الطَّهْرُ مَأْوُهُ وَالْحِلُّ مَيْتَتُهُ²⁰³ *Onun suyu temiz, meytesi (içinde öleni) helaldir*²⁰³

hadisini esas almışlardır. Bununla beraber *Hanbelî* ve *Şâfiî mezhebinde* balığın her halükârda caiz olduğunu balık dışındaki canlılarda ise şayet benzeri olan hayvan karada yeniyorsa denizdeki de yenir yenmiyorsa denizdeki de yenmez diyen görüşler de mevcuttur²⁰⁴.

Balığın temiz olmayan sularda avlanması veya bulunması yenmesine engel değildir. Suyun çekilmesi, birden aşırı derecede ısınması veya soğuması yahut bir yere

¹⁹⁸ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 165; İbn Mâce, *Sayd*, 10; Dârimi, *Edâhî*, 26

¹⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 248

²⁰⁰ Mehmet Şener, "Hayvan", *DİA*, XVII, 96

²⁰¹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 314; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 30, 31; İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-Fıkhiyye*, 115

²⁰² Mâide, 5/96

²⁰³ Ebû Dâvûd, *Taharet*, 41; Tirmizî, *Taharet*, 52

²⁰⁴ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve'z-zebâih*, 86

sıkışma gibi tabii sebeplerle ölen balıklar da yenebilir. Balığın yuttuğu balık da -eğer parçalanmamışsa- yenebilir²⁰⁵.

c- Hem Karada Hem Suda Yaşayan Hayvanlar

Kurbağa, yengeç, timsah ve yılan gibi hem karada hem de suda yaşayan hayvanları yemek Mâlikîlere göre mutlak olarak caizdir.

Şâfiîler bu türden hayvanlardan kurbağa dışındakileri yemeyi caiz görürler. Onlar leylek dışındaki su kuşlarının yenmesini de caiz görürler ancak su kuşlarında tezkiye şartı ararlar²⁰⁶.

Hanbelîlere göre su samuru, deniz kaplumbağası gibi hayvanlar tezkiye edilmeleri şartıyla yenebilir. Onlar yengeç için tezkiye şartı aramazlar.

Hanefîler ise bu türlü hayvanları balık olarak kabul etmedikleri için yenmesini de caiz görmezler²⁰⁷.

2- Hayvandan Kopan Parçanın Hükümü

Cahiliyede Araplar canlı koyunun kuyruğu veya devenin hörgücünden kesiyorlar ve yiyorlardı. Hz. Peygamber (s.a) bu uygulamayı: “*Hayvan canlı iken ondan koparılan, ayrılan kısım meyte hükmündedir*”²⁰⁸ diyerek yasakladı. Bu hadise binaen etinin yenmesi helal olmakla birlikte, canlı hayvandan -henüz ihtiyârî boğazlama yapılmadan- kopan parça, meyte/murdar hükmündedir; yenmesi bütün bilginlere göre haramdır²⁰⁹.

Fakihler zikredilen hadisten yola çıkarak av sırasında hayvanın henüz ölmeden kendisinden ayrılan cüzleri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Buna göre mezheplerin çoğunluğu hayvanın ikiye, üçe ve daha fazla parçaya ayrılması veya

²⁰⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 36

²⁰⁶ Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 30; Şirbinî, *Mugni'l-muhtâc*, IV, 302

²⁰⁷ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 91, 92

²⁰⁸ Ebû Dâvûd, *Sayd*, 23; Tirmizî, *Sayd*, 12; İbn Mâce, *Sayd*, 8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 218

²⁰⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 44, 45; İbn Kudâme, *el-Mugni*, IX, 305

parçanın kopmasının akabinde hayvanın kısa süre içinde ölmesi durumunda hem hayvanın hem de cüzlerinin yenebileceği konusunda mutabıktır. Ancak parçanın kopmasından sonra hayvan belli bir süre yaşarsa bu durumda söz konusu parça yenmez²¹⁰.

Hanefilere göre av vurulduğunda ondan tamamıyla kopan veya sadece derisiyle tutunan parça yenmez. Eti ile beraber tutunması durumunda ise yenir. Kılıçla hayvanın iki eşit parçaya bölünmesi durumunda hayvanın tümü yenir. Yine ikiye bölündüğünde bir kısmı kabasının alt kısmı ise bu kısım yenmez. Şayet kopan parça hayvanın yarısından fazla ise tümü yenir. Hayvanın kafasından iki parçaya bölünmüş olması durumunda da tümü yenir²¹¹.

Eğer hayvanın bir organı koptuktan sonra hayvanda hayat-ı müstakirre ölçüsünde canlılık mevcutsa bu durumda kopan parçanın yenmesi caiz değildir. Böyle bir durumda hayvanın canlı olması ya da avcının ona yetişip boğazlaması veyahut onu ikinci bir atışla vurarak öldürmesi arasında bir fark yoktur. Boğazlaması durumunda kopan parçanın dışındaki hayvanın kalan kısmı her halükarda caizdir. Eğer ikinci atışını yaptığında hayvanın kesim mahalli olan boynu ve göğsü dışında bir yerden vurmuşsa bakılır. İlk atış zaten hayvanı aciz duruma düşürdüyse onu ele geçirilebilecek bir durumda olduğundan boğazlaması gerekirdi. Bu sebeple böyle bir duruma gelmiş hayvanın ikinci bir atışla bu şekilde öldürülmesi onun bütünüyle yenmesine engel teşkil eder. Fakat ilk darbesi öldürücü değilse ikinci darbesinin onu öldürmesi sebebiyle kopan parçası dışında kalan kısmı caiz olur.

3- Hayvandan Çıkan Yavru/Cenine Ait Hükümler

Kesilen veya avlanan bir hayvanın karnından çıkan yavru (cenin) için şu üç durum sözkonusudur:

²¹⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 304; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kına*, VI, 221; Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 110; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 183

²¹¹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 44, 45

a. Ceninin annesinin karnından hayat-ı müstakırre yani boğazlanmış bir hayvanın canlılığından daha ileri bir canlılık belirtisi taşıyacak ölçüde canlı olarak çıkması: Bu durumda cenin annesinden bağımsız ayrı bir canlı olarak kabul edilir ve ayrıca kesilmesi gerekir. Kesilmeden ölürse yenmez²¹²,

b. Ceninin hayat-ı gayr-i müstakırre diye nitelendirilen boğazlanmış bir hayvanın canlılığı derecesinde annesinin karnından çıkması,

c. Ceninin ölü olarak çıkması.

Fakihler ceninin ölü veya hayat-ı gayr-i müstakırre yani boğazlanmış bir hayvanın canlılığı derecesinde seviyesinde anne karnından çıkması durumunda şu görüşleri ortaya koymuşlardır:

- Cenin anne karnından oluşumunu tamamlamamış bir şekilde çıkarsa yenmez. Bütün uzuvları oluşmuş bir şekilde ölü olarak çıkması durumunda dahi Ebû Hanife, *İmam Züfer* ve *Hasan b. Ziyâd* yenmesini caiz görmez. Onlar böyle bir hayvanı meyte kabul ederler²¹³.

Hanefilerden *Ebû Yusuf* ile *İmam Muhammed*, *Hanbelîler* ve *Şâfiîler*'e göre ise ölü olarak çıkan yavrunun tüyleri ister çıkmış olsun isterse olmasın yenmesi caizdir. Zira onlara göre annenin tezkiyesi ceninin de tezkiyesi sayılır²¹⁴. Buna delil olarak da Hz. Peygamber'in: "*Annenin kesilmesi karnındaki yavrunun da kesilmesi demektir*"²¹⁵ hadisini gösterirler. Buna ilave olarak Hanbelîlerden *İbn Kudâme* ölü olarak çıkan ceninin, içindeki kanın boşalması için kesilmesini müstehab görür²¹⁶.

Mâlikîler ceninin annesinden canlı olarak çıkması durumunda diğer mezhepler gibi boğazlanmasının gerekliliği üzerinde dururlar. Annesinden ölü olarak çıkan ceninin yenmesini ise şu üç şarta bağlarlar:

²¹² İbn Kudâme, *el-Mugnî* 9/319

²¹³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 42

²¹⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 136; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 42; İbn Kudâme, *el-Mugnî* 9/319

²¹⁵ Ebû Dâvûd, *Edâhi*, 17; Tirmizî, *Et'ime*, 2; Sayd, 10; İbn Mâce, *Zebâih*, 15; Darimî, *Edâhi*, 17; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 31

²¹⁶ İbn Kudâme, *el-Mugnî* 9/320

a. Hilkatinin tam olması, b. Tüylerinin çıkması, c. Ceninin ölüm sebebinin annenin ölümü olması²¹⁷.

4- Hayvanların Cüzleri ile İlgili Hükümler

Yenilmesi helal olan ve olmayan hayvanların karada ve denizde avlanması mubahtır. Şu kadar var ki yenilmesi helal olanlar etinden ve diğer kısımlarından faydalanmak için, yenilmesi helal olmayan hayvanlar da derisinden, kılından, kemiğinden vb. ürünlerinden faydalanmak veyahut onlardan gelebilecek eziyet ve zararları önlemek için avlanılır. Ancak bu hiçbir zaman zevk haline getirilmemelidir.

Fakihler eti yenen hayvanların etlerinden ve cüzlerinden faydalanabilmek için şeri ölçülere riayet edilerek kesilmesi veya avlanması konusunda ittifak etmişlerdir. Bu ölçülere göre kesilen veya avlanan hayvanın gerek eti gerekse derisi, yünü, kemiği vs. cüzleri temiz sayılır. Ancak

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ

فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ De ki: Bana vahyolunanlar içinde, bu haram dediklerinizin, yemek isteyen kimseye haram kılındığını görmüyorum. Ancak leş, yahut akıtılmış kan, yahut pis olduğunda hiç şüphe olmayan domuz eti, veya Allah yolundan çıkarak Allah'tan başkası adına kesilen hayvan olursa başka (bunlar haramdır)”²¹⁸ âyetinde zikredildiği üzere “kan” bundan müstesnadır. Hayvandan akan kanın içilmesi haramdır. Bunun dışında hayvanın hayâları, üreme organı, rahmi, mesanesi, ödü ve bezeleri de yenmesi tahrimen mekruhtur. Usulüne uygun olarak kesilen hayvanın damarlarında ve etlerin arasında kalan kan parçacıklarının yenmesinde ise bir mahzur yoktur²¹⁹.

Kesim işlemi eti yenen hayvanlar için söz konusu ise de eti yenmeyen hayvanların kesiminin de bazı fikhî sonuçları vardır. Hanefîler’e göre eti yenmeyen

²¹⁷ Nefrâvî, *el-Fevâkihü 'd-devvânî* I, 385

²¹⁸ En'âm, 6/145

²¹⁹ Kâsânî, *Bedâiü 's-sanâi*, V, 61

hayvanlar canlı iken temiz sayıldıkları gibi (domuz ve köpeğin durumu tartışmalıdır) kesilmeleri halinde de temiz sayılırlar, dolayısıyla tüy ve derilerinden faydalanılabilir; aksi takdirde post ve derileri ancak tabaklanmakla temiz olur²²⁰.

Hayvanların, içinde kan dolaşmayan boynuz, tırnak, kıl ve kemik gibi parçaları ölmeleriyle necis olmaz. Domuzun gerek bu tür kısımları gerekse derisi fakihlerin çoğunluğu tarafından meyte hükmünde görülüp necis sayılmıştır. Diğer hayvanlar hakkında ise etinin yenip yenmemesine, ölüm şekline ve derinin tabaklanıp tabaklanmamasına bağlı olarak mezhepler ve fakihler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür²²¹. Mezheplerin büyük çoğunluğuna göre aşağıda zikredilen delillerden ötürü meyte hükmündeki bir hayvanın kıl, yün ve tüy gibi cüzlerini kullanmak caizdir²²²:

a. *O davarların yünlerinden, tüylerinden veya kıllarından bir süreye kadar faydalanacağınız giyilecek, dōşenecek ve kullanılacak eşyalar yapma imkânı verdi*²²³, âyeti hem canlı hayvanları hem de meyteyi içine alacak şekilde âmmidir.

b. Hz. Peygamber (s. a) ashaba ölmüş olan bir koyunun derisinden faydalanmalarını hatırlatınca onlar hayvanın meyte olduğunu ileri sürmüşler o da: *“Haram olan sadece onun etini yemektir”*²²⁴ cevabını vermiştir.

c. Ümmü Seleme’nin (r.) rivayet ettiği:

Tabaklandığı لَا بَأْسَ بِمَسْكِ الْمَيْتَةِ إِذَا دُبِغَ وَلَا بَأْسَ بِصُوفِهَا وَشَعْرِهَا وَقُرُونِهَا إِذَا غُسِلَ بِالْمَاءِ takdirde meytenin derisinde, su ile yıkandığı takdirde de yünleri, kılları ve boynuzlarında bir mahzur yoktur²²⁵ hadisi.

²²⁰ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 96

²²¹ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 98

²²² İbn Kudâme, *el-Mugnî*, I, 60

²²³ Nahl, 16/80

²²⁴ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, IV, 98, 100, 102

²²⁵ Dârekutnî, *Sünen*, I, 47; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 24; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII, 258

Cumhurun bu delillerine karşılık *Şâfiîler* meyte hükmündeki hayvanların kıl, tüy ve yün gibi cüzlerinden faydalanılamayacağını söylerler²²⁶. Onların delilleri de şunlardır:

a. *حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ* Kendiliğinden ölen hayvan size haram kılınmıştır”²²⁷ âyeti

âmmıdır ve hayvanın bütün cüzlerine şamildir.

b. Hz. Peygamber ölmüş olan koyunun betahsis derisinden faydalanmasını istemiş bunun dışında herhangi bir şey söylememiştir. Eğer hayvanın kılı, yünü caiz olsaydı onu da açıklardı.

c. *O davarların yünlerinden, وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثْنَا وَمِئَاتًا وَمِئَاتًا إِلَى حِينٍ*, *tüylerinden veya kıllarından bir süreye kadar faydalanacağınız giyilecek, döşenecek ve kullanılacak eşyalar yapma imkânı verdi*²²⁸, âyetinde zikredilen hususlar hayvan canlı iken söz konusudur veya *من* tebiziyye/bazısını ifade için kabul edildiğinde zahir olan yün, kıl, tüyleri anlaşılır, hepsi değil.

d. Ümmü Seleme (r.) kanalıyla rivayet edilen hadis zayıftır dikkate alınmaz.

Bunun yanında fakihler deri dikimiyle meşgul olan kişilerin ihtiyacına binaen domuz kılının kullanılmasına cevaz vermişlerdir²²⁹.

Meytenin derisi hakkında ise İslâm bilginleri şu kanaatlere sahiptir:

a. Ahmed b. Hanbel ve Mâlik b. Enes’e izafe edilen iki kavilden birinde, Hz. Âişe, Ömer ve Abdullah b. Ömer (r. a)’den gelen rivayetlerde meytinin derisi tabaklanmakla temiz olmaz²³⁰.

b. İmam Şâfiî, Ali b. Ebi Talib ve Abdullah b. Mesud’a göre domuz ve köpek dışındaki hayvanların derileri tabaklanmakla temiz olur²³¹.

²²⁶ Nevevî, *el-Mecmu’*, I, 296-297

²²⁷ Mâide, 5/3

²²⁸ Nahl, 16/80

²²⁹ İbn Kudâme, *el-Mugni*, I, 61; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, I, 113; Zeylaî, *Tebyînü’l-Hakâik*, IV, 50

²³⁰ Ezherî, *Hâşiyetü’l-Cemel ala şerhi’l-menhec*, I, 181-182; Şirbinî, *Mugni’l-muhtâc*, I, 81-83

c. İmam Evzâî, Abdullah b. Mübarek, Ebû Sevr, İshak b. Rahuyeh ve Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre sadece eti yenen hayvanların derisi tabaklanmakla temiz olur²³².

d. Hanefilere göre domuz ve insan dışındaki hayvanların derisi tabaklanmakla temiz olur²³³.

e. İnsan hariç bütün hayvanların derisi tabaklanmakla temiz olur²³⁴.

f. İmam Mâlik'e göre köpek ve domuz dışındaki hayvanların meytelerinin derileri tabaklanınca sadece dışı temiz olur içi pis olarak kalır. Bu deriler kuru olarak kullanılabilir ıslak olarak kullanılmaz²³⁵.

g. İmam Zühri ise meyte derisinin tabaklanmadan da yaş ve kuru olarak kullanılabilirliği görüşündedir²³⁶.

B- HAYVANIN YABANI/VAHŞİ OLMASI

Avın tarifinde işlendiği üzere avlanılacak hayvanın vahşi tabiatlı ve insandan türken bir yapıda olması gerekir. Evcil olan tavuk, kaz, ördek ve koyun gibi hayvanların avlanarak öldürülmeleri caiz değildir. Bu türden hayvanların etinin yenebilmesi için ihtiyârî tezkiye usulüyle boğazlanmaları şarttır. Ancak bu hayvanların serkeşlik yapıp kaçmaları ve yakalanamamaları durumunda vurulmalarına cevaz verilmiştir. Şu kadar var ki Mâlikîler bu şekilde kaçıp yakalanmaları mümkün olmayan hayvanların ızdırârî tezkiye olan avlanma ile vurulamayacakları kanaatindedir²³⁷.

Aslen yabani iken sonradan evcilleştirilen hayvan da kaçması durumunda vurularak tezkiye edilebilir. İmam Mâlik yaban eşeğinin evcil eşek gibi binek vasıtası

²³¹ Ezherî, *Hâşiyetü'l-Cemel*, I, 181-182; Şirbinî, *Mugni'l-muhtâc*, I, 81-83

²³² Nevevî, *el-Mecmu'*, I, 277

²³³ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, I, 105-106

²³⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 32

²³⁵ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 189

²³⁶ Nevevî, *el-Mecmu'*, I, 279

²³⁷ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 184

olarak kullanılacak derecede evcilleşmesinden sonra kaçması durumunda ise etinin yenmeyeceğini belirtir²³⁸.

C- HAYVANIN ALDIĞI YARA SEBEBİYLE ÖLMESİ ve ÖLÜMÜ HAKKINDA BAŞKA BİR ŞÜPHE BULUNMAMASI

İslâm dinine göre bir hayvanın ihtiyârî tezkiye yoluyla boğazlanmasından maksat, içindeki kanın akıtılmasıdır. Bu kesim şekli ele geçirilebilen her bir hayvan için şarttır. Aksi halde hayvan meyte durumuna düşmüş olur ve eti yenmez. Bu açıdan avcının vurmuş olduğu hayvana yetişip onu kesme imkânı bulamadan ölmesi durumunda hayvanın ölüm sebebinin avcının fiili neticesinde olduğu kesinlikle belli olmalıdır. Hayvan üzerinde avcının hayvanı vurmak için kullandığı av aletinin veya göndermiş olduğu köpek vb. avcı hayvanın meydana getirdiği yara dışında başka bir yara izi bulunması durumunda hayvanın eti yenmez²³⁹.

Daha ayrıntılı ifade edecek olursak; avcı eğitilmiş köpeğini gönderdikten sonra avı ölü olarak bulur ve kendi köpeğinin yanında avlanma şartlarını taşıyıp taşımadığını bilmediği bir başka köpek bulur, avı hangisinin öldürdüğü konusunda bir kanaate de sahip olmazsa veyahut ikisinin beraber veya tanımadığı meçhul köpeğin öldürmüş olduğu kanaatinde ise av yenmez. Meğerki ava canlı yetişip ihtiyârî tezkiye usulüyle boğazlamış olsun. *H z. P e y g a m b e r*'in Adıyy b. Hâtim'e: “*Başka bir köpek ava iştirak etmediği müddetçe yiyebilirsin*”²⁴⁰, hatırlatmasını yapması fıkıhçıların bu konuda dayandığı en önemli delildir.

Yine avcı avına atış yapar veya av hayvanını gönderir de av, suyun içine düşüp boğulursa veya önce dağ ve çatı gibi bir yere düşüp sonra da oradan düşerse veyahut da herhangi bir şey onu çiğner de ölürse eti yenmez²⁴¹. Zira *H z. P e y g a m b e r* Adıyy b. Hâtim'e: “*إِذَا وَقَعَتْ رَمِيَّتُكَ فِي مَاءٍ فَغَرَقَتْ فَمَاتَ فَلَا تَأْكُلْ*” *Şayet vurduğun av suya düşüp boğulur*

²³⁸ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 64

²³⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 122

²⁴⁰ Buhârî, *Zebâih*, 2; Müslim, *Sayd*, 1; Ebû Dâvûd, *Sayd*, 22; Tirmizî, *Sayd*, 1; İbn Mâce, *Sayd*, 7

²⁴¹ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 122; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 303

ve ölürse onu yeme”²⁴² buyurmuş ve suya düşen hayvanın ölüm sebebi belli olmayacağı için yenemeyeceğini ifade etmiştir. Hayvanın doğrudan aldığı şiddetli darbenin neticesinde meydana gelmiş olan yaranın etkisiyle yere düşmesi veya bir yere çarpmasının akabinde ölmesi durumunda ise hayvan istihsanen yenilir. Zira bu duruma engel olmanın bir yolu yoktur ve buna önlem almak mümkün değildir. Kaide olarak helallik ve haramlık sebepleri içtima ettiğinde haramlık sebebi olan husustan kaçınmak mümkünse bu durumda ihtiyaten haramlık yönü ağır basar²⁴³. Ancak söz konusu haramlık sebebi olan husustan kaçınmak mümkün değilse onun varlığı yok gibi kabul edilir. Çünkü teklif insanların yapabildikleri ve kudretlerinin güç yetirebildiği ölçüsünde olmalıdır (et-teklif bi hasebi'l-vüs')²⁴⁴. Bu durumda hayvanın ölümüne sebep olacak ikinci bir etkenden onu korumak mümkün olduğu halde bu yapılmamışsa hayvan murdar olmaktadır. Ancak sakınılması mümkün olmayan bir husustan dolayı hayvan ölürse caiz kabul edilir. Bununla beraber *İmam Şâfiî*, *Mâlik* ve müteahhirûn fukahâsı hayvanın avcı tarafından boğazlanmış bir hayvan durumuna düşecek şekilde ağır yaralanması (başının kesilmesi, karnının yarılarak bağırsaklarının dışarıya çıkması, ciğerinden ya da kalbinden isabet alması gibi) veya ölmesi durumunda diğer ölüm sebeplerinin dikkate alınmayacağını benimsemiştir. Zikredilen durumlardan herhangi birisine uyan bir hayvan suya düşerse veya yüksekte düşse yenmesi haram değildir. Çünkü artık bu hayvan hükmen ölü durumundadır ve bundan sakınmaya da imkân yoktur²⁴⁵.

Fıkıh kitaplarında ayrı bir başlık altında incelenen bu konu, esas itibarıyla avcıya mahsus vasıflardan biri olan “takip” şartı içinde de ele alınmaktadır.

D- İMKÂN ÖLÇÜSÜNDE HAYVANI KESMEYE GAYRET ETMEK

Hayvana yaralı ve canlı olarak yetişip de onu kesmek imkânı bulunursa uygun bir şekilde ihtiyârî tezkiye usulüyle kesilmelidir. Buna imkân varken avcının kusur ve

²⁴² Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 278

²⁴³ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 122; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 259

²⁴⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 122

²⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 303; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 188

ihmali sebebiyle kesilmezse, hayvanın eti yenmez. Çünkü ihtiyârî boğazlama imkânı bulunduğu sürece ızdırârî boğazlama geçerli olmaz²⁴⁶. Kur’ân-ı Kerim’de konuya işaret eden âyette “إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ” yani *kestikleriniz müstesna*²⁴⁷ kaydı geçmektedir. Hz. Peygamber de Adıyy b. Hâtim’e hitaben: “*Köpeğini gönderdiğinde üzerine Allah’ın adını zikret. Şayet onu senin için yakalar ve sen de henüz hayatta iken ona yetişirsen onu kes!*”²⁴⁸ buyurmuştur.

Hanefilerde zahir olan rivayete göre avcı avlamış olduğu hayvana yetiştğinde, hayvanı boğazlanmış bir hayvandan daha ileri derecede bir hayat emaresi ile yaşıyor bulursa onu boğazlamak zorundadır. Fıkıh kitapları bu durumdaki bir hayvanın canlılığını ifade etmek için “hayat-ı müstakirre” ifadesini kullanırlar. Bu durumdaki bir hayvanın kesiminin kasden terk edilmesi durumunda hayvan murdar olur. Avcı bu şekilde bulduğu bir hayvanı elinde olmayan sebeplerden ötürü boğazlama imkânı bulamamış ve hayvan can vermişse zahir-i rivayeye göre hayvan yenmezken, *Ebû Hanîfe* ve *Ebû Yusuf’a* göre ise caizdir. *İmam Şâfiî* de bu konuda *Ebû Hanîfe* gibi düşünür. Onlar bu durumu teyemmüm abdesti alan birinin su bulup da suyu kullanmaya güç yetirememesi haline benzetirler²⁴⁹.

İmam Muhammed ve *Ebû Yusuf’a* göre eğer avlanan hayvan boğazlanmış bir hayvanın (mezbûh) hayatına benzer bir canlılık alameti gösteriyor veya karnı yarılmış ve iç organları dışarı çıkmış bir halde bulunuyorsa ayrıca kesilmesine gerek yoktur. Çünkü bu durumdaki bir hayvan artık hükmen ölü kabul edilir. Bununla beraber *Ebû Hanîfe’nin* böyle bir durumda da hayvanın boğazlanması gerektiğini söyleyen bir kavli vardır²⁵⁰.

Şâfiîler ve *Hanbelîlere* göre şayet avlanan hayvanın canlılığı, kesilen hayvanın canlılığı ölçüsünde bir canlılık ise - mesela, karnı yarılmış ve içindekiler dışarı çıkmışsa yahut da köpek onu öldürücü bir yerden yaralamış ise- boğazlanması hayvanı

²⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi*’ 5/43; Şeyhizâde, *Mecmaü’l-enhur*, IV, 265

²⁴⁷ Mâide, 5/3

²⁴⁸ Buhârî, *Sayd*, 2; Müslim, *Sayd*, 1; Ebû Dâvûd, *Sayd*, 22; Tirmizî, *Sayd*, 1; İbn Mâce, *Sayd* 7; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 377

²⁴⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 118

²⁵⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 118

rahatlatması açısından müstehaptır²⁵¹. Bununla beraber bu noktadan sonra boğazlanmasa da hayvan helaldir.

Ebû Hanife'ye göre Mâide Sûresi 3. âyetinde zikri geçen hayvanlardan bir yerden düşmüş, aşırı şekilde dövülmüş, suya düşmüş veya kurt gibi hayvanların saldırısına uğrayıp da karnı delinmiş olanları hafî veya beyyin hayat alametleri taşıdığı sürece boğazlanmakla helaldir ve mezhepteki fetva da bu istikamette verilmiştir²⁵².

Şâfiî ve *Hanbelîler* ise boğulmuş, bir şey vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanmış, boynuzlanmış yahut yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanmış hayvanların tezkiye yoluyla helal olabilmesi için kendilerinde hayat-ı müstakırre ölçüsünde bir hayatın bulunmasını şart koşarlar. Aksi halde bu hayvanlar boğazlanmakla helal olmazlar ve meyte hükmündedirler. Şâfiîler bu türlü hayvanlarda aranacak hayat-ı müstakırrenin ölçüsünü hayvanın şerî usule göre boğazlandıktan sonra şiddetli hareket etmesi veya kanının şiddetle akması olarak gösterirler. Hanbelîler ise şayet hayvan boğazlanmış bir hayvanın taşıdığı canlılıktan daha fazla canlılık alameti gösteriyorsa hayat-ı müstakırre sahibidir ve boğazlanarak eti helal olur derler. Aksi halde haramdır. İbn Kudâme gibi fakihler ise bu konuda zamanı esas alır ve hayvanın ölümünün darbeye nazaran tezkiye yoluyla daha hızlı olması durumunda hayvanın caiz olacağı görüşündedir²⁵³.

İmam Mâlik ise bu konuda zanna itibar eder. Ona göre hayvanın darbeden dolayı ölmüş olduğu zannı galipse bu takdirde hayvan yenmez. Bunun ölçüsü de hayvanın omuriliğinin veya iliğinin kesilmesi, beyninin dağılması, bağırsaklarının dağılması gibi öldürücü darbeler almasıdır. Şayet hayvan bu durumda ise artık meyte hükmündedir ve tezkiye ile helal olmaz²⁵⁴.

²⁵¹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 254; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 298

²⁵² Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 118; Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 206

²⁵³ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 206

²⁵⁴ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 206

III- AV ALET Ve HAYVANLARINDA BULUNMASI GEREKEN VASIFLARLA BUNLARA İLİŞKİN HÜKÜMLER

Avcılıkta kullanılan canlı hayvanlar veya ok, tüfek vb. cansız aletlerin taşıdığı vasıflar hayvanın yenip yenmeyeceğini doğrudan belirleyen önemli hususlardır. Zira avlanma neticesinde hayvanın ölmesi durumunda etinin yenilip yenilmeyeceğini belirleyen unsurlardan biri de kullanılan alet veya avcı hayvanın taşıdığı vasıfların keyfiyetidir. Kullanılan aletler veya hayvanlarda görülen herhangi bir eksiklik hayvanın etini murdar kılan bir sebep olarak öne çıkmaktadır. Binaenaleyh avcılıkta kullanılan gerek canlı hayvanların ve gerekse ok, silah, tüfek gibi aletlerin önemli bir yeri vardır.

Avın insandan çekinen ve kaçan bir fitratta bulunması gerektiği daha önce ifade edilmişti. İmtina (hayvanın insandan çekinen, kanatları veya ayaklarıyla ondan kaçan bir yaratılışa olması) ve tevahhuş (hayvanın yabani olması) av hayvanının taşınması gereken iki önemli vasıftır.

Mümteni' ve mütevahhiş yaratılıştaki av hayvanları genellikle av aleti veya avcı hayvanlar kullanılarak avlanılır. Kullanılan alet, usul veya avcı hayvanların avın ölümüne veya boğazlama imkânı olmayacak derecede ağır yaralanmasına sebep olması durumunda avın etinin helal olabilmesi için belli vasıfları taşınması gerekir. Avcının hayvana canlı olarak yetişip boğazlama imkânı bulması durumunda ise kullanılan alet ve usullerin avın helalliği noktasında herhangi bir tesiri yoktur.

İnsanoğlu tarih boyunca avlanmada pek çok usul ve yöntem kullanmıştır/kullanmaktadır. Bu usullerde kullanılan av aletlerinin bir kısmı kuş ve köpek cinsinden canlı varlıklar; bir kısmı demir vb. maddelerden imal edilmiş ok, bıçak, mızrak gibi aletler; bir kısmı da tuzak, ağ, kapan ve zehirleme gibi tekniklerden meydana gelmektedir.

A- AV ALETLERİNİN TAŞIMALARI GEREKEN VASIFLAR Ve İLGİLİ HÜKÜMLER

Resûlullah (s. a) döneminde avlanmada mızrak, ok, yay, bunduka (kurutulmuş balçık çamurundan yapılma yuvarlak taş), sapan, sopa, kırbaç, taş ve ayakkabı da kullanılmıştır²⁵⁵. Hayvanı canlı ele geçirip ihtiyârî boğazlama yoluyla kanını akıtma durumunda her türlü avlanma usulünü ve aletini kullanmak caizdir. Ancak hayvanın avda kullanılan usul ve alet neticesinde ölmesi veya boğazlanmış bir hayvan durumuna düşecek kadar ağır yaralanması halinde kullanılan alet ve usulün şerî ilkelere uygun olması gerekir. Avlanmada kullanılan alet ve usuller şu başlıklar altında ele alınabilir:

1- Kesici Aletler

Avlanmada kullanılan aletler şayet avın ölümünü netice verecek veya boğazlanmış bir hayvan durumuna düşürecek şekilde kullanılmışsa iki temel vasfı taşımak zorundadır:

- Aletin eninin değil de kesici ve delici olan tarafının ava isabet etmesi,
- Avın kanını akıtması yani onu yaralaması²⁵⁶.

Adiyy b. Hâtim Hz. Peygamber'e gelerek mi'râd²⁵⁷ denilen av aletiyle avlanmanın hükmünü sormuş; Peygamber de avı delip geçmesi durumunda caiz olduğunu eniyle vurup ağırlığıyla öldürmesi durumunda ise Mâide Sûresi üçüncü âyetinde zikredilen, bir şey vurularak öldürülmüş hayvan (وَقِيدٌ) olacağı ve bu sebepten ötürü caiz olmadığını belirtmiştir²⁵⁸.

²⁵⁵ Yusuf Ziya Keskin, "Hadislere Göre Avcılık ve Esasları", Hadis Tetkikleri Dergisi, c. V, sayı:1, s. 40

²⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 42-44; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 222; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 254; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 305, 306; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 60; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 459

²⁵⁷ Mi'râd: İki tarafı ince, ortası kalın yeleksiz ok; iki tarafında demir bulunan ortası kalın sopa; bir ucunda sivri demir bulunan sopa diye tarif edilmiştir. (bak. Yusuf Ziya Keskin, "Hadislere Göre Avcılık ve Esasları", Hadis Tetkikleri Dergisi, c. V, sayı:1, s. 39)

²⁵⁸ Buhârî, *Zebâih*, 2; Müslim, *Sayd*, 1; Ebû Dâvûd, *Sayd*, 22; Tirmizî, *Sayd*, 1; İbn Mâce, *Sayd*, 7

Avcının bıçak, tırpan vb. keskin aletleri besmele çekerek tuzak şeklinde bir yere dikmesi ve bu şekilde avlanması fakihler arasında tartışılmış; Şâfiîler dışında Abdullah b. Ömer, Hasan Basrî, Katâde, Şa'bî, Hanbelîler ve Hanefîler, başta besmele çekilmesi ve hayvanın aldığı yara sebebiyle ölmesi şartıyla bunu caiz görmüşlerdir²⁵⁹.

İslâm fıkıhçıları avda kullanılan aletlerin belli vasıfları taşıması yanında hayvana canlı yetiştirilip ihtiyârî tezkiye yoluyla boğazlanması durumunda kullanılacak aletlerin kesici olması konusunda da mutabıktırlar²⁶⁰. Buna göre demir, bakır, gümüş vb. madenlerden, ağaç, kâmiş, taş, cam gibi maddelerden mamul aletler bıçak görevini yerine getirdikleri müddetçe kesimde kullanılabilir.

Şayet kesimde kullanılan bıçak aşırı derecede kör ise ve hayvan kesilmekle değil de boğma yoluyla öldürülmüşse bu haramdır. Yine bıçak kör ve tezkiyeyi yapan kişi, hayvanı bıçağı bastırarak ve zorla kesmişse Şâfiîlere göre caiz değildir²⁶¹. Hanefîler kesimin caiz olduğunu belirtmekle beraber yapılan iş hayvana eziyet olduğundan bunu mekruh görürler²⁶².

- Kesimde kullanılan aletin diş veya tırnak olması durumunda Hanbelîler, Şâfiîler, Zâhirîler ve Mâlikîler Râfî' b. Hadîc'in rivayet ettiği:

مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُوهُ لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرَ وَسَأُحَدِّثُكُمْ عَنْ ذَلِكَ أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمَّا
الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ

“Kanı bolca akıtan bir aletle kesilmesi ve üzerine Allah'ın ismi zikredilmesi şartıyla hayvanın etini yeyiniz. Diş ve tırnak(la kesmek caiz) değildir. Size (bunun sebebini)

²⁵⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 111; İbn Kudâme, *el-Mugnî* 9/305; Buhâtî, *Keşşâfû'l-kana'*, VI, 219, 220; İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddî'l-muhtâr*, VI, 469

²⁶⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 42

²⁶¹ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 78

²⁶² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 42

söyleyeceğim; “Diş kemiktir, tırnak ise, Habeşlilerin bıçağıdır”²⁶³ hadisine binaen mutlak olarak diş ve tırnakla kesim yapmayı caiz görmezler²⁶⁴.

- Hanefiler ise diş ve tırnağın çekilmiş olmaları durumunda kesim yapılabileceği aksi halde yapılamayacağı kanaatini taşırlar²⁶⁵.

- Şâfiîler, kemiğin kesimde kullanılması hususunda cevaz vermezken; Hanbelîler, Hanefiler ve Mâlikîler her türlü kemiğin kesimde kullanılabileceğini belirtirler²⁶⁶.

- Zâhirîler de domuz, evcil eşek, yırtıcı kuş ve insan kemikleri ile kesim yapılamayacağı görüşündedirler²⁶⁷. Zâhirîler gasbedilen veya çalınan bir aletle avlanmayı veya kesim yapmayı da caiz görmezler. Onlara göre bu şekilde elde edilen hayvan “لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ” *Birbirinizin mallarını haksız yollarla yemeyin*”²⁶⁸ âyeti ve “إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ” *Sizin kanlarınız ve mallarınız birbirinize haramdır*”²⁶⁹ hadisi mucebince yenmez²⁷⁰.

2- Kesici Olmayan Aletler

Fukahâ, ağaç, taş, yuvarlak taş ve toprak vb. keskin olmayan aletlerle avlanmayı bu aletlerin avı yaralaması ve yaralamaması durumuna göre iki ayrı şekilde değerlendirmiştir. Söz konusu aletlerin avı yaralaması durumunda fakihlerin görüşleri şöyledir:

²⁶³ Buhârî, *Şirket*, 3, 16, *Cihad* 191, *Zebâih*, 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, *Edâhî*, 30; Tirmizî, *Sayd*, 18; Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 14; İbn Mâce, *Zebâih*, 5; Nesâî, *Dahâyâ*, 41, 43, 44, 49, 50

²⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, I, 478; Nevevî, *el-Mecmu’*, IX, 79; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 451; Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, III, 17

²⁶⁵ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi’*, V, 42; Zeylaî, *Tebyînü’l-Hakâik*, V, 291; Şeyhizâde, *Mecmaü’l-enhur*, IV, 159

²⁶⁶ Nevevî, *el-Mecmu’*, IX, 79; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 316; Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi’*, V, 42; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 65

²⁶⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 450

²⁶⁸ Bakara, 2/188

²⁶⁹ Buhârî, *İlim*, 9, 37, *Hac*, 132, *Megâzî*, 77; Müslim, *Hac*, 147, *Kasâme*, 29, 30; Tirmizî, *Fiten*, 6; Nesâî, *Kazâ*, 36

²⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 415, 452

a. Said b. Müseyyeb, Ammâr b. Yâsir, Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Mekhûl, Evzâî, Selmân-ı Fârisî, Ebû'd-Derdâ besmele çekmek şartıyla bu tür aletlerin av aleti olarak kullanılabileceğini belirtir²⁷¹.

Bu kişiler “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيُكَلِّمَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنَ عَمِلَ” Bu kişiler Ey iman edenler! Allah, kendisini görmeksizin, gıyabında Kendisini tazim edip haramlardan sakınanları meydana çıkarmak için sizi av nevinden bir şeyle deneyecek. Bir av bolluğu ki elleriniz de yetişebilecek, mızraklarınız da... Kim bundan sonra konulan hududu aşarsa işte ona gayet acı bir azap vardır”²⁷² âyetinde avda kullanılacak aletler konusunda kesici veya kesici olmayan diye bir tefrik yapılmadığını dolayısıyla kesici olmayan aletlerin de âyetin manasına dâhil olacağı üzerinde dururlar. Yine onlar Peygamberimizin Hz. Sa’lebe’nin sorusuna verdiği cevapta: “Üzerine besmele çekerek attığın okla avladığın hayvanı yiyebilirsin”, açıklamasında da kesici veya kesici olmayan diye bir ayırım yapılmadığı ve dolayısıyla kesici olmayan aletlerle de avlanılabileceğini söylerler²⁷³.

b. Hanefîler, Şâfiîler ve Hanbelîler ise bu usulle avlanma neticesinde ele geçirilen avın hayvanı yaralaması durumunda dahi caiz olmadığını belirtirler. Zira onlara göre av aleti keskin olmalıdır. Bu vasfı taşımayan bir aletle avlanılan av helal değildir²⁷⁴.

Bu noktada bugün ateşli silahlarda kullanılan kurşunların cevaz yönü de tartışılmış ve ucu sivri olan kurşunlar delici, kesici ve yaralayıcı olması münasebetiyle caiz görülmüş, yuvarlak keyfiyette olanlar ve hayvanı sivri tarafıyla değil de ağırlığıyla öldürenler ise caiz görülmemiştir²⁷⁵.

²⁷¹ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 264

²⁷² Mâide, 5/94

²⁷³ Buhârî, *Zebâih*, 4; Müslim, *Sayd*, 8; İbn Mâce, *Sayd*, 3; Nesâî, *Sayd*, 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 195

²⁷⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 44; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 222; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 103, 104; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 313; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 460

²⁷⁵ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 267; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, VI, 59; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 123; İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr*, VI, 471, 472; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 236; Dimyâtî, *Hâşiyet-u İlaneti't-tâlibîn alâ fethi'l-muîn şerhi Kurreti'l-ayn bi-mühimmati'd-dîn*, II, 342

Hayvana canlı yetişmek şartıyla kara avcılığında ağ ve tuzak gibi aletler de kullanılabilir. Deniz avcılığında tezkiye şartı aranmadığı için avlanma usulünün bir önemi yoktur. Binaenaleyh balık avlamada kullanılan elektrik çarpması, dinamit, zehirli yem vb. usuller caiz görülmüştür²⁷⁶. Ancak bu usulle avlanmaya cevaz verilirken avlanma esnasında başkasına zarar vermeme ve avlanılan hayvanların yenmesi durumunda yiyen kişilerin sıhhatine zarar vermemesi şartı aranır.

Kara avında zehir ve patlayıcı maddelerin kullanılması durumunda -şayet bu hayvan çekirge gibi boğazlanmadan yenen bir hayvan değilse- hayvanın tezkiye edilmesi gerekir. Aksi takdirde hayvanın eti helal olmaz. Ayrıca bu türlü avlanmalarda kullanılacak maddelerin insan sağlığına zarar verecek cinsten olmamasına dikkat etmek gerekir.

B- AVCI HAYVANLARIN TAŞIMALARI GEREKEN VASIFLAR Ve İLGİLİ HÜKÜMLER

İnsanoğlu asırlardır köpek ve kuş cinsinden hayvanları avcılıkta kullanmaktadır. İslâm fıkhrına göre ızdırârî tezkiyenin cârî olduğu avcılıkta kullanılan söz konusu hayvanlar, ihtiyârî tezkiyede kullanılan bıçak vb. aletlerin yerini almakta ve o şekilde değerlendirilmektedir. Şüphesiz avlanmada kullanılan bu hayvanların taşımaları gereken bir takım vasıflar vardır. Zira eti için avlanan hayvanlar şayet belli vasıfları taşımayan avcı hayvanlarla avlanacak olursa etleri helal olmaz. Derisi, tüyleri vs. unsurları için avlanan hayvanlarda ise av aletinin şerî esaslara uygunluğu dikkate alınmaz.

Mâide Sûresi dördüncü âyetinde “*cevârih*” olarak nitelendirilen hayvanların eğitilmiş olmaları halinde avladıklarının helal olduğu belirtilmektedir.

²⁷⁶ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 269-270; Devîş, *Fetâva'l-Lecneti'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, XXII, 313, 314

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ
فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Kendilerine nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: “Bütün temiz ve iyi rızıklar size helâl kılınmıştır. Allah’ın size öğrettiğinden öğrenip eğittiğiniz avcı hayvanların sizin için tutup getirdiklerini yiyiniz ve üzerlerine Allah’ın adını anınız. Allah’a karşı gelmekten sakının, çünkü Allah hesabı çabuk görür”

Âyette geçen الْجَوَارِحِ kelimesi حَرَّحَ fiilinin ism-i fâili olan حَرَّحَ kelimesinin çoğuludur. حَرَّحَ fiili “وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ” Allah gündüzün ne işlediğinizi bilir²⁷⁷ âyetinde geçtiği üzere كَسَبَ anlamında “kazanmak ve işlemek” manasına gelir. Bu durumda avcılıkta kullanılan hayvan; “sahibi adına avlanan ve onun adına avı ele geçiren hayvan” demektir. حَرَّحَ fiilinin “yaralamak ve yaralanmasına sebep olmak” anlamı da vardır. Bu noktada avcılıkta kullanılan hayvanların bir özelliği de avlarını yaralamaları ve yaralayarak yakalamalarıdır. Avcı hayvan avını, kanını akıtarak öldürmelidir²⁷⁸. Hayvanın kanını akıtmaktan maksat dışarıya akıtmaktır. Kırıktan ve kırığın sebep olduğu iç kanamadan dolayı ölen hayvanın eti caiz olmaz. Bununla beraber Hanefilerden Ebû Yûsuf hayvanın bu sebepten ölmesi durumunda etinin yenebileceği görüşündedir²⁷⁹. Diğer taraftan bazı fıkıhçılar avcı hayvanın avını boğması veya ağırlığıyla ezerek öldürmesi durumunda da hayvanın etinin yenebileceği görüşündedir²⁸⁰.

İslâm fıkına göre avlanmada kullanılacak hayvanlar ذُو نَابٍ olarak nitelendirilen köpek dişlerine sahip köpek vb. hayvanlardan ve ذُو مِخْلَبٍ olarak nitelendirilen pençeli yırtıcı cinsinden kuşlar olmalıdır. Buna göre ذُو نَابٍ olarak

²⁷⁷ En’âm, 6/60

²⁷⁸ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi*, V, 44; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 296; Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 96; Nefrâvî, *el-Fevâkihü’d-devvânî*, I, 392

²⁷⁹ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi*, V, 44

²⁸⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 467; Gazâlî, *el-Vasît fi’l-Mühezzeb*, VII, 112, 113

nitelendirilen köpek dişlerine sahip köpek, pars, panter, vaşak, çita, kaplan, aslan, kurt ve ذُو مِخْلَبٍ olarak nitelendirilen şahin, doğan, kartal, sungur vb. hayvanlar avlanma amaçlı kullanılabilir²⁸¹. Osmanlı dönemi tasvirlerinden; meselâ, Hünernâme'deki bir minyatürde, Kanuni Sultan Süleyman'ın av alayında yer alan çitaların, padişahın hemen arkasındaki atmacaların arasında, at sırtında ve kucakta taşındıkları görülmektedir²⁸².

Fakihlerin çoğunluğu ذُو نَابٍ olarak nitelendirilen köpek dişlerine sahip hayvanlarla avlanılabileceği görüşünde olmakla birlikte *Ahmed b. Hanbel*, *Hasan Basrî*, *İbrahim en-Nehaî* ve *Katâde* gibi âlimler üzerinde hiç beyazlık bulunmayan siyah köpeğin avlanma amaçlı kullanılamayacağı görüşündedir. Onlar bu görüşlerine delil olarak *R e s û l u l l a h*'ın siyah renkli köpeği şeytan olarak tavsif etmesi ve öldürülmesini emretmesini gösterirler²⁸³. Yine onlara göre şeytan, Allah'ın adını anmadığı yani tesmiye getirmediği için avladığı hayvan da helal değildir²⁸⁴. Diğer taraftan Hanefiler aslan, ayı, kurt ve çaylak gibi hayvanların eğitilemeyeceği görüşünde oldukları için avcılıkta kullanılmalarına ihtiyatla yaklaşırlar. Bununla beraber mezhepte hâkim olan görüş domuz dışında eğitilebilen her hayvanın avcılıkta kullanılabileceği istikametindedir²⁸⁵.

1- Köpek Cinsinden Avcı Hayvanların Taşımaları Gereken Vasıflar

Hız. Peygamber döneminde avcı hayvan olarak pars, doğan, şahin ve kartaldan yararlanılmıştır. Bununla beraber sahabenin Allah Resûlü'ne sordukları sorulardan asr-ı saadette avcılıkta en çok köpeğin kullanıldığı anlaşılmaktadır²⁸⁶.

Dört ayaklı yırtıcı hayvanlardan köpek dişli sınıfına girenlerin avcılıkta kullanılabilmesi için belli özelliklere sahip olması gerekir. “وَمَا عَلَّمْتُمْ مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ”

²⁸¹ İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 227; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 116, 117; Şeyhizâde, *Mecmaü'l-enhur*, I, 257; İbn Müflih, *el-Mübdî*, IX, 243

²⁸² Güler Yarcı, “Osmanlıda Avcılık Yasaları”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1

²⁸³ Müslim, *Salât*, 265; Ebû Dâvûd, *Salât*, 110, *Sayd*, 21; Tirmizî, *Salât*, 253; İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 38, *Sayd*, 1

²⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 297; Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 90

²⁸⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 115; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 251; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 58

²⁸⁶ Yusuf Ziya Keskin, “Hadislere Göre Avcılık ve Esasları”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. V, sayı:1, s. 38-39

*Allah'ın size öğrettiğinden öğrenip eğittiğiniz avcı hayvanların sizin için tutup getirdiklerini yiyiniz ve üzerlerine Allah'ın adını anınız*²⁸⁷, âyetinde ifade edildiği üzere avcılıkta kullanılan hayvanın eğitilmiş olması zorunludur. Eğitimden maksat da; Hayvanın sahibi için avlanması, avdan yememesi, avın peşine kendi başına değil de avcının sevkiyle gitmesi, avcının hayvana onu engellemek veya kışkırtmak maksadıyla bağırduğında dinlemesi kendi başına avın peşine düşmesi durumunda avcının tahrikiyle hızını artırması veya avcının isteği üzere avın peşini bırakıp geri çağrıldığında dönmesidir. Şimdi bu hususların üzerinde tafsilatlı olarak durmaya çalışalım:

a- Avcı Hayvanların Avın Etinden Yememesi

Avcı hayvanın, avın etinden yememesi gerekir. Aksi takdirde hayvan, avcı için değil kendisi için avlanmış kabul edilir ve avladığı hayvanın eti de avcıya helal olmaz. Zira *فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ* *Eğittiğiniz avcı hayvanların sizin için tutup getirdiklerini yiyiniz*²⁸⁸ âyeti hayvanın sahibi için avlanması ve onun için avı yakalamasına vurgu yapar. Köpek vb. hayvanlar tabiatları gereği kendileri için avlanırlar. Avcının sevkiyle peşine düşüp avladıkları avın etinden yememeleri, bu avcı hayvanların belli bir eğitim almış olduklarını ve kendileri için avlanmadıklarını gösterir. Bu durumda köpek vb. hayvanların eğitiminde esas alınacak temel unsur, avladıkları hayvanın etinden yememeleridir.

Sahabeden *Adiyy b. Hâtim et-Tâî* Allah Resûlü'ne gelmiş ve şöyle demiştir: “Biz köpek ve şahinlerle avlanan bir topluluğuz. Bu durumda hangi hayvanlar bize helal olmaktadır? Hz. Peygamber bu soruya şöyle karşılık vermiştir: “*Allah'ın size öğrettiğinden öğrenip eğittiğiniz avcı hayvanların sizin için tutup getirdikleri size helaldir. Köpek ve kuş cinsinden eğittiğiniz hayvanların sizin için tutup getirdiklerini ve üzerine besmele çektiğiniz avları yiyebilirsiniz*”

²⁸⁷ Mâide, 5/4

²⁸⁸ Mâide, 5/4

Adiyy b. Hâtim Peygamberimize ikinci bir soru sorar: “*Bu hayvanlar avlarını öldürürse ne yapalım?*” Peygamberimiz şöyle cevap verir: “*Eğer avı öldürür ve avdan bir şey yemezse avdan yiyebilirsin. Zira avı senin için yakalamış ve öldürmüştür*”²⁸⁹

Aynı sahabinin rivayet ettiği bir başka hadiste ise şu ifadeler geçmektedir: (Bir gün): “Ey Allah’ın Resulü! Biz, şu köpeklerle avlanıyoruz. Bunlardan bize helal olanı hangisidir?” diye sormuştum. Kendisi şu açıklamayı yaptı: “*Muallem (eğitilmiş) köpeğini besmele çekerek gönderdiğinde senin için tuttuğunu ye. Ancak köpek kendisi yemeye kalkmışsa onu yeme. Zira bu durumda ben, köpeğin avı kendisi için yakalamış olmasından korkarım. Eğer senin gönderdiğin köpeklere başka bir köpek karıştı da (hangisinin yakaladığı belli değilse) yine yeme*”²⁹⁰

Mezkûr delillerden yola çıkarak Hanefî, Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirîler; İbn Abbâs, Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Ebû Hüreyre, Atâ, Said b. Cübeyr, Şa’bî, Nehaî, İkrime, Katâde, Hasan Basrî, Tâvûs b. Keysân gibi pek çok âlim avlanmada kullanılan köpek vb. hayvanların avdan yememesi gerektiği konusunda hemfikirdir²⁹¹.

İmam Mâlik ve sahabeden Sa’d b. Ebî Vakkâs, Selmân-ı Fârîsi ve Abdullah b. Ömer ise köpek vb. avcı hayvanların avdan yememesini şart olarak öne sürmezler²⁹². Onlara göre avcı hayvanın sahibi adına avlanması yeterlidir. Ayrıca onlar Ebû Sa’lebe’nin rivayet ettiği: “*Allah’ın ismini anarak gönderdiğin köpek, avdan yemiş olsa dahi onu ye*”²⁹³, hadisini görüşlerine mesned yaparlar. İmam Şâfiî’nin de kavl-i kadiminde bu görüşte olduğu rivayet edilir²⁹⁴.

²⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 257

²⁹⁰ Buhârî, *Büyû’*, 3, *Zebâih*, 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, *Tevhid*, 13; Müslim, *Sayd*, 1; Ebû Dâvûd, *Sayd*, 2; Tirmizî, *Sayd*, 1-7; Nesâî, *Sayd*, 1-8

²⁹¹ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, VIII, 252; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 295; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 469

²⁹² İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 182

²⁹³ Ebû Dâvûd, *Sayd*, 2

²⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 295; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 117

a1- Avcı Hayvanın Eğitilmiş Kabul Edilebilmesi İçin Aranacak Yememe Sayısı

Fakihler köpek cinsinden avcı hayvanların eğitilmiş kabul edilmeleri için en az kaç defa avı yemeyi terk etmeleri gerektiği meselesi üzerinde fikir yürütmüşler ve bir kez yememesini şart koşanlar olduğu gibi bunu iki ve üç rakamlarıyla sınırlayan da olmuştur. *Ebû Hanîfe* ise bu hususta uzman kişiler ve tecrübe sahibi insanlara danışılması ve örf müracaat edilmesi kanaatini taşıyanlar arasındadır²⁹⁵.

a2- Hayvanın Eğitilmiş/Muallem Olma Hali Hangi Hallerde İptal Olur

Köpek vb. hayvanların avdan yememesini ölçü alan *Cumhura* göre bu hayvanlara getirilen yeme yasağı avcının avı ele geçirmesine kadardır. Avlanılan hayvan avcının eline geçtikten sonra avcının avın herhangi bir parçasını yemesi için avcı hayvana vermesi veya av, avcının elindeyken avcı hayvanın avı ısırması ve bir parça koparması eğitilmiş olma hâlini ihlal eden bir durum değildir²⁹⁶.

Avcı tarafından av peşine salınan hayvanın, takip esnasında avın bir parçasını koparması ve avı kovalamayı bırakıp o parçayı yemesi eğitim şartını ihlal eden bir hatadır ve bu durumda avlanılan hayvan caiz olmaz. Ancak avcı hayvan, kopan parçayı yemeyip avın peşinden gitse ve avını yakalayıp sahibine teslim ettikten sonra dönüp o kopan parçayı yese eğitilmiş olma durumunu ihlal eden bir fiil yapmış sayılmaz²⁹⁷.

a3- Eğitilmiş Avcı Hayvanın Avdan Yemesi Halinde Daha Önce Avlamış Olduğu Hayvanların Hükümü

Hayvanın eğitilmiş olduğu halde avın etinden yemesi durumunda geçmişte avlayıp da halen mevcut bulunan avların hükmünün ne olacağı konusu tartışılmıştır. Hanefilerden *İmam Muhammed* ve *Ebû Yusuf*, *Hanbelîler*, *Zâhirîler* ve *Şâfiîlerin* esas

²⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 468; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 483; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kına*, VI, 223; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 53; Merginânî, *el-Hidâye*, IV, 116, 117; Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 92; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 483

²⁹⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 54; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223

²⁹⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 54

aldığı bir görüşe göre bu durumda geçmişte avlanan hayvanlar helal²⁹⁸; Ebû Hanife'ye ve Şâfiîlerin esas aldığı diğer bir görüşe göre ise haramdır²⁹⁹.

Ebû Hanife'nin görüşünü son iki avlanma arasındaki zaman farkının uzun olması şartıyla kayıtlayan âlimler de vardır. Bu yoruma göre uzun bir aradan sonra avı yiyen bir hayvanın avlanmayı unutmuş olma ihtimali vardır. Ancak son iki avlanması arasındaki zaman aralığı kısa olmasına rağmen avcı hayvanın avını yemesi, onun eğitime hâlel getiren bir durumdur. Binaenaleyh daha önce avladığı avları da haram olur³⁰⁰. Ebû Hanife'nin bu durumdaki bir hayvanın avladıklarını haram görmesi söz konusu hayvanın yeniden eğitilmesi neticesini verir. Bundan dolayı avın etinden yiyen hayvan, yeniden eğitime tâbi tutulmalı ve yemeyi terk etmesi sağlanmalıdır.

a4- Avcı Hayvanları Eğitenlerin Dinî İnançlarının Ava Tesiri

Fakihlerin üzerinde durduğu bir diğer husus da avcılıkta kullanılan hayvanların eğitimcilerinin dinî inançlarının söz konusu köpek veya kuş türlerinin avladığı hayvana tesir edip etmediğidir. Fukahânın büyük çoğunluğu eğitimcinin dinî inancının avda kullanılan hayvanlar üzerinde bir tesiri olmadığını düşünür³⁰¹.

Buna mukabil Atâ, Mücahid, İbrahim en-Nehaî, Süfyan-ı Sevrî, Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdillâh, Hasan-ı Basrî ve İshak b. Rahûyeh gibi âlimler müslüman ve ehl-i kitap olmayan herhangi bir din mensubunun eğittiği köpek ve kuş türünden hayvanlarla avlanmanın caiz olmadığı görüşündedirler³⁰².

a5- Avcı Köpeğin Avin Kanını Yalaması ve Isırdığı Yerin Yıkılması

Cumhura göre köpeğin, avın kanını yalamasının herhangi bir mahzuru yoktur³⁰³. İbrahim en-Nehaî ve İbn Ebî Leylâ ise köpeğin avın kanını içmesini yemesi

²⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 53; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 296; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 474; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 101

²⁹⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 53; Nevevî, *Ravzatü't-talibin*, III, 247

³⁰⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 53, 54

³⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 245; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 232; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 96; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, V, 280, 281; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 476

³⁰² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 476

³⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223-224; Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 423; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 100, 101; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XV, 10; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 296; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 473, 474

gibi değerlendirir ve bunu avın etini haram kılıcı bir sebep olarak görürler³⁰⁴. Şa'bî ve Süfyân-ı Sevri de kanı köpek tarafından yalanan bir hayvanı yemeyi mekruh kabul ederler³⁰⁵.

Köpeğin avladığı hayvanı dişıyla ısırması veya tırnağını batırması durumunda söz konusu yerin ne yapılacağı hakkında Şâfiî mezhebi içinde altı farklı görüş dile getirilmiş ve bunlar arasından birincisi toprakla olmak üzere yedi kez yıkanması esas alınmıştır³⁰⁶. İmam Evzaî de köpeğin salyasının bulaştığı yerin yıkanması gerektiğini zikretmekle beraber bu konuda herhangi bir rakam vermez³⁰⁷. Mâlikîlerde köpek temiz bir hayvan olarak kabul edildiği için dişlediği yer de temizdir, yıkanması gerekmez³⁰⁸.

Hanbelîlerden İbn Kudâme bu konuda iki görüş zikreder. Birinci görüşe göre Allah ve Resûlü, avcı köpeğin yakaladığını yememizi istemiş, yıkanmasını ise emretmemiştir. Buna göre köpeğin ısırıldığı yeri yıkamak gerekmez. İkinci görüşe ise köpek necis olduğundan ısırıldığı yerin yıkanması gerekir. Ancak kaç defa yıkanacağı konusunda herhangi bir rakam verilmemiştir³⁰⁹.

Hanefîler köpeğin avın kanını yalamasının mahzur teşkil etmeyeceğini belirtmekle beraber köpeğin ısırıldığı yerin yıkanması konusunda herhangi bir fikir beyan etmemişlerdir³¹⁰.

b- Avcı Hayvanın, Avin Peşine Avcının Sevki ve Yönlendirmesiyle Düşmesi (irsâl)

Avlanmaya ehil olan köpek vb. hayvanların avcı tarafından av peşine sevk edilmeleri gerekir. Bu fiil fıkıh kitaplarında “*irsâl*” kelimesiyle ifade edilmektedir. Hayvanın avcı tarafından herhangi bir yönlendirme ve sevk olmadan kendi başına avın peşine düşmesi ise “*istirsâl*” kelimesiyle açıklanır. Avcının hayvana onu engellemek

³⁰⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, XV, 10; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223

³⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 296

³⁰⁶ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 103

³⁰⁷ Tahâvî, *Muhtasar-u ihtilâfî'l-ulemâ*, I, 118

³⁰⁸ İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-Fıkhiyye*, I, 120

³⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 297

³¹⁰ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 253; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223

veya kışkırtmak maksadıyla bağırdığında dinlemesi kendi başına peşine düştüğü av için avcının tahrikiyle hızını artırması veya avcının isteği üzere avın peşini bırakıp geri çağrıldığında dönmesi ise avcı açısından “*zacr*”, avcı hayvan açısından ise “*inzicâr*” fiilleriyle ifade edilmektedir.

Hayvanın avcı tarafından herhangi bir teşvik ve sevk olmadan avın peşine düşmesi (istirsâl), irsâl ilkesini ihlal olduğundan bu şekilde avlanacak bir hayvan eğer ihtiyârî tezkiye yoluyla boğazlanmadan ölmüşse helal değildir. *Atâ* ve *İmam Evzâ* ise köpeği av niyetiyle dışarı çıkarmanın yeterli olacağı, ayrıca irsâle gerek olmadığı görüşündedirler³¹¹.

Avcı hayvanı avın peşine göndermede esas olan irsâldir. *Zacr* veya *inzicâr* irsâlin olmadığı durumlarda onun yerini alan bir husustur. Biraz daha açacak olursak, söz gelimi köpek vb. bir avcı hayvan, kendi başına avın peşine düşse bu esnada avcı da herhangi bir yönlendirmede bulunmasa avlanan hayvan helal olmaz. Çünkü ne köpeği gönderme (irsâl) ne de yönlendirme hususunda avcının herhangi bir dahli olmamıştır. Bu durumda avcı hayvan, sahibi adına değil de kendi adına avlanmış demektir.

Yine dinî açıdan avlanmaya ehil bir kişi tesmiye getirerek köpeğini av peşine gönderse (irsâl), bu süreçte tezkiye şartlarını hâiz olmayan bir başka kişi köpeği yönlendirse (*zacr*) av helal olur. Aksi olsa helal olmaz. Zira bu durumda irsâli gerçekleştiren kişi ehliyet sahibi, irsâlden daha düşük seviyede değerlendirilen zecri gerçekleştiren kişi ise avlanma ehliyeti şartlarını taşımayan başka bir kişidir. Burada itibar edilecek husus irsâlin tezkiye şartlarını hâiz bir kişi tarafından gerçekleştirilmesidir. *Zacr*, irsâlin söz konusu olmadığı durumlarda dikkate alınan bir husustur. İrsalin olduğu durumlarda *zacr* dikkate alınmaz.

Konuyla ilgili olarak başka örnekler verecek olursak; avlanma ehliyetine sahip bir avcı bilerek tesmiye getirmeden köpeğini avın peşine salsa ve sonra da hayvanı bir şekilde ava yönlendirse av helal olmaz. Zira irsâlde tesmiyenin kasden terk edilmesi sonraki yönlendirmelerle ortadan kalkacak bir kusur değildir.

³¹¹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 224; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 253; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 294; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 55

Hayvan avcı tarafından gönderilmeyip kendisi tek başına avın peşine düşse ve avcı da bunun üzerine besmele çekerek hayvanı yönlendirse, avlanılan hayvanı yemek helal olur. Zira başta irsâl olmadığı için daha sonra avcı tarafından gerçekleşen yönlendirme (zacr), irsâlin yerini almış olur³¹².

İrsâlde dikkate alınması gereken bir diğer nokta da avcı hayvanın irsâlin hemen akabinde avın peşine düşmesidir. Avcı, köpeği av peşine gönderdikten sonra onun bir başka şeyle meşgul olup vakit geçirdikten sonra –avcının yeni baştan irsâli veya herhangi bir yönlendirmesi ve tesmiye getirmesi söz konusu olmadan- bir başka hayvanı avlaması caiz değildir. Söz konusu durumda avcı hayvanın, irsâlin hemen akabinde avın peşine düşmemesi, sonuca tesir eden bir hatadır ve bu durumda avlanılan hayvanın eti helal olmaz. İbn Hazm ise evinden köpeği ile avlanma niyetiyle çıkan ve besmele çekip avlanmaya niyetlenen kişinin avladıklarının caiz olduğunu belirtir. O, aradaki meşguliyetleri dikkate almaz³¹³. Mezkûr esasa binaen avcı tarafından bir av peşine gönderilen köpek vb. hayvan, bu irsâlle birbiri ardınca birkaç avı avlayabilir. Önemli olan bu avlanmalar arasında bir kopukluğun olmaması ve avların peşi peşine gerçekleşmesidir. Buna mukabil avcı hayvanın, avını yakaladıktan sonra avın üzerine çökmesi ve bir süre sonra avcının yeni bir irsâl ve tesmiyesi söz konusu olmadan başka bir hayvanı avlaması durumunda ikinci avladığı av helal olmaz³¹⁴.

Kaplan, pars gibi eğitilmiş hayvanların avını yakalamadan önce pusuya yatmaları ve bir süre beklemeleri mazur görülmüştür. Zira onların bu şekilde hareket etmeleri avlanma sürecinin bir parçasıdır. Bu durum irsâl ile avlanma arasındaki süreci baltalayan bir durum değildir. Aynı şekilde köpek ve kuş cinsinden hayvanların avlanırken bu şekilde davranmalarının da mahzuru yoktur³¹⁵.

³¹² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, I, 182; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 483

³¹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 478

³¹⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55

³¹⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 55

2- Kuş Cinsinden Avcı Hayvanların Taşımaları Gereken Vasıflar

Kuş türünden avcı hayvanların eğitiminde aranan şartlar avın etinden yeme meselesi dışında köpek cinsinden olan hayvanlarda aranan şartlarla aynıdır. Buna göre bu türlü hayvanlar sahipleri tarafından çağrıldıklarında icabet ediyor, avın peşine gönderildiklerinde gidiyor ve geri çağırıldıklarında dönüyorlarsa eğitilmiş kabul edilirler³¹⁶.

Şâfiîler ve Zâhirîler dışındaki fakihler köpek vb. avcı hayvanlarda aranan “avın etinden yememe” şartını kuş türünden kullanılan avcı hayvanlarda şart koşmazlar³¹⁷.

Kuş cinsinden avcı hayvanların avın etinden yememesini şart koşmayanlara göre kuşların insandan kaçan bir tabiatları vardır. Yani bu türlü hayvanlar yabanidir. Çağrılmaları durumunda buna icabet etmeleri eğitilmiş olmaları için yeterlidir. Köpek evcil bir hayvan olduğundan dolayı çağrıldığında gelmesi onun eğitilmiş olduğuna kesin bir alamet değildir. Ayrıca köpek vb. hayvanlar avın etini yememeleri için dövülebilecekken kuşları bu anlamda bir eğitime tâbi tutmak mümkün değildir. Bundan dolayı kuşlar için bu şartı öne sürmenin imkânı yoktur. Onlar insana yabancı ve çekingen varlıklar olduğundan bu adetlerini terk etmeleri ve çağrıldıklarında gelmeleri eğitilmiş olduklarını gösterir.

Avcı hayvanların avlarda kullanılması İslam toplumlarında özellikle halifeler ve üst seviyedeki devlet adamları tarafından yaygın olarak gerçekleşmiştir. Hatta bu faaliyetler emîrû's-saydın idaresinde müesseseleştirilmiştir. Avla uğraşan ilk halife *Yezîd b. Muâviye*'dir. Abbâsîler bu konuda büyük masraflar yapmışlar hatta hayvan bakıcıları için maaş ve arazi tahsis etmişlerdir³¹⁸. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren kurumlaşmış olan avcı kuşu yetiştiriciliği ise her dönemde aynı itibarı görmemiştir. Padişahların av merakı ölçüsünde önem kazanan bu teşkilata duyulan ilgi, IV. Mehmed (Avcı)'den sonra giderek azalmıştır. Bir taraftan, şehzadelerin sancağa

³¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 260; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 297; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 227

³¹⁷ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 101; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 296; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 473; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, V, 54; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 223; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 252; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 297

³¹⁸ Abdülkerim Özeydin, “Av”, DİA, IV, 102

çıkma geleneğinin terk edilmesi ve taşraya gitmemeleri, avla ilgilerini kesmiş; diğer taraftan, ateşli silahların yaygınlaşması ve avlarda kullanılması, avcı kuşlarını ikinci plana itmiştir. 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması üzerine, avcı kuşu yetiştiriciliği tarihe karışmıştır. 19. yüzyılda av ve avcılık, klasik döneme göre oldukça çağdaş usullerle yeniden teşkilatlanmıştır³¹⁹.

3- Avcı Hayvanların Alım-Satımı ve Kiralanması

İslam fıkında avcılıkla ilgili olarak üzerinde durulan konulardan biri de avcı hayvanların alım-satımı ve kiralanması meselesidir. Bazı hadis rivayetlerindeki yasaklayıcı beyanlar sebebiyle³²⁰ köpeğin satışının ve bu satıştan elde edilen paradan yararlanmanın veya onun icâre, vasiyet gibi akitlere konu edilmesinin caiz olup olmadığı hususu fakihlerce ele alınmış; *Şâfiî*, *Hanbelî*, *Mâlikî* mezhepleri ve *İbn Hazm* köpeğin satışına cevaz vermemiştir³²¹. Bununla beraber bu mezhepler içinde av, bekçi ve çoban köpeği gibi ihtiyaca cevap veren hayvanların elde tutulabileceği görüşü hâkimdir. Nitekim Mâlikîler’den *Sahnûn* av köpeği ilgili olarak; “Satarım parasıyla da hacca giderim.” demektedir³²². Söz konusu mezheplerin av maksatlı kullanılabilecek şahin ve kaplan gibi hayvanlara bakış açısı da eğitime müsait olmaları ve insanlara fayda sağlamalarıdır. Şayet bu vasıfları taşıyorlarsa bu türlü hayvanların alım satımı ve kiralanması caizdir³²³.

Hanefîler ise eğitilmiş olma şartına bakmaksızın gerek köpek ve gerekse kuş türünden her türlü hayvanın alışverişinin yapılabileceği ve kiralanabileceği görüşündedirler. Onların istisna ettiği tek hayvan domuzdur. Ayrıca *Ebû Yusuf*’tan gelen bir rivayette kelm-i akûr yani saldırgan köpeğin satışının caiz olmadığı yönünde bir görüş vardır³²⁴.

³¹⁹ Güler Yarcı, “Osmanlıda Avcılık Yasaları”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1

³²⁰ Buhârî, *Büyû*, I, 113; Müslim, *Müsâkât*, 40-42

³²¹ Nevevî, *el-Mecmu*, IX, 214; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IV, 171; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kına*, III, 154; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 327; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ şerhi'l-kebîr*, III, 11; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 478, IX, 9

³²² Desûkî, *Hâşiyetü*, III, 11

³²³ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IV, 175

³²⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, V, 143; Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 234, 235; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, IV, 125, 126; Merginânî, *el-Hidâye*, III, 79

- **Avcı hayvanlar dışındaki hayvanların beslenmesi, alım-satımı ve kiralanması:** *Ebû Umeyr* ismindeki çocuk sahabînin evinde serçe veya kanarya cinsinden *Nugayr* isminde küçük bir kuş beslediği ve bu hayvanın ölmesi üzerine Hz. Peygamberin onun gönlünü aldığı³²⁵; yalnızlıktan yakınan bir sahabîye güvercin beslemesini tavsiye ettiği³²⁶ rivayetlerine istinaden eziyet etmemek, aç ve susuz bırakmamak şartıyla kafeste kuş beslenmesi fakihlerce caiz görülmüştür. Yine o dönemde evlerde kedi beslendiği ve ünlü sahâbî *Ebû Hüreyre* (r.)'ye “kedicik babası” anlamına gelen bu künyenin, koyun otlatırken bulduğu kedi yavrularını eteğine koyup onlarla oynadığı için verildiği bilinmektedir³²⁷. Zikredilen örneklerden yola çıkarak domuz ve köpek örneğinde olduğu gibi hakkında özel bir yasaklama bulunmadıkça veya hayvan için eziyet, çevre için kirlilik ve rahatsızlık teşkil etmedikçe evde hayvan beslemenin kural olarak caiz sayıldığı söylenebilir.

Genelde, mubah yollarla faydalanılması mümkün olan şeylerin satışına izin veren fakihler hayvanların satışında da aynı ilkeden hareket ederler. Yalnız avcılıkta kullanılanlar dışındaki yırtıcı hayvanlarla yılan, fare, akrep vb. zararlıların satışını caiz görmezler. Müslümanların domuz beslemesi veya alıp satması yasaktır.

Bazı İslâm âlimleri, özelliklerini tesbit etme ve bunlara uygun hayvan bulmadaki zorlukları ileri sürerek hayvanların selem akdiyle satışını caiz görmezler. Buna karşılık hayvanın türü, yaşı, cinsiyeti ve rengi gibi hususiyetleri belirlenerek selem akdiyle satışını meşru görenler de vardır.

Hayvanların kiralanmasında, mubah maksatlarla kendilerinden faydalanmanın mümkün olması esas alınmakla birlikte elde edilecek menfaatin belirlenebilirliği de ayrıca önem arzeder. Meselâ namaz vaktinde ötsün diye horoz ve sütü, yünü veya kılı için hayvan kiralanması, akid konusundaki belirsizlik ve bilinmezliğin taraflar arasında çekişmeye yol açabilecek boyutta görülmesinden dolayı caiz görülmemiştir. Erkek

³²⁵ Buhârî, *Edeb*, 81, 112; Müslim, *Edeb*, 30; İbn Mâce, *Edeb*, 24

³²⁶ Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid*, IV, 67

³²⁷ Tirmizî, *Menâkıb*, 14

hayvanların damızlık olarak kullanma amacıyla kiralananmasının fakihler arasında tartışmaya yol açması da aynı gerekçeye dayanır³²⁸.

4- Avlama Usullerinde Aldatmaca Olarak Veya Teşvik Amaçlı Canlı Hayvanların Kullanılması

Avlanma usul ve şekillerinde hayvanların yem olarak kullanılması konusunda Hanbelî mezhebinin önemli hukukçularından biri olan *İbn Kudâme* (h. 620) el-Mugnî adlı eserinde sınırlı da olsa bazı bilgiler verir. Buna göre balık avlamada necis bir maddenin –hayvan ölüsü, dışkı vb.- yem olarak kullanılmasını *Ahmed b. Hanbel* caiz görmez. Yine o solucan, hamam böceği ve kurbağa gibi canlı varlıkların balık tutmada yem olarak kullanılmasını mekruh görmüştür. Bununla beraber bu şekilde avlanılan hayvanların yenebileceği belirtilir³²⁹.

Avcılık dilinde canlı mühre olarak adlandırılan sesi veya görüntüsünden faydalanarak av ve yaban hayvanlarını çağırmada ve yakına getirmede kullanılan canlı herhangi bir yabani veya evcil hayvanın kullanılması da Hanbelî mezhebinde mekruh görülmüştür. *İbn Kudâme*'nin belirttiği üzere bir kuşun gözü dikilerek ya da bağlanarak canlı mühre olarak kullanılması mekruhtur³³⁰. Diğer taraftan ağ, kapan ve öksenin (ökseotu ve çobanpüskülü karışımından meydana gelen ve kuş yakalamakta kullanılan yapışkan madde) kullanılmasında ve hayvanı yediğinde sarhoş edecek bir maddenin av yemi olarak kullanılmasında sakınca görülmemiştir³³¹.

Diğer taraftan Hanefî fıkıhçıları avcılıkta kullanılan kuş türü hayvanların eğitiminde canlı kuşların kullanılmasını mekruh görerek buna sıcak bakmamış ve bu usulün hayvanlara işkence olduğunu belirtmişlerdir³³².

³²⁸ Mehmet Şener, “Hayvan”, DİA, XVII, 93, 94

³²⁹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 309

³³⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 309

³³¹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 309

³³² Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 362, 431; Râzî, *Tuhfetü'l-müluk fî fikhi mezhebi imam Ebî Hanife en-Numan*, I, 241

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN İTİBARIYLA AVIN CEREYAN ETTİĞİ ALANLAR, SAHİP OLMA VE AV YASAKLARI AÇISINDAN AV VE İLGİLİ HÜKÜMLER

I- MEKÂN İTİBARIYLA AVIN CEREYAN ETTİĞİ ALANLARIN TAKSİMİ

Avlanmanın yapılacağı alan açısından değerlendirildiğinde av, kara ve deniz avcılığı olmak üzere ikiye ayrılır. Kara avcılığı kara sınırları içerisinde yapılan avdır. Kara avcılığının sınırlandığı bazı alanlar vardır ki yeri geldiğinde üzerinde durulacaktır.

A- KARA AVI

Kara avından maksat ova, dağ, tepe, zirai alanlar, imara açık olan ve olmayan arazilerdir. Kara avcılığı asıl olarak mubahtır fakat avlağın harem alanı olması durumunda avlanma yasağı söz konusu olur. Bu açıdan kara avcılığını Harem Dışı Alan ve Harem Alanı olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

1- Harem Dışı Alan

Harem sınırları dışında kalan arazileri ifade eder. Bu alanlarda kara avcılığı yapmak mezheplerin büyük çoğunluğuna göre herhangi bir sınırlama olmadan mubah kabul edilir. Ancak avlanma hususundaki bu genel izin belli durumlarda kayıt altına alınabilir:

a. Mâlikîlere göre başkasının mülkünde avlanmak caiz değildir. Bu alanlarda yapılan avlanma sair yerlerde yapılan mubah avın neticelerini vermez. Buna göre avcı, başkasının arazisinde avladığı hayvanın sahibi olma hakkını kazanmış sayılmaz³³³.

b. İslam hukukunda idarî olarak belli alanlarda av yasağı konabilir veya belli hayvanların neslinin tükenmesine mani olmak ve üremelerine fırsat vermek için muayyen mekânlarda ve muayyen zaman aralıklarında av yasak edilebilir. Mesela Osmanlı döneminde 21 Aralık 1567'de, İstanbul'da, Arnavut köyü bağlarında av

³³³ Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, VII, 49; Ruaynî, *Mevâhibü'l-celil li-şerhi Muhtasari Halil*, III, 224

yapılmamasına dair Hâssa-i Hümayun'dan Bostancıbaşı'ya gönderilen bir hükümde şöyle denilmektedir: “Hasköy Yolu'nun sol kolu canibi ve Arnavut köy bağları Hassa-i Hümayunum için bir koru iken bazı kimesneler anda şikâr ettikleri istimal olunmağın, buyurdum ki; hükm-i şerifim vüsul buldukda, mi'n-bad zikrolunan mahalli gereği gibi koruyup, bir ferde anda av şikâr ettirmeyesin, men' ile memnu' olmayanları ilam eyleyesün ki hakkından geline...”³³⁴

Bu gibi istisnai durumlar dışında kara avcılığı mubahtır. Herhangi bir sınırlama sözkonusu olmadan bu alanlarda avlanan hayvanlar yenebilir³³⁵.

2- Harem Alanı

İslâm fıkhrına göre bazı bölgelerde belli işaretlerle tespit edilmiş harem alanları vardır. Bu bölgelerde avlanma yasağı dâhil olmak üzere belli yasaklar söz konusudur.

Harem alanı denilince özellikle Mekke Haremi sonra Medine Haremi ve ardından Vacc Vadisi akla gelir. Bunların dışında bazı kaynaklarda korumaya alınan başka bölgelerden de bahsedilir. Meselâ Bakî' veya Nakî' olarak anılan yer bunlardan biridir. Medine'ye 20 fersah uzaklıktaki ağaçlık ve sulak bir bölgeyi Peygamberimiz, özellikle de at sürüleri için korunmuş bölge ilan etmiştir³³⁶. Yine Hz. Peygamber bir ticarî seferinde Yemen yönündeki Curaş kasabası çevresini hımâ bölgesi ilan etmiştir³³⁷. Hz. Peygamber mezkûr yerlerin dışında daha pek çok yeri korumaya almış ve bazı yerlerin ağaçlandırılması için teşviklerde bulunmuştur. Nitekim bir defasında Hz. Peygamber, Zî-Kard denilen bir gazveden dönerken Ensâr'dan Hâriseoğulları'na uğramış ve onların müracatı üzerine kendilerine ait meranın ağaçlık bir bölümünü dokunulmaz bölge ilan etmiştir. Hz. Peygamber burayı resmen koruma alanı ilan ettikten sonra: “Bir ağaç kesen onun yerine bir fide dikip yetiştirecektir.” talimatını vermiştir. İlgili yer kısa bir süre sonra da ormanlık haline dönüşmüştür³³⁸. Burada

³³⁴ A. Refik Altınay, *Onuncu Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı*, 5

³³⁵ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 300, 301

³³⁶ Huzâî, *Tahricü'd-delâleti's-semiyye*, 643

³³⁷ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 160

³³⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 23

mutlak olarak ağaç kesme yasağı getirilmemiş, ağaçların kesilmesi durumunda yerine yeniden fidan dikilmesi emri verilmiştir³³⁹.

a- Mekke Haremi

İslâm âlimleri arasındaki genel kabule göre Mekke şehrinin “alem”lerle sınırlı çevresi Allah tarafından harem kılınmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de: “*Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi?*”³⁴⁰; “*Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken bizim -Mekke’yi- güvenli, dokunulmaz bir yer yaptığımızı görmediler mi?*”³⁴¹ mealindeki âyetler, Mekke’yi dokunulmaz ve güvenli bir bölge olarak nitelendirmektedir.

Öte yandan İbn Abbas (r.)’ın rivayetine göre Hz. Peygamber, Mekke’nin fethedildiği gün yaptığı konuşmada; *Allah’ın bu beldeyi yerleri ve göğü yarattığı gün haram kıldığını ve kıyamete kadar da haram kalacağını*, belirtmiştir³⁴². Abdullah b. Zeyd b. Asım tarafından rivayet edilen başka bir hadiste ise Mekke’yi Hz. İbrahim’in, Medine’yi de Hz. Peygamber’in haram kıldığı rivayetleri yer alır³⁴³.

Bu noktada bugün devletlerce tatbik edilen bir kısım yasaklarla tahripten korunmak istenen ve sadece turistik maksatlarla, gezi ve tatil yerleri olarak istifadeye sunulan “yeşil kuşak”, “milli park” veya “sit alanı” uygulaması ilk defa Mekke’de vuku bulmuştur demek yanlış olmaz. Hz. İbrahim’in başlatmış olduğu bu uygulama Hz. Peygamber devrine kadar gelmiş, söz konusu yasağa Cahiliye Arapları da sıkı sıkıya uymuşlardır.

a1- Mekke Haremi Sınırları

Mekke hareminin sınırları; Medine yönünde Ten’im (günümüzde Mescid-ü Âişe olarak bilinmektedir), Yemen tarafında Edâet-ü Leben, Cidde istikametinde

³³⁹ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber’in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur’ân’da Çevrecilik*, 161

³⁴⁰ Kasas, 28/57

³⁴¹ Ankebût, 29/67

³⁴² Buhârî, *Sayd*, 10; Müslim, *Hac*, 445, 446

³⁴³ Müslim, *Hac*, 454

Hudeybiye'nin uç noktasındaki Münkatiu'l-a'saş, Ci'rane cihetinde Abdullah b. Halid mahallesi, Irak yönünde Zatiürk yolu üzerinde Cebelünnakva, Karnülmenazil yolu üzerinde Cebelülmakta, Taif yönünde Arafat yakınındaki Urene vadisinden oluşmaktadır.

Mescid-i Haram ile bu sınırlar arasındaki mesafeler yaklaşık olarak 6-18 km. arasında değişmektedir. İlk defa Hz. İbrahim tarafından tespit edilen Harem'in sınır noktaları "alem" adı verilen taşlarla işaretlenmiştir. Ana yolların üzerindeki alemler açıklayıcı bilgilerin yazıldığı duvar vb. bir yapı şeklinde iken diğer alemler genel olarak bir taş yığından ibarettir. Bu alemler tarih boyunca çeşitli dönemlerde yenilenerek Harem'in sınırlarının belirgin kalmasına özen gösterilmiştir³⁴⁴.

Mekke haremının dışında kalan bölgeye ise Harem'deki yasakların buralarda kalkması sebebiyle "hill" denilmektedir.

a2- Mekke Haremi Dâhilinde Avlanmaya Dair Hükümler

Mekke haremi dâhilinde her ne çeşit olursa olsun kara avcılığı yapmak, kuşların yavrularını ve yumurtalarını almak, avlanan kişiye yardımcı olmak bütün bilginlere göre haramdır. Muhrim olarak avlanan bir kişi, avladığı avın etinden yiyemeceği gibi bazı âlimlere göre bu avın etini ihramlı olmayanlar da yiyemezler³⁴⁵.

وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا *İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı*³⁴⁶ âyeti hayvanı canlı veya cansız olarak ele geçirmek şeklindeki avlamayı ve bu alanda avlanılan hayvanın etini yemeyi yasaklar.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ *Ey iman edenler! Siz ihramlı iken av öldürmeyin*³⁴⁷ âyeti harem bölgesindeki av yasağının herkes için söz konusu olduğu hükmünü getirmiştir. Buna göre harem sınırları içinde avlanmak gerek ihramlı gerekse

³⁴⁴ Salim Ögüt, "Harem", DİA, XVI, 128

³⁴⁵ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 130

³⁴⁶ Mâide, 5/96

³⁴⁷ Mâide, 5/95

ihramsız bütün müminlere yasaklanmıştır. Bunun yanında ihramlı bir insan harem sınırları dışına çıkmış olsa dahi avlanamaz. Bu noktada ihramlı kişi için av yasağının mutlak olduğu sadece harem sınırlarıyla sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır.

- Mekke haremi dâhilinde kara avı:

Peygamberimiz Harem sınırları içinde söz konusu olan av yasağının karga, çaylak, akrep, fare ve kuduz/saldırgan köpekler için geçerli olmadığını bildirmiştir³⁴⁸. *Hanefîler* ve *Mâlikîler* hadiste zikredilen hayvanlar dışında harem alanında avlanma yasağının eti yenen ve yenmeyen bütün hayvanları kapsadığı düşüncesindedir³⁴⁹. Bununla beraber Hanefîler tabiat itibarıyla saldırgan olan aslan, kaplan ve kurt gibi hayvanların saldırısından korunmak maksadıyla öldürülebileceğini söylerler. Yine onlar saldırımları ikinci planda düşünülen tilki ve sırtlan gibi hayvanların ise ancak saldırımları durumunda öldürülebileceği görüşündedir³⁵⁰. Bu iki mezhebin dışında kalan mezheplerle Câbir b. Abdullah, Atâ, Süfyan-ı Sevrî ve İshak b. Râhûyeh ise harem alanında avlanma yasağının sadece eti yenen hayvanlara mahsus olduğu görüşündedirler³⁵¹.

Eti yenen koyun, inek, deve gibi hayvanları harem bölgesinde kesmenin bir mahzuru yoktur. Zira bu hayvanlar evcil oldukları için av hayvanı kabul edilmezler.

Muhrim olmayan bir avcının harem bölgesi dışında durup harem alanı içindeki bir hayvanı vurması halinde de av yenmez³⁵². Hill bölgesinde bir hayvanı yakalayıp onu harem bölgesine sokan kişi hayvanı serbest bırakmak zorundadır. Elinde iken telef olması durumunda cezasını ödemesi gerekir³⁵³.

İhramlı olmayan bir avcı tarafından hill bölgesinde vurulup harem bölgesine girdikten sonra ölmüş bir hayvan yenebilir. Yine hill bölgesinde peşinden köpek gönderilen av harem bölgesinde avlanıp öldürülmüş olsa hayvan yenir³⁵⁴. Avcının ve

³⁴⁸ Buhârî, *Cezau's-sayd*, 7; Müslim, *Hac*, 66-79; Tirmizî, *Hac*, 21; Nesâî, *Menâsik*, 116, 117

³⁴⁹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, II, 442

³⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, II, 196, 197

³⁵¹ İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 182; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 164, 165; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 238

³⁵² İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 167; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 218; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 188

³⁵³ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 166

³⁵⁴ İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 29; Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, II, 370

avın hill bölgesinde bulunmasına rağmen aralarında harem bölgesine ait bir arazinin olması durumunda avlanmak caizdir, hayvanın eti yenir. Bu durumda herhangi bir ceza da söz konusu değildir³⁵⁵.

- Mekke haremi dâhilinde deniz avı:

Mutlak olan deniz avcılığı harem sınırlarında da geçerlidir. Buna göre bu sınırlar içinde bulunan her türlü suda avlanmak caizdir. Ancak *Câbir b. Abdillâh Cumhurun* aksine harem kuyularından avlanmayı mekruh görür. *Ahmed b. Hanbel* de bir görüşünde haremde bulunan su kuyularından ve pınarlardan avlanmanın haram olduğu kanaatinde. Ahmed b. Hanbel bu kanaatinde umumi olan deniz avcılığı izninin haremde avlanma yasağı koyan hadis ile tahsis edildiğini kabul eder³⁵⁶.

- Mekke haremi dâhilinde hem suda hem de karada yaşayan (amfibiler) hayvanların avı:

Kaplumbağa, su samuru gibi hem suda hem de karada yaşayan hayvanların harem sınırlarında avlanması ile ilgili olarak şu görüşler vardır:

a. Şâfiîler su kuşları da dâhil olmak üzere bu türlü hayvanları kara hayvanı olarak kabul ettiklerinden harem sınırları içinde öldürülmelerini caiz görmezler. İhramlı tarafından öldürülmeleri durumunda ceza gerekir³⁵⁷. Zâhirîler bu konuda Şâfiîlerle aynı kanaattedir. Onlara göre bu türlü hayvanlar harem sınırları dışında avlandıkları takdirde ancak boğazlanmaları şartıyla yenebilir³⁵⁸.

b. Hanefîler bu hayvanların yaşadıkları yeri değil, doğdukları yeri dikkate alırlar. Onlara göre karada doğan hayvan kara hayvanı, suda dünyaya gelen hayvan da su hayvanıdır. Dolayısıyla kurbağanın av yasağı içinde olmadığını belirtirler. Buna karşılık su kuşları yasak kapsamındadır³⁵⁹.

³⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 99; İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr*, II, 568

³⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 166

³⁵⁷ Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 263

³⁵⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 398

³⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, II, 196; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 94

b- Medine Haremi

Hiz. Peygamber, Mekke’de mevcut olan “yeşil kuşak” uygulamasına bir ikincisini Medine’de eklemiş ve şehrin etrafını dört bir taraftan ihata eden bir kuşağı haram ilan etmiştir.

Medine hareminin de Mekke haremi gibi özel hükümleri olduğu noktasında fıkıhçılar ihtilaf etmişlerdir. Hanefilerin dışındaki mezhepler Medine’nin Mekke gibi belli sınırları ve özel hükümleri olan bir haremi olduğu kanaatini taşımaktadır³⁶⁰. Onların bu hususta ileri sürdükleri deliller ise şunlardır:

a. Peygamberimiz Medine için:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا لَا يُقَطُّعُ عِصَاهُهَا وَلَا يُصَادُ صَيْدُهَا

“İbrahim Mekke’yi haram kıldığı gibi ben de Medine’yi haram kıldım. Onun iki kayalığının arası haramdır. Ağaçları kesilemez, hayvanları da avlanamaz” buyurmuştur³⁶¹.

b. Ebû Hureyre (r.)’nin rivayet ettiği bir hadiste Hiz. Peygamber’in Medine’nin çevresinde on iki mil mesafesinde (20 km genişliğinde bir kuşak) bir koru alanı oluşturduğu rivayet edilir³⁶². Yine Ebû Hureyre’nin rivayet ettiği bir başka hadiste de Medine’nin iki lâbesinin (harre, siyah taşların olduğu bir alan) arasının haram olduğu bildirilmiştir. Nitekim Ebû Hureyre de bu alanda otlayan ceylanlar görmüş olsa onları korkutmayacağını ifade etmiştir³⁶³. Sahabeden Hiz. Ubâde bu bölgede elinde kuş olan bir kimseyi görünce kuşu o kişiden almış ve şöyle demiştir: “Medine’nin iki lâbesinin arasını Resûlullah harem kılmıştır”³⁶⁴. Abdullah b. Selâm da bu bölgeden bahsederken

³⁶⁰ İbn Müflih, *el-Mübdî*, III, 209; Nevevî, *el-Mecmu*, VII, 394; Sâvî, *Bülğatü’s-sâlik li-Akrebi’l-mesâlik alâ Şerhi’s-sagîr*, II, 71

³⁶¹ Buhârî, *İ’tisam*, 16; Müslim, *Hac*, 458, 459

³⁶² Müslim, *Hac*, 472

³⁶³ Müslim, *Hac*, 471

³⁶⁴ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 6/68

kendisinin bu mıntıkada ne bir ağaç kesebildiğinden ve ne de kuş avlayabildiğinden bahseder³⁶⁵.

c. Hz. Ali'nin rivayet ettiği bir diğer hadiste de *Hz. Peygamber* Medine'nin Sevr'den, Ayr'a kadar olan bölgesinin harem olduğunu belirtmiş; avının korkutulmayacağı, otlarının koparılamayacağı ve ağacının sökülemeyeceğini haber vermiştir. Ancak bundan devesini otlatan kişiyi istisna etmiştir³⁶⁶.

Zikredilen bu haberlerden ötürü fakihlerin büyük bir kısmı Medine'nin kendine mahsus bir haremi olduğu sonucuna varmışlardır.

Hanefî mezhebi ise Medine-i Münevvere'nin özel hükümler gerektiren bir haremi olmadığı kanaatindedir³⁶⁷. Onlar Hz. Peygamberin yavru kuşla oynarken gördüğü bir çocuğu bundan menetmemesini bu hususta delil olarak öne sürerler³⁶⁸. Buna bağlı olarak "Eğer Medine'nin haremi olsaydı bu haremın sınırları içinde avlanmak yasaklanırdı ve Hz. Peygamber de o kuşun alıkonulmasına izin vermezdi", derler. Ayrıca onlar diğer mezheplerin delil olarak ortaya koyduğu hadislerin âhâd olduğunu ve söz konusu ifadelerin tahrir değil tazim maksatlı söylendiğini açıklarlar.

b1- Medine Haremi Sınırları

Varlığını kabul edenlere göre Medine haremının sınırları güneydeki Ayr'dan kuzeydeki küçük Sevr'e kadar uzanmaktadır³⁶⁹. Bu durumda Uhud dağı Harem dâhilinde kalmaktadır. Doğu ve batı yönlerindeki sınırları ise harre (lâbe) diye anılan iki kara taşlık mevkiidir³⁷⁰. Bunlardan doğudaki Harret-ü Vakım, batıdaki ise Harretü'l-vebre diye anılır. Bu sınırlara göre Medine haremi, yarıçapı yaklaşık 22 km. olan bir daireden oluşmaktadır³⁷¹.

³⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 450

³⁶⁶ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 97

³⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 105; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 43

³⁶⁸ Buhârî, *Edeb*, 81, 112; Müslim, *Edeb*, 30; İbn Mâce, *Edeb*, 24

³⁶⁹ Buhârî, *Fezâilü'l-Medine*, 1; Müslim, *Hac*, 467

³⁷⁰ Müslim, *Hac*, 456

³⁷¹ Salim Ögüt, "Harem", *DİA*, XVI, 131

Hiz. Peygamber (s.a) Medine'ye hicret edip devlet kurmaya muvaffak olduğunda Őhrin çevresindeki belli bir kuşağı koruma altına almıŐtır. Medine'nin 12 mil kadar geniŐliđindeki bütün çevresini *Him* veya mutlak anlamıyla *Haram Bölge* ilan edip korumaya almıŐtır. Bu yerler tabii çevrenin tüm vahşi hayatıyla korunmaya alındığı yerler olmuş ve burada yapılan uygulama kentin havası ve mesire yeri oluşu bakımından da büyük faydalar sađlamıŐtır. Hanefi fakihi *Ebû Yusuf* bu konuda Şu bilgileri verir; “*Muhammed (s.a) Medine'nin ağaçlık kesiminden ve çevresinden 12 mil kadar bir kuşağı dokunulmaz/haram bölge ilan etti. Bunun 4 mil geniŐliđindeki bir kesiminde ise (her çeşit) avlanmayı yasakladı. (nceki) limlerden bir kısmı bunun; otluk ve ağaçlık kısımların olduğu gibi bırakılması demek olduğunu söylerler. Çünkü bu bölümler deve, sığır ve koyun gibi hayvanların otlağıdır. İnsanların ihtiyaı ancak sttr ve halkın gıdaya olan ihtiyaı oduna olan ihtiyaından daha nde gelir*”³⁷²

b2- Medine Haremi Dâhilinde Avlanmaya Dair Hükümler

Medine'nin Mekke gibi kendine mahsus harem alanı olduğunu kabul eden fıkıhçılar bu harem alanını dokunulmazlık vb. ahkâm konusunda Mekke haremiyle eŐdeđer görmezler. Dolayısıyla Mekke hareminded yapılan yasak fiillere terettüp eden hükümler Medine haremi için söz konusu değildir. Bununla beraber İbn Eb Z'b, İbnü'l-Münzir ve İmam Őf'nin kavlı kadmine göre bu alanda avlanan kişinin silah ve elbiselerine el konulabileceği görüşü vardır. Bu görüŐün dayanağı Sa'd b. Ebi Vakkas'ın bir uygulamasıdır. *Sad b. Vakkas*, Akik'te bulunan köşküne giderken yolda ağaçları kesen bir kle işçiyle karşılaşmış ve bunun üzerine elbiselerini alarak kendisini cezalandırmıştır. Olay zerine kölenin efendileri kendisine gelmiş ve aldıkları geri vermesini Hiz. Sa'd'dan talep etmişlerdir. Hiz. Sad bu talebe; “Allah Resûlü'nün bana ganimet olarak takdir etmiş olduğu Şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım!” diyerek müspet cevap vermemiŐtir³⁷³. Sad b. Vakkas'tan gelen bir başka rivayette Peygamberimizin Medine haremi sınırları içinde avlanan kişi ile ilgili olarak *مَنْ وَجَدَ أَحَدًا*

³⁷² Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da evrecilik*, 156-157

³⁷³ Müslim, *Hac*, 461; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 168; Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I, 662

يَصِيدُ فِيهِ فَلَيْسَ لَهُ³⁷⁴ dediği kaydı vardır. Buna göre bu sınırlar içinde avlanan kişinin elbiselerine el konulur³⁷⁵.

Hız. Ömer de kendi idareciliği zamanında bu gibi yerlerin korunması için korucular tayin etmiş ve onlara suç alet ve malzemelerine el koyma emrini vermiş ancak kendi döneminin şart ve imkânları içerisinde elbiselerin soyulup alınmasına gerek olmadığını belirtmiştir³⁷⁶.

c- Vacc Vadisi Haremi

Taif'te bir vadi olan Vacc Vadisi için Hız. Peygamber “*Vaccin avı ve ağaçları haramdır*”³⁷⁷ buyurur. Muhammed Hamîdullah da bu bölge ile ilgili olarak “Taif halkı müslüman olmak üzere Medine'ye bir heyet gönderdiklerinde, Hız. Peygamber'in hazırlattığı anlaşma metnine Taif bölgesi vadilerinin de koruma altına alındığı ve orada bitki örtüsünü tahrip etmenin, hayvan avlamanın yasaklandığı, bu yasağa uymayanların cezalandırılacağı bir madde olarak konulmuştur.” bilgisini vermektedir³⁷⁸.

Vacc Vadisi'nin harem alanı olarak kabul edilip edilmeyeceği âlimler arasında tartışılmıştır. Çoğunluğun görüşüne göre Vacc'in av ve bitkisi mubahtır ve bölge harem olarak değerlendirilmez. Fakat *Şâfiî mezhebinde* yukarıdaki hadise istinaden bu bölgenin de harem alanı olduğu kabul edilir. Dolayısıyla onlar burada avlanmanın yasak olduğunu düşünürler³⁷⁹. Vacc Vadisi'nin harem olduğunu düşünen Şâfiîler bu alanda avlanmanın yasak olduğunu kabul etmekle beraber burada avlanılması durumunda herhangi bir cezai müeyyide takdir etmemişlerdir. Bu durumda onlar bu alanda avlanan kişinin günahkâr olduğunu kabul etmiş fakat bu yasak fiile karşı herhangi bir dünyevî ceza öngörmemişlerdir.

³⁷⁴ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 97; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 199

³⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 171, 172; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 394

³⁷⁶ Celal Yeniçeri, *Hız. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 162

³⁷⁷ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 94; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 165

³⁷⁸ Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 287

³⁷⁹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 172; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 396; 400; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 220

Hanefî fikhının önemli temsilcilerinden *Ebû Yûsuf*'un verdiği bilgilere göre bu bölgede arıcılık yapılmaktaydı. Hz. Peygamber burayı dokunulmaz bölge ilan ettikten sonra arıcılar bal ürününden öşür vermeye başladılar. Bu uygulama Hz. Ömer zamanında da devam etti. Bazı hadislerde verilen bilgilerden yola çıkarak Tâîf bölgesinde korunması istenen iki ayrı ana vadi olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Dâvûd'un kaydettiği bir hadise bakılırsa Hz. Peygamber Tâîf vadisini, henüz kenti muhasaraya yönelmeden önce orayı ele geçirdiği sırada dokunulmaz/haram bölge ilan etmiş olmaktadır³⁸⁰. Burada dikkati çeken önemli bir nokta bu bölgenin Mekke ve Medine'de olduğu gibi bir kutsiyet kazanması değil sadece tabiatının koruma altına alınmış olmasıdır. Bu uygulama da öyle anlaşıyor ki iki kez yapılmıştır³⁸¹.

B- DENİZ AVI

Deniz avcılığı *أَحْلَ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ* *Deniz avını avlamak ve yemek, hem size hem de yolculara meta olarak helal kılındı*³⁸² âyetinin delaletiyle helaldir. Hz. Peygamber'in yaşadığı yerin denize uzak oluşu ve o dönemde balıkçılığın Hicaz bölgesi Arapları arasında çok yaygın olmayışından dolayı deniz avıyla ilgili hükümler hadislerde fazlaca yer almamış; bazı hadislerde konuyla ilgili genel hükümler konmuştur³⁸³.

İslâm âlimleri denizden maksadın ne olduğu konusunda fikir yürütmüşler ve bir kısmı³⁸⁴ maksadın sadece tuzlu sular olduğunu söylerken bir kısmı da

“وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ” *İki denizin suyu bir olmaz:*

*Şu tatlı, içimi âfiyetli, boğazdan kayıverir; o ise tuzlu, acıdır*³⁸⁵ âyetinde hem tuzlu hem de tatlı su için “*el-bahr*” kelimesinin kullanılmasından yola çıkarak hem tatlı hem de

³⁸⁰ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 97

³⁸¹ Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 160

³⁸² Mâide, 5/96

³⁸³ Yusuf Ziya Keskin, “*Hadislere Göre Avcılık ve Esasları*”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. V, sayı:1, s. 45

³⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, I, 388

³⁸⁵ Fâtır, 35/12

tuzlu, hem küçük hem de büyük suların deniz olarak değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir³⁸⁶. Bu durumda kelimenin mana çerçevesi içine okyanuslar, denizler, göller, göletler, nehirler, ırmaklar, küçük pınarlar ve su kuyuları dahi girmektedir. Bir başka tabirle içinde su ürünlerinin ve hayvanlarının yaşadığı her türlü su “*el-bahr*” yani deniz olarak kabul edilmektedir³⁸⁷.

İslâm fıkıhçıları sahipli veya sahipsiz her türlü suda avlanmayı caiz görürken Mâlikîler başkasının mülkünde avlanmaya izin vermezler. Onlara göre sahibi olan bir suda avlanan balık, avcının değil mülk sahibinindir. Mâlikîlerin bu konuda mutlak konuşmaları başkasına ait sularda avlanılan ürünlerin sahiplerine ait olduğu neticesini verir³⁸⁸.

Denize kıyısı olan devletlerin kara suları ya uluslar arası anlaşmalarla ya da komşu devletlerle varılan mutabakatlarla belirlenmektedir. Bu alan 12 milden başlar ve bazı durumlarda daha yukarılara da çıkabilir. Müslüman bir devlet, komşusunun kendisine karasularında avlanma izni vermemesi halinde mukabele-i bilmisil yaparak söz konusu devlete kara sularında avlanma yasağı getirebilir. Zira Hz. Ömer *Ebû Musa el-Eşari*’ye yazdığı mektupta müslüman topraklarına giren gayrimüslim tüccardan tıpkı onların müslümanlara yaptığı gibi öşür/gümrük vergisi almasını talep etmiştir³⁸⁹. Yine müslüman bir devlet, gerek gördüğünde hem kendi vatandaşlarını hem de başka ülke vatandaşlarını kendi kara sularında avlanmaktan men edebilir. Bunu belli deniz ürünlerinin neslini korumak ve yumurtlama dönemlerini gözeterek yapabilir. İdarî olarak böyle bir yasak konulması durumunda ülke vatandaşlarına düşen sorumluluk, veliyy-i emre dolayısıyla söz konusu karara itaat etmek, saygı göstermektir. Zira İslâm hukukuna göre dinin masiyet kabul ettiği şeyler dışında veliyy-i emre itaat etmek gerekir. Söz konusu yasak durumunda idareci, mutlak anlamda bir yasak koymamış onu belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırmıştır. Hz. Ömer kendi idareciliği döneminde muhacirlerden Kureyş’in ileri gelenlerinin -değişik gerekçelerden ötürü- Medine dışına çıkmasına izin vermemiştir. Bu örnekte olduğu gibi müslüman idarecilerin mubah olan

³⁸⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 144; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 181

³⁸⁷ Fevzân, *el-Et'ime ve ahkâmu's-sayd ve 'z-zebâih*, 85

³⁸⁸ Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, VII, 49; Ruaynî, *Mevâhibü'l-celil*, III, 224

³⁸⁹ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 206

konularda değişik hikmetlere binaen sınırlama getirmelerinin pek çok örneği vardır. Dolayısıyla idarenin belli bir zaman için mubah olan avlanma konusunda getirdiği yasak şerî ölçüler içinde kabul edilebilecek bir yasaktır.

II- SAHİP OLMA AÇISINDAN AVLA İLGİLİ HÜKÜMLER Ve YASAK AVLANMALARA TAKDİR EDİLEN CEZALAR

A- ASLÎ İKTİSAP YOLLARINDAN İHRÂZ

Avcının yasak olmayan bir avlanma neticesinde yaraladığı veya kapana düşürdüğü bir hayvana hangi durumda mâlik olacağı konusu avla ilgili fakihlerin üzerinde durduğu diğer bir konudur. Avcının hayvanı yakalaması veya yaralaması ona sahip olmak için yeterli midir yoksa bizzat söz konusu hayvanları ele geçirdikten sonra mı onlara mâlik olur gibi soruların cevaplarını bulabilmek için İslâm hukukunda aslî iktisap yollarından biri olan ihrâz konusu üzerinde durmamız gerekmektedir.

İslâm hukuku kaynaklarında “*el-istîlâ ale’l-emvâli’l-mubâha: mubah malları ele geçirmek*”, “*ihrâzu’l-mubâhât: mubah mallara el koymak*” ifadeleriyle zikredilen ihrâz; “başkasının mülkiyetinde bulunmayan sahipsiz (mubah) bir mal üzerinde mâlik olma iradesiyle fiilî hâkimiyet (zilyedlik) kurmayı” ifade eder³⁹⁰.

İhrâz kelimesi çoğu defa “*istîlâ, hiyâze, yed ve vaz’u’l-yed*” gibi ıstılahlarla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Mecelle 1248. maddesinde mülkiyetin sebeplerini sayarken üçüncü olarak “Mâliki olmayan bir mubah şeyi ele geçirmektir” diyerek ihrâz ve istîlâyı tarif etmiştir³⁹¹. İhrâz sebebinin üç hususiyeti vardır:

a. İhrâz aslen mülkiyet iktisabı temin etmektedir (münşî; mevcut olmayan mülkiyet hakkına vücut veren, doğuran sebeptir.)

³⁹⁰ Hamza Aktan, “İhrâz”, DİA, XXI, 542, 543

³⁹¹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-hükkâm*, III, 524; mad.1248

b. Sözle değil, fiille gerçekleştirilen bir sebeptir.

c. Mülkiyet altındaki mallara değil, mubah mallara aittir.

Bir kimse ihrâz yoluyla; yani mâlik ve sahip olmak kastıyla mubah mallardan bir mala el koymak, üzerinde zilyedlik tesis etmek suretiyle ona mâlik olur; bu aslen mülkiyet iktisabıdır, artık mülkiyet konusu olmuş bulunan mal, bundan sonra ancak devren iktisap yollarından biriyle sahip değiştirebilir. Usulüne uygun tarzda gerçekleşen ihrâz sonucu mubah mala mâlik olunmuş olur. Bu aynı zamanda diğer şahısların söz konusu mal üzerinde ihrâz haklarının sona erdiği ve malın hukuken koruma altına alındığı (mazmun) anlamına gelir. Menkul mubah malların ihrâzında kural olarak Devlet başkanının izni gerekli görülmemekle birlikte bu hakkın şu veya bu tür bir mubah malda kullanımına kamu yararını koruma amacıyla Devlet başkanının bazı sınırlamalar getirebileceği fakihler tarafından belirtilir. Bu yöndeki ifadeler, sahipsiz arazilerin ve tabii zenginliklerin ilke olarak devletin mülkü sayılması, kamu mallarından yararlanmaya hukukî bir düzen getirilmesi, orman, ağaç ve tabii bitki örtüsünün korunması gibi fikirlerin önem kazandığı ileri dönemlerde daha da yoğunlaşmış ve kamu hakkı açısından bir önem sıralaması da yapılarak mubah malların ihrâzında, tıpkı mevât arazinin ihyasında olduğu gibi devletin izin ve onayı gerekli görülmeye başlanmıştır³⁹².

İhrâz av hayvanını yakalamak, nehirden su almak, otu biçmek, odunu toplamak gibi mubah mala bilfiil el koymak şeklinde olabileceği gibi yağmur suyu biriktirmek için havuz yapmak, av için tuzak hazırlamak, avcı kuş ve köpeği salmak şeklinde de olabilir. Fakihler birinci türe hakikî, ikincisine ise hükmî ihrâz adını verirler³⁹³.

1- Hakikî İhrâz

Hakikî ihrâz, av hayvanını el ile yakalamak ve ele almak yahut hayvan tuzağa düşmüş veya yaralı iken ona el ile tutup alınacak kadar yaklaşmak suretiyle gerçekleşir. Fukahânın çoğunluğuna göre hakikî istîlâ gerçekleşince hayvan avlayanın devamlı milki

³⁹² bak. Hamza Aktan, “İhrâz”, DİA, XXI, 544

³⁹³ İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr*, VI, 463; ayrıca bkz: Hamza Aktan, “İhrâz”, DİA, XXI, 543

olmaktadır; bunun için kasıt ve niyet aranmamakta hayvana bakmak amacıyla eline almış olsa dahi onu sahiplenmiş bulunmaktadır. Bu sebeptendir ki istîlâdan sonra hayvan kaçsa sahiplik hakkı ortadan kalkmamakta ve yakalandığında sahibine iade edilmesi gerekmektedir³⁹⁴.

Mâlikîler ise yakalanan av hayvanının sahibine alışmadan önce mi, sonra mı kaçtığını araştırmakta, sonra kaçmış ise sahipliğin devamlı olduğu için yakalayanın iadesi gerektiğine, alışmadan önce kaçmış yahut kaçtıktan sonra tekrar vahşileşmiş ise sahipliğin son bulacağına ve tekrar yakalayanın iade borcu bulunmadığına hükmetmişlerdir³⁹⁵. Yine avlanan bir hayvan üzerinde başkasına ait olduğu izlenimi verecek bir alamet bulunması durumunda hayvan ilk sahibinindir³⁹⁶. Mâlikîler hayvanın sahibinden kaçıp vahşileşmesi durumunda bu alametin bir şey ifade etmediğini dolayısıyla hayvanın onu bulan kişinin sahipliğine geçeceğini kaydederler³⁹⁷.

2- Hükmi İhrâz

Avcının yaptığı işler ve aldığı tedbirler neticesinde avın kaçamaz hale gelmesi ve istendiği zaman yakalanıp alınacak durumda olması ile hükmi ihrâz gerçekleşmektedir. Avı kaçamayacak şekilde yaralamak, açılan çukura düşürmek, kurulan ağlara yakalanmasını sağlamak hükmi ihrâzın gerçekleştiği örneklerdir.

Hükmi ihrâzda sahipliğin temini için niyet ve kasıt aranır³⁹⁸. Bir başka ifadeyle hükmi ihrâzın sahiplik hakkı kazandırabilmesi için alınan tedbirlerin (ateş etmenin, ağ kurmanın, çukur kazmanın...) ya av maksadına yönelmiş olması yahut da avdan başka bir maksat taşımaması gerekir. Hükmi ihrâzın kazandırdığı sahiplik - hakikî ihrâzdan farklı olarak- devamlı (sabit) değildir. Hakikî ihrâz gerçekleşmeden hayvan bir yolunu bulup kaçsa - sabit olmadığı için- sahiplik zail olur ve hayvan kim tarafından yakalanırsa onun olmuş olur. Bu noktada hükmi ihrâzın, hakikî ihrâz gerçekleşinceye kadarki safhada mubah mal üzerinde zayıf bir sahiplik hakkı doğurduğu kabul edilir.

³⁹⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, VI, 193-194; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 466

³⁹⁵ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, III, 62

³⁹⁶ Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 418; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 308

³⁹⁷ Ruaynî, *Mevâhibü'l-celil*, III, 223

³⁹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 466

Haneffiler ağ gibi örf ve adette av için kullanıldığı belli olan aletlerde niyet kastının gerekli olmayacağını ancak çadır vb. gibi av maksadı taşımayan şeylerde niyetin gerekli olduğunu belirtirler. Buna göre bir kişi avlanmak amacıyla bir çadır kursa bununla avladığı hayvanlara mâlik olmuş olur. Ancak ağın kurutma maksadıyla bırakılmış olması veya çadırın kır yapma vb. amaçla kurulması durumunda sahiplik gerçekleşmiş olmaz³⁹⁹. Hanbelîler niyet konusunda diğer mezheplerden farklı olarak herhangi bir şart ileri sürmezler. Onlara göre bir kişiye ait ağ, tuzak vb. yere takılan ve düşen hayvan her halükârda söz konusu kişinin olmuş olur⁴⁰⁰.

Bir hayvanı aynı anda veya yakın zamanda iki veya daha fazla kişinin hükmen ihrâz etmesi durumunda dikkate alınacak husus, hayvanı kaçırmaktan engelleyen darbeyi kimin gerçekleştirdiğidir. Buna göre iki avcıdan birincisi hayvanın kaçmasına fırsat verecek derecede hafif bir şekilde vurmuş ardından ikinci avcı aynı hayvanı imtina vasfını ortadan kaldıracak şekilde yaralamışsa hayvan ikinci avcının olur. Bu durumda birinci avcının hayvana vermiş olduğu zarardan dolayı herhangi bir tazmin borcu da söz konusu olmaz. Hayvanı ilk defa vuran avcının hayvanı kaçırmaktan engelleyecek derecede vurması durumunda hayvan ilk avcıya ait olur. İkinci avcının hayvana verdiği zarar hafif derecede ise erş tazmini ödenir. Şayet ikinci avcı da hayvanı birinci avcının vurması nispetinde vurduysa bir kavle göre erş tazmini ödenir bir diğer kavle göre de hayvanın yaralı olarak kıymeti ne kadarsa o kadarlık maliyeti ödenir⁴⁰¹. İlk avcının hayvanı öldürücü bir darbeye vurması durumunda ise hayvan ona ait olur. İkinci avcının ödeyeceği tazminatın miktarı hayvana vermiş olduğu zararın ölçüsüne ve keyfiyetine göre değişmektedir.

³⁹⁹ İbn Âbidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr*, VI, 463

⁴⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 308

⁴⁰¹ Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 256; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 306, 307; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, VIII, 262

B- YASAK AVLANMA NETİCESİNDE ELE GEÇEN AVLARIN SAHİPLİK DURUMU Ve YASAK AVLANMALARA TAKDİR EDİLEN CEZALAR

İslâm hukukuna göre mubah olan avlanmak bazı durumlarda bir takım yasaklarla sınırlandırılabilir. Bu durumlarda ele geçirilen hayvanların ne olacağı konusu aşağıda şu şekilde işlenmiştir:

1- Başkasının Mülkünde Avlanmak

Fakihlerin çoğunluğuna göre başkasının mülkünde avlanmak caizdir ve bu avlanma neticesinde ele geçirilen hayvan mülk sahibinin değil avcının olur. Ancak *Mâlikîler* başkasının mülkünde avlanmayı caiz görmediklerinden ötürü avlanılan hayvanın avcının değil mülk sahibinin olduğu görüşündedirler. Bu durumda Mâlikîlere göre başkasının mülkünde avlanan bir kişi avlamış olduğu hayvan şayet canlı ise onu geri vermek zorundadır. Eğer av telef olmuş veya bir şekilde zarar görmüşse bu takdirde avcı vermiş olduğu zararı tazmin etmelidir. Bu durumda avcı ayrıca tazir cezası ile de cezalandırılabilir⁴⁰².

2- İhramlının Avlanması ve Harem Sınırlarında Avlanmak

İhramlı olan kişiler için gerek harem sınırları dâhilinde gerekse dışında mutlak olarak av yasağı vardır. Dolayısıyla ihramlı kişi avladığı hayvana sahip olamaz. Zira avlanması yasak olan hayvanın tutulması ve sahiplenilmesi de yasaktır. İhramlı kişi eline geçen herhangi bir av hayvanını serbest bırakmak zorundadır. Aynı şekilde Harem sınırlarında avlanan muhrim olmayan bir kişi de avladığı hayvana sahip olamaz.

İhramlı kişi kendi avlamış olduğu eti yenen bir kara hayvanını yiyemeyeceği gibi herhangi bir cüzünden de istifade edemez. Böyle birinin avladığı hayvan meyte (murdar) hükmündedir. Aynı şekilde ihramlı olmayan bir kişinin muhrim için –

⁴⁰² Haraşî, *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, VII, 49; Ruaynî, *Mevâhibü'l-celil*, III, 224; Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 394

muhrimin isteği olsun veya olmasın- avladığı veya muhrimin ihramlı olmayan bir kişiye işaret, delâlet, av âletini ödünç verme gibi şekillerden biri ile avda yardımcı olması neticesinde avlanan hayvan da meyte hükmündedir. Bu şekilde avlanan bir hayvanın ne etinden ne de cüzlerinden istifade edilmez⁴⁰³. İhramlının kendisinin avlamadığı ve herhangi bir işaret, delalet vb. yardımda bulunmadığı ve avlanan av kendisi için avlanmadığı müddetçe ihramlı olmayan birinin avladığı avı yemesi caizdir.

İhramlı bir kişinin av hayvanını satın alması veya böyle bir hediye kabul etmesi caiz olmadığı gibi bu yollarla hayvanın sahibi de olunamaz⁴⁰⁴. *H z. P e y g a m b e r* (s. a) ihramlı iken *Sa'd b. Cessâme* (r.) kendisine bir yaban eşiği hediye etmiş Allah Resûlü bu hediye geri çevirmiştir. Sa'd'ın hoşnutsuzluğunu fark edince de hediye kabul etmemesinin sebebinin ihramlı olması ile açıklamıştır⁴⁰⁵. *Hanbelî* mezhebinde muhrim bir kişiye av hayvanının miras kalması halinde ona mâlik olacağı kaydı vardır⁴⁰⁶. *Şâfiîlerde* ise bu konuda hem müspet hem de menfî iki görüş rivayet edilir⁴⁰⁷.

Harem bölgesinde avlanan deniz ürünleri helal olduğu için avlayan kişi onun mâliki olur. Ancak Hanbelîlerin bir görüşüne göre harem bölgesinde deniz avcılığı yapmak caiz olmadığı için avcı avladığı deniz hayvanına sahip olamaz⁴⁰⁸.

- İhramlının Av Yasağını Çiğnemesi Durumunda Verilen Cezalar:

“Ey iman edenler! Siz ihramlı iken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse kendisine bir ceza vardır. O ceza da, öldürdüğüne benzer bir hayvan olup, öldürülenin emsali olduğuna içinizden iki âdil kişinin karar vermesi gerekir. Ceza; Kâbe'ye ulaşip orada kesilecek bir kurbanlıktır. Yahut fakirleri doyurmak yahut onun dengi oruç tutmak şeklinde bir keffarettir, ta ki işlediğinin vebalini tatsın. Allah daha önce işlenen bu tür fiilleri affetti. Fakat kim dönüp tekrar böyle yaparsa Allah ondan,

⁴⁰³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, II, 198; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 271; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 145

⁴⁰⁴ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, I, 410; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 211; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, IV, 136

⁴⁰⁵ Buhârî, *Hibe*, 17; Müslim, *Hac*, 50-53; Tirmizî, *Hac*, 26

⁴⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, I, 410

⁴⁰⁷ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 211

⁴⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 166

onun intikamını alır; zira Allah azîzdır (mutlak galiptir) ve intikamı vardır”⁴⁰⁹, âyetinde ifade edildiği üzere ihramlı iken avlanan kişiye iki âdil kişinin karar vereceği üç farklı ceza takdir edilmiştir:

- a. Öldürülen hayvanın emsali küçük veya büyükbaş bir kurban,
- b. Fakirleri doyurmak,
- c. Oruç tutmaktır.

Fakihler bu üç cezanın tertibî mi yoksa tahyirî mi olduğunu tartışmışlar ve büyük çoğunluk bu cezaların tahyirî olduğu konusunda mutabık kalmışlardır. Buna göre ihramlı olarak av yasağını çiğneyen kişi bu üç cezadan istediğini yerine getirebilir⁴¹⁰:

a. Kurban: Fakihler ceza olarak takdir edilen kurbanın öldürülen av hayvanına hilkat noktasında benzemesi gerektiği hususunda karar kılmışlardır. Hilkat itibarıyla benzerlikte esas alınacak ölçü öldürülen hayvanla kurban edilecek hayvanın birebir benzemesi değildir. Şekil, suret, ses ve hatta su içme şekli gibi bir takım sıfatlarda benzerliğin var olması yeterli görülmüştür. Hayvanın benzerinin bulunamadığı durumlarda ise kıymeti takdir edilir⁴¹¹.

Ebû Hanîfe ile *Ebû Yusuf* ise ceza olarak öldürülen hayvanın kıymetine yakın bir fiyatta olacak kurban takdir edilmesi gerektiği görüşündedir⁴¹².

b. Fakirleri doyurmak: Haram olan avlanma neticesinde takdir edilen cezalardan biri de fakirleri doyurmaktır. Fıkıhçılar böyle bir suçun işlenmesi durumunda kaç fakirin doyurulması gerektiği üzerinde durmuşlar ve şu neticelere varmışlardır:

İbn Hazm’a göre bu sayı en az üç kişi olmalıdır. O, bu sayıdan daha fazla fakiri doyurmayı ise nafîle ibadet olarak değerlendirir⁴¹³. *Hanefîler* vurulan hayvanın kıymeti kadar bir ücret takdir edilir, onunla yiyecek alınır ve her bir fakire yarım sa’ düşecek

⁴⁰⁹ Mâide, 5/95

⁴¹⁰ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, IV, 139, 141; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 219

⁴¹¹ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, III, 31; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 82; İmam Şâfî, *el-Ümm*, II, 192; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 268; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 226, 227

⁴¹² Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi*, II, 198

⁴¹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 219

ölçüde tasadduk edilir⁴¹⁴ derken, *Mâlikîler* fakire verilecek ölçüyü bir müdd olarak takdir ederler⁴¹⁵.

c. Oruç tutmak: Hanefîler öldürülen avın dirhem olarak takdir edilen kıymeti ile alınacak gıdanın her bir yarım sa'lık ölçüsü (yaklaşık 1,5 kg.) için bir gün oruç tutulması görüşündedirler⁴¹⁶.

Hanbelî, Şâfiî ve Mâlikîler ise her müdd için bir gün oruç tutulması gerektiğini söylerler⁴¹⁷.

İbn Hazm vurulan hayvan kaç kişiyi doyurabilecek durumda ise o kadar oruç tutar demektedir⁴¹⁸.

İstenmesi hâlinde oruç tutmak ile fakirleri doyurma cezası birlikte de yapılabilir. Buna göre cezayı ödeyecek kişi cezasının bir kısmını oruç tutarak bir kısmını da fakirleri doyurarak ödeyebilir⁴¹⁹. Bunun yanında avlanılan hayvanın canlı iken mi yoksa ölü olarak mı kıymetinin takdir edileceği ve hayvanın vurulduğu yerin mi yoksa başka bir yerin mi esas alınması gerektiği mezhepler arasında tartışılan diğer konulardır.

İhramlının avlanması iki türlü gerçekleşir⁴²⁰:

a. Herhangi bir av aletini kullanarak bizzat mübaşeretle avlanmak, b. Tesebbüb yoluyla avlanmak. Tesebbüb yoluyla avlanmak da iki türlü olmaktadır:

1. Başkasının herhangi bir dahli ve yardımı olmadan muhrimin herhangi bir fiili neticesinde av hayvanının yakalanması veya vurulması:

Muhrimin ihrama girdikten sonra avlanma niyeti olmadan ağı kurutmak gayesiyle asması neticesinde herhangi bir avın ağa takılması ve ölmesi buna örnektir.

⁴¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 453, 454; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 34

⁴¹⁵ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, II, 448; Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî*, I, 374

⁴¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 453, 454; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 34

⁴¹⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 276; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 368; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, II, 434, VI, 83

⁴¹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 219

⁴¹⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 142

⁴²⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, II, 198

Burada önemli olan husus söz konusu fiilin ihramlı iken yapılıp yapılmadığıdır. Şayet ihrama girilmemişken yapılmış ise bunun herhangi bir cezası yoktur⁴²¹. Av hayvanını ürkütmek, yüksek sesle bağırmak, kuyu kazmak vb. şekillerde de tessebbüben avlanmak söz konusu olabilir.

2. *Muhrimin bir başka şahsa avın yerini göstermesi vb. şekillerle yardımcı olması:*

Hudeybiye’de Ebû Katâde ihramlı değilken bir av hayvanı görmüş, hayvanın peşine düşerken kamçısını o sırada ihramlı olan arkadaşlarından istemiş onlar da kendisine yardım etmemişlerdir. Bir süre sonra hayvanı bizzat kendisi avlamış ve avlandıktan sonra ihramlı arkadaşlarından tekrar yardım istemiş fakat onlar yine yardım etmemişlerdir. Yaşanan bu hadise kendisine intikal ettirilince Peygamberimiz, Ebû Katâde’ye ihramlı bir kişinin kendisine hayvanın nerde olduğuna dair bir işarette bulunup bulunmadığını sormuş Ebû Katâde de “hayır” cevabını verince hayvanın yenmesinde bir mahzur görmemiştir⁴²². Bu da göstermektedir ki muhrim bir kişinin ihramlı olmayan bir kişiye avın yerini işaret etmesi avlanılan hayvanı haram kılmaktadır.

Mâlikîler ihramlı bir kişinin avın yerini gösterme hususundaki delaletini itibara almazlar ve bunun herhangi bir cezasının olmadığını belirtirler. Onlara göre ceza ava delalet eden kişiye değil bizzat avlanan kişiye yani mübaşeretle avlanan kişiye takdir edilir⁴²³.

Hanefîler delalet eden kişinin günah işlediği müsellemla olmakla beraber ceza ödemesi için beş şart öne sürerler⁴²⁴:

a. Av hayvanı delaletin akabinde öldürülmelidir.

b. Delalette bulunan kişi avın yerini daha önceden bilmemelidir.

⁴²¹ Nevevî, *el-Mecmu’*, VII, 265

⁴²² Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 40; Nesâî, *Menâsik*, 78

⁴²³ Desûkî, *Hâşiye*, II, 77

⁴²⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, III, 29, 30

c. Delalette bulunan kişinin sözü doğru olmalıdır.

d. Delalette bulunan kişi halen muhrim olmalıdır.

e. Delalet neticesinde yakalanan hayvan avcının elinden kaçmamış olmalıdır.

İhramlının gerek mübaşeretten ve gerekse tesebbüben olan avlanmalarında *Cumhur-u fukahâ* hata ve unutmayı da amden katl gibi değerlendirir ve bu şekilde avlanmanın cezasının olduğunu belirtir⁴²⁵. Bununla beraber *İbn Hazm* cezanın ancak taammüden katl olması durumunda söz konusu olabileceğini belirtir⁴²⁶. Açlıktan helak olma gibi bir zaruret söz konusu olduğunda ihramlı bir insan avlanabilir ancak cezasını da öder. *İmam Evzaî* ise bu durumda ceza ödenmeyeceği kanaatindedir⁴²⁷.

İhramlı kişi herhangi bir hayvanın saldırması durumunda kendisini korumak maksadıyla hayvanı öldürse *Ebû Hanîfe*'nin dışındaki âlimlere göre herhangi bir ceza ödemez⁴²⁸.

İhramlının bir atışla birkaç avı birden vurması veya peşi peşine birkaç avı avlaması durumunda *Cumhur-u fukahâ*, avlanılan her bir hayvan için cezanın terettüp edeceğini belirtmiştir⁴²⁹. Birkaç kişinin avlanması durumunda *Hanefîler* ve *Mâlikîler* her bir kişinin ceza ödemesi gerekir derken *Hanbelîler*, *Şâfiîler* ve *Zâhirîler* tek cezanın yeterli olacağı kanaatindedir⁴³⁰.

3- Başkasına Ait Bir Hayvanı Avlamak ve İdarî Yasaklar

- Başkasına ait bir hayvanı avlamak:

Başkasına ait olan bir hayvan avlanamaz. Başkasına ait bir hayvanı avlayan kişi ona mâlik de olamaz. Avlaması durumunda gasb ve itlaf ile ilgili hukuki hükümler

⁴²⁵ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 29; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 182; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 265; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 213

⁴²⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 194

⁴²⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 265, 266

⁴²⁸ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 266; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 305

⁴²⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 31; Makdisî, *Kitâbü'l-furu'*, III, 339; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, II, 183; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 290; Desûkî, *Hâşiye*, II, 75

⁴³⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, II, 202; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, III, 277; Desûkî, *Hâşiye*, II, 76; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 237; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 369, 370

devreye girer. Hayvan canlı ise sahibine geri iade etmesi telef olması durumunda da tazmin etmesi gerekir.

Yine avcının başkasına ait bir avı yaralaması durumunda hayvanı sahibine iade etmesi gerektiği gibi hayvana vermiş olduğu zararı da öder. Ödeyeceği miktar hayvanın sıhhatli iken söz konusu olan kıymeti ile yaralandıktan sonraki kıymeti arasındaki farktır. Ayrıca bu şekilde avlanmış bir kişi, başkasının malını gasbetmek suçunu işlediği için tazir cezası ile de cezalandırılabilir⁴³¹.

- İdarî yasaklar:

Bir devlet kendi karasularında yabancılara veya ülke dâhilinde kendi vatandaşlarına belli mekânlar ve belli hayvan türleri için veyahut bütün ülke sathında umumi olacak şekilde av yasağı getirebilir. Bu durumda mezkûr yasaklara uymayanların avlamış oldukları hayvanlar da devlete ait olmuş olur. Ancak ele geçirilen hayvanların kime ait olacağı konusunda önceden herhangi bir açıklama yapılmamışsa bu durumda avlanılan hayvan avcının olur. Bunun yanında idarenin söz konusu yasağa uymayan kişileri tazir cezalarıyla cezalandırma hakkı da saklıdır⁴³².

⁴³¹ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 392, 393

⁴³² Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 356

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**HAYVAN HAKLARI, ÇEVRECİLİK-İKTİSÂDİLİK VE
İHTİYAÇ AÇISINDAN AV, KARA AVCILIĞI KANUNU İLE
İSLAM FIKHINDAKİ AVCILIK VE AV HÜKÜMLERİNİN
MUKAYESESİ**

A- İSLÂM'IN HAYVANLARA VERMİŞ OLDUĞU HAKLAR

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde değişik vesile ve gerekçelere binaen birçok hayvandan grup, cins ve tür isimleriyle sıkça söz edilmiş hatta bazı sûrelere hayvan adları verilmiştir⁴³³.

İlk dönemlerden itibaren fıkıh kültüründe hayvanlara karşı şefkatle davranma, hayvanların evde bakım ve beslenmesi, köpek ve kuş besleme gibi konular ele alınmış ve tartışılmıştır. Teknolojinin ve şehirleşmenin tabiat ve hayvanlar aleyhine sonuçlanacak şekilde gelişip birçok hayvan türünün hızla tükendiği, çevre bilincinin yeterince gelişmediği günümüzde hayvan hakları ve hayvanlara merhametle yaklaşmak ayrı bir önem kazanmıştır.

Prof. Dr. Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'ân'da Çevrecilik* isimli eserinde bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Yüce Allah, diğer yeryüzü nimetleri gibi hayvanları da insanın hizmetine vermiş, onlardan çeşitli şekillerde faydalanmayı helal kılmış, buna karşılık yeryüzündeki bütün mahlûkata karşı adaletli ve ölçülü davranmayı, hayvanlara merhamet ve şefkat gösterilmesini emretmiştir. Hz. Peygamber: *“Merhamet edene Allah da merhamet eder; siz yerdekine merhamet edin ki gökteki de size merhamet etsin”, “Şüphesiz Allah refiktir (rıfk sahibidir) rıfkı sever; kabalık ve sertliğe vermediği sevabı rıfkı verir”* buyurmuş ve günahkâr bir kişinin çok susamış bir köpeğe zor şartlar altında su temin ettiği için Allah tarafından bağışlandığını, bir kediyi hapsederek açlıktan ve susuzluktan ölmesine yol açan bir kadının da bu yüzden cehennemlik olduğunu bildirmiştir. Yine Hz. Peygamber, hayvanlara şefkatle davranılmasını emretmiş, hayvanlarını aç bırakan ve onlara eziyet eden kimseleri ayrı ayrı uyarmış, hatta sağma esnasında memelerinin incinmemesi ve çizilmemesi için sağım işini yapan kimselerin tırnaklarını kesmelerini hatırlatmış ve hayvan barınakları olan ağılların süpürülüp temizlenmesini, hayvanlara eza verecek şeylerin onlardan uzaklaştırılmasını

⁴³³ Bakara, Ankebût ve Nahl Sûreleri örneklerinde olduğu gibi.

istemiştir. Ayrıca hayvanların süt sağımı yapılırken yavrunun hakkı olan miktarın bırakılması gerektiğini de belirtmiştir.

Hız. Peygamber canlı hayvanın atış hedefi yapılmasını ve bu şekilde öldürülen bir hayvanın etinin yenmesini, başkalarınınkine ile karışmaması gibi düşüncelerle hayvanların damgalanmasını (kulak hariç), hayvanlar arasında dövüş ve güreş tertip edilmesini, zevk için avlanılmasını, hatta hayvanlara kötü söz söylenmesini yasaklamış ve söz konusu çirkin fiilleri yapanları kınamıştır.

Peygamberimiz zorluk çıkarma huyu olan bir binek deveyi eşi Hız. Âişe (r.)'ye verince kendisine hayvanla ilgili olarak şu tembihlerde bulunur: *“Rıfkat; incelik ve şefkat herhangi bir şeyde bulunursa, ona ziynet ve güzellik vermekten/güzellik katmaktan başka bir şey yapmaz. Şefkat ve inceliğin kendisinden koparılıp söküldüğü bir şeyi de bu kabalık ve sertlik durumu muhakkak çirkinleştirip kötüleştirir”*

Hız. Peygamber, hayvanlara iyilik yapılması durumunda sevap alınacağını öğrenen ashâbın hayretle karışık suallerine: *“Her yaş ciğeri olan (hayat sahibi) varlığa yapılan iyilikte sevap vardır”* cümlesiyle karşılık vermesi hayvanlara yapılacak her türlü yardımın sadaka olarak değerlendirildiği gerçeğini önümüze koymaktadır. Bu durumda hayvanları doyurup suya kandırma, tedavi etme, soğuk ve sıcaklığa karşı onları korumak gibi zaruri ihtiyaçlarını karşılamak, hayvanlara verilen sadaka olarak değerlendirilmekte ve sevaba vesile olmaktadır.

Yine Peygamber *“Bol otlaklı yerlerde yolculuk yaparken develere araziden nasiplerini verin (yani onları otlata otlata gidin). Çorak arazide yolculuk yaparsanız orada yürüyüşü seri yapın”* tavsiyelerini yapmış ve insanların binek olarak kullandıkları hayvanları ihmal etmemeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Hız. Peygamber bir defasında terleyen atını görünce kalkıp hayvanın yüzünü gömleğinin yeniyle silmiş bunu garipseyen kişilere de: *“Cebrail beni at hususunda itap etti”* demiştir. Hız. Peygamber'e izafe edilen bir başka hadiste de *“Bütün mahlukât Allah'ın aileleri (farklı farklı âlemleri) dirler. O'nun en çok sevdikleri bu ailelere en çok faydası dokunan kimselerdir”* denilmekte ve Allah'ın

nazarında en sevimli kişinin başta insan olmak üzere her türlü canlı ve bitkilere iyi davranan, onların faydasını düşünen kişi olduğuna dikkat çekilmektedir.

Peygamberimiz, hayvanların kendi fitratlarına ters düşen iş ve durumlardan uzak tutulmasını istemiş ve hayvanların sırtını sanki bir minber veya kürsüymüş gibi kullanmayı men etmiştir. Bunun için; *“Hayvanlarınızın sırtını yol ve çarşılarda minberler/kürsüler edinmekten sakının. Allah bu hayvanları size ancak büyük zorluklara göğüs germeden ulaşamayacağınız beldelere ulaştırmak için vermiştir...”* demiştir. Diğer taraftan o fitratına aykırı bir işte kullanılan sığırın halini *“Adamın biri sığırını sürüyordu ki bir ara onun sırtına bindi ve vurmaya başladı. Bunun üzerine hayvancağız (dile gelerek): ‘Biz bunun için yaratılmadık.’ diye konuştu”* ifadeleriyle anlatmaya çalışmıştır. Hz. Peygamberin bu sözlerinden anlaşılmaktadır ki eğlence maksadıyla ayı oynatmak ve bir takım hayvanları sirklerde fitratlarına aykırı bir şekilde kullanmak da doğru değildir.

Hz. Peygamber, üç kişinin birden bindiği ve gayet zorlanarak giden bir bineği görünce *“Üçüncüsü lanetlenmiştir”* demiş ve bindiği deveye bedduada bulunan bir kadının hayvandan aşağı indirilmesini istemiştir. Onun bu uygulamalarından emekçi olarak kullanılan hayvanlara zulmedilmesini önlemeye çalıştığı ve hayvanlara hakaret edilmesini dahi hoş karşılamadığı çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim sahabeden Ebu’d-Derda hazretleri de aşırı miktarda yük vurulmuş bir deve gördüğünde sahibini şöyle ikaz etmiştir: *“Allah bu dilsizler hakkında güzel davranmanızı istemektedir. Onlara yükleri, güçleri ölçüsünde vurunuz”*

Enes b. Mâlik (r.) *“Biz bir konaklama yerine geldiğimizde hayvanların yüklerini çözüp (onları dinlenmeye terk etmeden) nafile namaza başlamazdık”* demiş ve Hz. Peygamber döneminde istihdamda kullanılan hayvanların dinlenme ihtiyaçlarının karşılandığını haber vermiştir.

Zikredilen Peygamber ve sahabe uygulamalarını kendilerine örnek alan İslam toplumları hayvan hakları konusunda baştan beri titiz davranmışlar, hayvan haklarını genel fıkıh/hukuk ve özelde de idare ve amme hukuku içine almışlardır.

Hicri 5. asır fakihlerinden Mâverîdî kamu hukuku ile ilgili eserinde hayvanların güçlerini aşan işler ve yükler altında çalıştırılması durumunda sahiplerinin sorumlu olacağı ve hisbe teşkilatının (belediyenin) bu işin takipçisi olacağını kaydeder.

Osmanlı döneminde 15.2.1766 tarihli Dîvân-ı Hümâyûn'dan atlı hamallar için çıkan bir kararda ise şu bilgiler yer alır: “Hamallar yük taşıdıkları hayvana, yükü teslim ettikten sonra binerek geri dönmektedirler ki bu, hayvana eziyettir. Hayvan, dönüşü boş olarak yapar ve dinlendirilir.” Hayvanlara dönüş yolunda binmemek gerekirken söz konusu uygulamayı ihlal edenleri yaptıkları bu yanlıştan döndürmek için tedbir olarak semerlere, sivri ucu yukarıya dönük çiviler çaktırılması mecburiyeti getirilmiş ve buna uymayanlara da meslekten men cezasını öngören bir hüküm çıkarılmıştır.

Yine Osmanlılar'da 09.01.1829 tarihli bir Dîvan kararında, yük ve odun taşımacılığında istihdam edilen atlara haftada bir gün/tatil günü olan Cuma günlerinde istirahat etme mecburiyeti getirilmiştir.

İslâm hukukçuları genelde hayvan sahiplerini, etleri yenilen cinsten olsun, yenilmeyen cinsten olsun sahip oldukları hayvanların nafakalarını temine diyaneten mecbur tutarlar. Bunun için değişik alternatif çözüm önerileri getirilmiştir. Etleri yenen türden hayvanlara sahip olup da nafakalarını temine yanaşmayan kişi; hayvanı mülkünden çıkarma, kiraya verme ya da kesme şekillerinden birini tercih edebilir. Etleri yenmeyen türden hayvanlarını ise ya mülkünden çıkarma yahut kiraya verme zorunda bırakılır. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinden fakihlere göre hayvanların bu yollardan biriyle nafakaları temin edilemez ve etleri yenilenlerin kesimi de uygun ve mümkün görülmezse onların nafakaları sahipleri adına borç olarak devlet tarafından karşılanır. Hatta Şâfiîlere göre bu durumda hayvan sahibi âcizse onun hayvanları karşılıksız olarak hazineye beslenirler. Kişinin malı üzerinde tasarruf hürriyetini en önde tutan Ebû Hanîfe ise hâkime sadece hayvan sahiplerini uyarma yetkisi verir. Bununla beraber hukukî olarak böyle bir mecburiyet olmasa da vicdanen ve diyaneten hayvanların nafakasının karşılanması gerekir. İmam-ı A'zam'ın talebesi Ebû

Yusuf'a göre ise hayvan sahibi hayvanın ya nafakasını temine ya da onu satmaya icbar edilir. Bu konuda İbn Hazm da Ebû Yusuf gibi düşünür ve ona göre herkes hayvanının nafakasını temin etmek veya onu yaşabileceği bir meraya salmak zorundadır. Hayvanın yaşama ve gelişmesini sağlayan şeylerden onu mahrum bırakan kişiye kanunen müdahale edilir. İbn Hazm hayvana güzel bir şekilde muamele etmenin (ihsan) bir iyilik ve takva göstergesi olduğu üzerinde durur. Takvanın, Yaratan'dan sonra insanlar başta olmak üzere, diğer bütün yaratılmış olanların hukukuna saygılı olma ve onların gereğini yüksek bir imanla yerine getirme olduğu düşünülürse bu son derece önemlidir. Yine İbn Hazm hayvanın bakımını ihmal eden kişinin günahkâr olduğunu ve bu davranışıyla Allah'a âsi olduğunu belirtir. Aynı zamanda bu çirkin işin Bakara Sûresi 205. âyetinde dile getirilen yeryüzünde fesat çıkarmak ve canlıların neslinin yok olması demek olduğunu ifade eder.

İslam hukukçuları bunlara ilave olarak sağmal hayvanların yavrularına zarar verecek ölçüde sağılmalarını ve kovanlardan arılara yeter miktarda yiyecek bırakılmadan bal alınmasını da din açısından istenmeyen bir tutum yani mekruh olarak nitelendirmişlerdir⁴³⁴

Hiz. Ömer'in, devesine gücünün üzerinde yük yükleyen bir kişiyi cezalandırdığı, bir devenin palan sürmesinden meydana gelen yarasına elini sürüp, "Senin başına gelen şeyden de sorguya çekilmekten korkarım!" dediği, Ömer b. Abdülazîz'in, hayvanlara ağır gem ve koşum takımı vurulmaması, nodulla dürtülmemesi, develere 600 rıtlıdan (yaklaşık 230 kg.) fazla yük yüklenmemesi hususunda görevlilere talimat gönderdiği de kaynaklarda yer alır⁴³⁵.

İslam'a göre hayvanları avlama ve boğazlamanın ölçülü, akla ve vicdana uygun olması gerekir. Peygamberimizin "Öldürme tarzında insanların en ölçülüsü, iman sahipleridir."⁴³⁶ sözü bu konuda müminlere bir hedef göstermiştir. Yine onun "Allah, her şeye karşı ihsanı (en güzel davranışı) öngörüp farz kılmıştır; o halde hayvanları

⁴³⁴ Bütün bunlar için bak. Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 111, 115, 124, 137

⁴³⁵ Mehmet Şener, "Hayvan", DİA, XVII, 93

⁴³⁶ Ebû Dâvûd, *Cihâd* 120; İbn Mâce, *Diyyât* 30

keserken de en güzel (ışkencesiz ve en az acı hissettiren) yolu seçin! (Bir hayvanı) boğazlarken ihsan ile boğazlayın (yani) bıçağınızı iyi bileyin ve keseceğiniz hayvanı rahat ettirin!”⁴³⁷ hatırlatması gerek ihtiyârî tezkiyede ve gerekse ızdırârî tezkiyede hayvanın canını en az acıtacak şekilde almayı hedef gösterir.

Yine Peygamberimiz insanlara zarar veren ve öldürülmesi emredilen zehirli kelerin bir vuruşta öldürülmesinin iki veya üç vuruşta öldürülmesine nazaran daha efdal olacağını beyan etmiş ve öldürmenin hayvanlara en az acı verecek şekilde gerçekleştirilmesini istemiştir⁴³⁸.

İkrime’nin rivayet ettiği bir hadiste ise Peygamberimiz ayağını kesmek üzere yatırdığı bir koyunun boynuna bastırarak bıçağını bileyen bir adam görmüş ve kendisini “*Yazıklar olsun sana! Hayvanı defalarca öldürmek mi istiyorsun. Onu yatırmadan önce bıçağını bileseydin ya!*” diyerek ikaz etmiştir⁴³⁹.

Öldürülecek hayvan, öldürülmesine cevaz verilmiş domuz bile olsa ışkence yaparak öldürülemez. Zira Hz. Peygamber hayvanlara ışkence yapanlara lanet etmiştir⁴⁴⁰. Eziyetin en çirkinlerinden biri olarak görülebilecek hayvanın yaralı olarak bırakılması yasaktır. Bu cümleden olarak avcılıkta, avı öldürücü olmaktan çok göz ve diş çıkarıcı vasfı bulunan sapan kullanılmamalıdır⁴⁴¹.

Hayvanları yakarak öldürmek de yasaktır⁴⁴². Hz. Peygamber seferde iken bir karınca yuvasının ateşe verildiğini görünce bunu kimin yaptığını sormuş; ilgili kişileri tespit edince de onlara “Ateş ile ancak ateşin Rabbi azab edebilir.” diyerek kendilerini ikaz etmiştir⁴⁴³.

İslâm rahmet ve merhamet üzerine kuruludur. Hz. Peygamber de merhamet duygularını yitirenleri Allah’ın rahmetinden mahrum kalmakla ikaz etmiştir⁴⁴⁴. O,

⁴³⁷ Müslim, *sayd* 57; Tirmizî, *diyât* 14; Ebû Dâvûd, *edâhî* 111

⁴³⁸ Müslim, *Selâm*, 146; Tirmizî, *Sayd*, 14; İbn Mâce, *Sayd*, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 163

⁴³⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/493; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/257, 260

⁴⁴⁰ Buhârî, *Zebâih*, 25; Müslim, *Sayd* 58; Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 12

⁴⁴¹ İbn Mâce, *Sayd*, 11

⁴⁴² Ebû Dâvûd, *Edeb*, 167

⁴⁴³ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 176, *Cihâd*, 122

⁴⁴⁴ Buhârî, *Tevhid*, 2, *Edeb*, 27; Müslim, *Fedâil*, 66; Tirmizî, *Birr*, 16

yeryüzündeki bütün mahlûkata karşı şefkat ve merhamet beslenmesini, Allah'ın yarattığı fitratın ve güzelliklerin korunmasını emreder. Bu sebeple hiçbir fayda sağlamaya yönelik olmayan ve sırf hayvanlara eziyet vermek ve bu yolla eğlenmek için yapılan avlama İslâm'ın tecviz ettiği bir davranış değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) *“Kim haklı bir sebebe dayanmadan bir serçe kuşunu, hatta ondan daha küçük bir canlıyı sebepsiz yere öldürürse, o canlı kıyamet günü Allah'a şikâyetle bulunarak der ki: Ya Rabbi! Falanca kişi hiçbir yarar gözetmeden beni boş yere öldürdü!”*⁴⁴⁵ demiş ve gaysiz bir şekilde avlanmanın doğru olmadığını beyan etmiştir.

Zikredilen örneklerden açıkça anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber başta canlılar olmak üzere bütün tabiat varlıklarının hukukuna saygı ve onları hayatta tutma konusunda her zaman insanlığı eğitme çabası içinde olmuştur. O, canlı cansız her türlü varlığa kendisinin öğretmiş olduğu öğreti içinde bakıp yaklaşmayı bir iman meselesi yapmıştır. Bu iman sadece insanlara değil aynı zamanda bütün kâinata karşı olan davranış ve muamelelerden Allah'a hesap verileceği ve bu davranışlardan ötürü sevap ve günah takdir edileceği neticesini doğurur. Birbirlerinin kanını dökmekten hiç çekinmeyen bir topluma peygamber olarak gönderilen Resûlullah'ın canlılar ve yine ehil ve evciliyle diğer hayvanlar hukukunu vaz etmesi günümüz dünyasının üzerinde önemle durması gereken mühim bir husustur⁴⁴⁶.

B- AVCILIKTA İKTİSÂDİLİK Ve İHTİYAÇ İLKESİNİN GÖZETİMİ İLE TABİİ DENGE Ve SİSTEM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ekoloji; “canlıların çevreleri ile uyum içinde yaşamalarını” inceleyen bir bilimdir⁴⁴⁷. Ekosistem ise “insan ve diğer canlıların bir arada, tabiat ile uyum ve denge içinde varlık ve gelişmelerini sürdürebilmeleri için var olan şartların tamamı” olarak tarif edilir⁴⁴⁸. Ekosistem bütün canlıların çevreleriyle dengeli bir şekilde yaşaması

⁴⁴⁵ Nesâî, *Sayd*, 34, *Dahâyâ*, 42; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 389

⁴⁴⁶ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 129, 130

⁴⁴⁷ Ergün Gürpınar, *Çevre Sorunları Ders Notları*, 3

⁴⁴⁸ Şevket Özdemir, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık*, 13

anlamına gelir. Canlılar arasındaki bu dengenin bozulması tabii dengeye dışarıdan müdahale anlamına gelir ve bu da çevre sorunlarının doğmasına sebep olur.

Kur’ân-ı Kerim, insanları olduğu gibi hayvan topluluklarını da “*ümme*” olarak niteler ve tabiattaki her varlığın bir boşluğu doldurduğu, yaratılışının bir hikmeti bulunduğu üzerinde durur. Kitap’ta hayvanların da ihmal edilmediği şu âyetle bildirilir:

*“Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz Kitap’ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabbiniz toplanıp gelirler”*⁴⁴⁹ Müfessir Kurtûbî bu âyetin tefsirinde; yerde sürünen, denizlerde yüzen ve gökyüzünde uçan bütün hayvanların Allah’ı kendi dilleriyle tesbih eden bir ümmet olduğunu hayvanların da bizim gibi Allah’ın yarattığı, rızıklarını tekeffül ettiği, şekil verdiği cemaatler halinde yaşadıklarını belirtir. Onlara zulmedilmemeli ve Allah’ın emrettiği sınırların aşılmaması gerektiğini açıklar⁴⁵⁰. Hayvanların ümmet (tek başlarına bir âlem) olmalarına işaret eden bu âyetin yanında Hz. Peygamberin köpeklerin ümmet olduğunu ifade eden hadisini de görüyoruz. O bir hadisinde: *“Şayet köpekler de bir ümmet olmasalardı onların öldürülmelerini emrederdim”*⁴⁵¹, buyurmuştur. Peygamberimiz bu hadiste hayvanların Yaratıcıya delalet eden ve O’nu tesbih eden varlıklar olduğunu ifade etmiş ayrıca tabii sistemde var olan bütün hayvanların bir boşluğu doldurduğunu ve her bir hayvan türünün (mahlûkun) bir hikmet ve maslahat çerçevesinde yaratıldığını anlatmak istemiştir⁴⁵².

Tabiatıta herhangi bir hayvan türünün neslinin yok olması oradaki dengenin bozulmasını netice verir ve bu müdahale Allah tarafından yaratılan muhteşem düzenin dengelerinin değişmesine götüren bir süreci tetiklemek demektir. Bu açıdan tabiatıta mevcut olan bütün hayvan türlerinin neslini devam ettirmek ve onları korumaya almak insanoğlu üzerine bir vazifedir.

“Peygamberimiz geçmiş peygamberlerden birinin bir sefer sırasında kendisini bir karıncanın ısırması sebebiyle karınca ocağını yakarak imha ettirdiğini ve bu yüzden

⁴⁴⁹ En’âm, 6/38

⁴⁵⁰ Kurtûbî, *el-Câmi li ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, 419 vd.

⁴⁵¹ Ebû Dâvûd, *Sayd*, 21; Müslim, *Müsâkât*, 10; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne*d, IV, 85, V, 54

⁴⁵² Azimâbâdî, *Avnü’l-ma’bud*, VIII, 35

de Cenab-ı Hak tarafından uyarıldığını aktarır. Hadis kitaplarının “*Bed’ü’l-halk*”, “*Selâm*” ve “*Edeb*” gibi farklı başlıklar altında işlediği bu olay üzerine o peygambere şu ikaz yapılmıştır: “*Sen kendini bir karınca ısırды diye nasıl oluyor da Beni anıp duran bu canlılar ümmetinden bir ümmeti ortadan kaldırıyorsun!*”⁴⁵³

Bunlara ilave olarak Kur’ân-ı Kerim, özellikle günümüzde insanlığı tehdit eden en önemli sorunlardan biri haline gelen tabii dengenin korunması noktasında önemli bilgiler verir. Nitekim “*Mutlaka onları saptıracağım, onları bir takım temennilerle oyalayacağım. Onlara hayvanların kulaklarını yarmalarını emredeceğim. Yine onlara Allah’ın yaratışını değiştirmeyi emredeceğim*”⁴⁵⁴ âyetinde Şeytan’ın insanoğlundan Allah’ın yaratışını değiştirmesini isteyeceği ifade edilmektedir. Söz konusu değiştirme emrinin Allah’ın yarattığı her şeyi kapsamı mümkündür. Dolayısıyla âyetin anlamına “kısırlaştırma, avlanma ya da doğal ortamlarını tahrip etme gibi sebeplerden ötürü canlı türlerinin sayısını azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak” manası da dâhil olabilir.

Bakara Sûresi’nin 205. âyeti de tabii dengenin korunmasına dikkat çeker. Bu âyette ekin ve hayvanları telef etmek, “fesat” olarak nitelendirilmekte ve yerilmektedir. Müfessirler âyette kullanılan “hars” ve “nesl” kelimelerini geniş manada yorumlamış ve söz konusu fesadın “arzda yetişen bütün bitki çeşitleriyle insan ya da hayvan olsun bütün canlıların neslini” yok etme fiili olduğunu açıklamışlardır⁴⁵⁵. Âyetin mefhum-u muhalifi düşünüldüğünde yeryüzündeki tüm canlı türlerinin korunması ve onlara zarar verilmemesinin emredildiği söylenebilir.

Bu âyetler ışığında mesele değerlendirilecek olursa İslâm’ın avlanmaya verdiği izin tabii dengeye zarar verecek boyutta olmaması şartıyla sınırlıdır. Esasen bu yaklaşım, İslâm’ın ortaya koyduğu genel bir ilkedir. Nasıl ki beden gelişmesi ve hayatın devamı için yemek yemek gerekli ve helal ise, doyduktan sonra mideyi tıka basa doldurmak da beden sağlığına zarar vereceği için haramdır. Demek ki yemek yemenin cevaz sınırı tok olmaktır. Bu örnekte olduğu gibi avlanmanın caiz olma sınırı da tabii dengeye zarar vermemesidir.

⁴⁵³ bak. Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber’in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur’ân’da Çevrecilik*, 98

⁴⁵⁴ Nisâ, 4/119

⁴⁵⁵ Taberî, *Câmiü’l-beyân*, IV, 317-319; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi’l-Kur’ân* III, 18

Ayrıca “أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلْيَارَةِ” *Deniz avını avlamak ve yemek, hem size hem de yolculara meta olarak helal kılındı*”⁴⁵⁶ âyetinde belirtilen deniz avının mubahlığı مَتَاعًا kelimesi ile sınırlandırılmış olmaktadır. Zira bu kelime; “faydalandırmak, fayda, menfaat, kendisinden fayda sağlanan her şey, azık edinilen şey, dünyada sonu gelen fani şey, mal, insanların ihtiyacını karşılayan ev eşyası, evin demirbaş eşyası”⁴⁵⁷ gibi anlamlara gelmektedir. Kelimenin bütün bu anlamları dikkate alındığında avlanmanın geçimi sağlamak gibi bir ihtiyaçtan kaynaklanmasının gereği ortaya çıkmaktadır. Bu demektir ki söz konusu gayenin dışında bir amaçla yapılan avlanma meşru değildir. Başka bir deyişle “zevk için, idman/spor için, yeri başka giysilerle doldurulabilecek lüks kürk imalatı için” yapılacak avlanmalar Kur’an nazarında meşru değildir⁴⁵⁸.

Peygamberimiz avın bir fayda temin etmesini ifade sadedinde: “*Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insana, Allah mutlaka onun hesabını soracaktır. Kendisine ‘Onun hakkı da nedir?’ diye sorulunca: ‘Onu keser ve yer, başını kesip atmaz.’*” diye cevap vermiştir⁴⁵⁹. Yine Hz. Peygamber: “*(Gereksiz yere) bir serçe öldüren hiç kimse yoktur ki kıyamet günü bu serçe kuşu ondan Allah’a davacı olmasın. Serçe bu davasını şöyle dile getirir: ‘Rabbim! Şu kimse beni boş yere öldürdü. O beni öldürmekle bir fayda temin etmediği gibi Senin dünyanda benim yaşamama müsaade de etmedi’*”⁴⁶⁰, diyerek insanın istifadesine sunulan hayvanların ihtiyaç ölçüsünde tüketilmesine dikkat çekmiştir.

Hiz. Peygamberin bir sefer sırasında ağacın gölgesinde uyumakta olan bir ceylan görünce; etrafındakileri ona zarar verilmemesi konusunda ikaz etmesi her canlının kendi tabii ortamında rahatça ve serbestçe yaşaması noktasında önemlidir. Bu açıdan Peygamberimizin tabiatın doğal halini bozmama noktasında özel bir gayret

⁴⁵⁶ Mâide, 5/96

⁴⁵⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi’l-Kur’ân*, 461-462; İbn Manzûr, *Lisânü’l-arab*, VIII, 328-333

⁴⁵⁸ Hikmet Aydemir, *Kur’ân Açısından Ekolojik Denge ve Avlanma*, “Türk Kültüründe Av” Sempozyumu, M.Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi – İstanbul 15.11.2006

⁴⁵⁹ Nesâî, *Sayd*, 34

⁴⁶⁰ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XXII, 245

gösterdiği dikkatlerden kaçmamaktadır⁴⁶¹. Bunun yanında Hz. Peygamberin karıncanın⁴⁶², arının⁴⁶³, hüdühüdün (çavuş kuşunun) ve serçe yiyen göçeğin kuşu ile kurbağanın⁴⁶⁴ öldürülmesini yasakladığını da görmekteyiz.

Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in serçe yiyen göçeğin kuşunun öldürülmesini yasaklamasını tabiatı Allah tarafından vaz edilmiş kendi kanunlarıyla baş başa bırakılması gerektiği yönünde bir uyarı olarak görülebilir⁴⁶⁵.

Hz. Peygamber kendi devrinde her çeşit yılanın⁴⁶⁶ öldürülmesine karşı çıkmış ancak bir rivayette de "Bütün yılanları öldürün! Kim onların intikamından korkarak, onları öldürmeyip serbest bırakırsa benden değildir."⁴⁶⁷ demiştir. Ancak bu emrin hangi şartlarda verildiği konusunda elimizde kesin bir bilgi yoktur. Bu, bir sefer sırasında konaklama yerinin onlardan temizlenmesi için verilmiş bir emir olabileceği gibi, yılanların intikamından korkanlara bunun yersizliğini anlatmak için de olabilir. Buradaki emri yasaktan sonra gelen emir tarzındaki bir ifade olarak anlayıp ibahaya yani bir izne hamletmek de mümkündür⁴⁶⁸.

Hz. Peygamber'in söz konusu ifadelerinden canlıların bir faydaya yönelik avlanmasına veya bir zararın giderilmesi kaidesine binaen öldürülmesine izin verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim O'nun gerek harem içinde ve gerekse harem dışında öldürülmesine izin verdiği beş hayvanın özelliği "fevâsık" olmaları yani başkalarına zarar veren ve tabiatlarının hâkim özelliği başkalarına saldırmak ve zarar vermek olan hayvanlardır. Ayrıca başka hadislerde öldürülmesi istenen zehirli bir tür olan alaca kelerin⁴⁶⁹ ve kurdun⁴⁷⁰ da zarar verebilecek hayvanlar olduğu muhakkaktır. Bu noktada öldürülmesine izin verilen zararlıların genel itibarıyla yerleşim yerleri ve ziraat alanlarıyla sınırlı olduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Başta hayvanlar olmak üzere

⁴⁶¹ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 103

⁴⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 332; Nesâî, *Sayd* 38

⁴⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 332; Nesâî, *Sayd* 10

⁴⁶⁴ Nesâî, *Sayd* 36. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid*, IV, 41

⁴⁶⁵ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 97

⁴⁶⁶ Buhari, *Bed'u'l-halk* 14; Tirmizi, *Sayd* 15

⁴⁶⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, X, 170

⁴⁶⁸ Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 100

⁴⁶⁹ Dârimî, *Edâhî* 27; İbn Mace, *Sayd* 12

⁴⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 30

bütün varlıklara tabiattaki yerleri yani işlevleri ve tabii sistem içinde ifa ettikleri görevleri açısından bakmak gerekir. Hayvanlar özelinde konuşulacak olursa onların tabiat ve dengeleri açısından gerekli olmaları durumu tabiatın da bir bütün olarak biz insanlık için gerekli olduğu sonucunu verir. Kur'ân'da yer ve göklere, onların yaratılışlarına, oralardaki oluşumlara dikkat çekilen âyette yüksek tefekküre ulaşmış mümin kişilerin tabiatı işleyen muhteşem nizam hakkında söyleyecekleri söze şöyle yer verilir: “Onlar: Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere/iş olsun diye yaratmış değilsin, derler.”⁴⁷¹ Şüphesiz bu itiraf tabiattaki bütün varlıklar için geçerli olduğu gibi hayvanlar için de söz konusudur⁴⁷².

Klasik fıkıh kitaplarının tedvin edildiği dönemlerde avlanma aletlerinin illikelliği sebebiyle aşırı miktarda avlanma ve bu avlanmalar neticesinde hayvan neslinin yok olma tehlikesine düşmesi sorunu ele alınmasa da İslâm'ın mubah şeylerin kullanımında koymuş olduğu iktisâdilik ve ihtiyaca göre tüketim ilkesi avlanma konusunda da geçerlidir. Kur'ân-ı Kerim'de “... yiyin, için fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”⁴⁷³ ifadeleriyle yer bulan eşyayı ihtiyaç ölçüsünde ve israf etmeden kullanma ilkesi mubah olan avlanma hususunda da genel bir ölçü vermektedir. İsrâfın genel olarak inanç, söz ve davranışlarda dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkma, özellikle mal veya imkânları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade etmesi göz önünde tutulduğunda hayvanların neslinin devamı ve tabii dengenin korunması açısından avlanmada da bir ölçünün olması zaruri gözükmektedir.

Eti yenen hayvanların eti için, eti yenmeyen hayvanların ise deri, kıl ve diş gibi cüzlerinden yararlanmak ya da zararlarından korunmak için avlanması kural olarak caiz görülse de bu hüküm, ilgili ve yetkili merciler tarafından çevrenin ve hayvan neslinin korunması için gerekli tedbirlerin alınmasına ve bazı kısıtlamalar getirilmesine engel teşkil etmez. Çünkü bu, caiz ve mubah bir davranışın normal şartlardaki hükmünü açıklamakta olup İslâm hukukçuları kamu yetkililerine caiz ve mubahta tasarruf yapma hakkı tanırlar. Fıkıhî eserlerde daha çok insanların mallarına, özellikle arazi ve mahsullerine zarar verme durumları örnek gösterilerek av konusunda birtakım yasaklar

⁴⁷¹ Âl-i İmrân, 3/191. Ayrıca bk. Sâd, 38/28

⁴⁷² bak. Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'ân'da Çevrecilik*, 94

⁴⁷³ A'râf, 7/31; En'âm, 6/141

ve engeller konulmuş olsa da tabiatın ve hayvan neslinin korunması, zamansız avlanmanın hayvanların üreme ve gelişmesinde yol açacağı olumsuzlukların önlenmesi amacıyla konan sınırlamaları da bu çerçevede düşünmek gerekir.

Önemli israf alanlarının başında şüphesiz kaynakların israfı gelmektedir. Bu da en başta toprak olmak üzere, su kaynakları, madenler, tabii bitki örtüsü, canlı varlıklar ve genel olarak çevre israfı demektir. Bu kaynakları şuursuzca, hor ve iktisâdi olmayan biçimde kullanmak ve yok etmek ileri derecede bir israf örneğidir. Nitekim bazı alanlarda israfla kirlenme olayı birleşmektedir. Toprağı çeşitli şekillerde kirleterek öldürmek, nehir ve denizleri kirleterek oralarındaki canlılığı yok etmek küresel boyutta kaynak israfı demektir⁴⁷⁴.

Avlanma ve çevrecilik arasındaki ilişkinin bir boyutu da kara, hava ve deniz unsurlarının temiz tutulması hayvanların mezkûr yerlerde rahatça yaşama ve üreme imkânı bulabilmesidir. Kur'ân abdest yerine teyemmüm yapılırken toprağın temiz olmasını şart koşarken⁴⁷⁵, suyla alınacak bir abdestte kullanılan suyun temiz olması gerektiği de âşikârdır. Bu noktada toprak ve suyun temizliğine dikkat çekilir. Hayvanların kâhir ekseriyetinin yaşadığı bu iki unsurun ve dahi havanın temiz olması hayvanların rahat bir yaşam sürmelerine ve nesillerini devam ettirebilme adına son derece mühimdir. Zira başta hayvan türleri daha sonra da insan, hep bu âlemlerin cömertliği ve kendilerine sunduğu imkânları kullanarak yaşar ve ayakta durur. Bir başka tabirle toprak, deniz ve hava unsurunun temiz tutulması hayvanların neslinin devamına ve dolayısıyla avlanmanın sürekliliğine işaret eder. Bu noktada ağaç dikmek, mevcut ağaç ve ormanları korumak İslâm'ın hassasiyetle üzerinde durduğu bir konudur.

Hiz. Peygamber'in Mekke, Medine ve Vacc Vadisi bölgesi için harem uygulamasını getirmesi, bu bölgelerin doğal yaşamını etkileyecek herhangi bir dış müdahaleye imkân tanımamasına günümüzdeki habitat veya tabii sit alanı uygulamasının asırlar önce hayata geçirilmiş bir şekli olarak bakılabilir. Bu bölgelerde getirilen av yasağı veya ihramlıya getirilen yasaklardan birinin av yasağı olması

⁴⁷⁴ Celal Yeniçeri, *İslâm Açısından Tüketim, Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, 106, 107

⁴⁷⁵ Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6

İslâm'ın müntesiplerine çevre bilincini aşılama konusunda fiilî uygulamalar yaptırdığı sonucunu vermektedir.

İkinci uygulama ise uzak orman uygulamasıdır. Bu yerlerin otundan, kereste ve odunundan hatta av hayvanlarından düzenli bir şekilde istifade edilebilir. Ancak buralardan istifade belli şartlara bağlıdır. En mühim şart kesilen ağacın yerine yenisinin dikilmesidir. Hâriseoğulları'na ait orman bu keyfiyette bir ormandır ve şehirden uzaktır⁴⁷⁶.

Netice olarak zikredilen tüm bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki müslüman kişinin yalnız insanlar karşısında değil tabiat ve hayvanlar karşısında da uyması gereken bir edebi ve onlar için yapması gereken şeyler vardır. O, bu yüksek ahlâka ancak bir bütün içinde ulaşabilir. Zikredilen hükümler ve ilkelerden çıkan netice, avlanma bir kıyım ve vahşete dönüşmeden sadece bir ihtiyacın teminine yönelik olmalı veya iktisâdilik ilkesine uygun olmalıdır. Gerçekten İslâm fıkında gelişmiş bir avlanma hukuku ve tabiat varlıklarının korunması noktasında gelişmiş bir ahlâk vardır. Hayvanlara vahşice yaklaşanların insanlara da o şekilde yaklaşması muhtemeldir. İnsan, elbette gereken yerde, avlanmanın hukuk ve ahlâkına uyarak avın ve bütün tabiatın nimetlerinden faydanabilir⁴⁷⁷.

Her türlü canlı kendi yaşadığı dünyanın ve yaşadığı çevrenin korunması sayesinde varlığını devam ettirir. Bu canlılar kendileri için yaratılmış dünyalarında yaşama imkânı buldukları müddetçe “*Gerçek şu ki; Allah, melekler, gökler ve yerler halkı hatta yuvasındaki karınca ve (sudaki) balıklar insanlara hayır ve (faydayı) öğreten dua ederler*”⁴⁷⁸ hadisinde belirtildiği üzere dua ederler. Eğer bu hayvanlar söz konusu imkânlardan mahrum bırakılır veya avlanma vb. nedenlerden dolayı ortadan kaldırılırlarsa bu hayvanların dualarından bahsetmek mümkün olmayacağı gibi ortada hayır adına herhangi bir şey de kalmaz. Bu takdirde o hayvanların dualarının yerini, âlemlerin Rabbi olan Allah'a şikâyetler alır⁴⁷⁹.

⁴⁷⁶ Mecit Karaaslan, *İslâm Hukukunda Çevre (basılmamış yüksek lisan tezi)*, 108

⁴⁷⁷ bak. Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 105

⁴⁷⁸ Tirmizî, *İlim*, 19

⁴⁷⁹ bak. Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 106-107

- Avın vakti ve avcılıkta hayvanların üreme mevsimlerinin dikkate alınması:

Avlanmanın gün içinde hangi vakitler içinde olması gerektiği konusunda Hz. Peygamber'in kuşların gece rahatsız edilmemesi ve geceyi onlar için bir emniyet vakti olarak nitelendirmesi önemlidir⁴⁸⁰. Bununla beraber bu konuda Hanbelîler dışındaki fakihler herhangi bir yorum yapmamışlardır. Ahmed b. Hanbel geceleyin avlanmada bir beis görmemiş ve söz konusu hadisin ravileri içinde Furât b. Sâib'in olmasından dolayı hadise itibar etmemiştir⁴⁸¹.

Hayvanların yumurtlama ve yavrulama mevsimlerinin dikkate alınması noktasında şu bilgiler önemlidir: "Hz. Peygamberin ana kuşlarla yavrularını ayıran kimseleri ikaz etmesi ve "Ana ile çocuklarını birbirinden ayıranı kıyamet günü Allah da sevdiklerinden ayırır" demesi, bunun yanında bir yuvadan aldığı kuş yavrularını torbasına doldurarak şehre getiren bir kişiye; onları derhâl aldığı yere geri götürmesini ve yavruları analarıyla buluşturmasını istemesi dikkat çekicidir.

Bu uygulamalar bize genel avcılık ahlâkı noktasında bir fikir verebilir. Buna göre bir annenin yavrusuna olan sevgi ve ilgisi devam ettiği müddetçe veya yavruların kendi başlarına rızıklarını temin etmesi ve bağımsız davranabilecekleri zamana kadar av yasağı getirilebilir. Bu durumda hem sevgiye, bakıma ve ilgiye muhtaç yavrular hem de onların bu ihtiyaçlarını karşılayacak anneler avlanılmamış olur"⁴⁸²

Bu hususta Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra Taşlık mevkiinde satın alıp vakfettiği 136 adet dükkân için yazdırdığı vakfiyede çevre temizliği ve avlanırken hayvanların yavrulama zamanlarına riayet edilmesi konusunda söyledikleri de dikkat çekicidir: "Bu gayr-i menkulatımdan elde olunacak nemalarla İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar ki ellerindeki bir kap içerisinde kireç tozu ve kömür külü olduğu halde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki yevmiye 20 akçe alsunlar. Ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 de yara sarıcı tayin ve nasb eyledim. Bunlar ki ayın belli günlerinde İstanbula çıkalar bilâ istisna her kapuyu vurular

⁴⁸⁰ Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 20; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 131

⁴⁸¹ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 304

⁴⁸² bak. Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 102-103

ve o evde hasta olup olmadığını soralar; var ise şifası, ya da mümkün ise şifayab olalar. Değilse kendilerinden hiçbir karşılık beklemezsiniz Darulacezeye kaldırılarak orada salah bulalar. Maazallah herhangi bir gıda maddesi buhranı vaki olabilir. Böyle bir hal karşısında bırakmış olduğum 100 silah, ehl-i erbaba verile. Bunlar ki hayvanat-ı vahşiyyenin yumurtada veya yavruda olmadığı sıralarda balkanlara çıkıp avlanalar ki zinhar hastalarımızı gıdasız bırakmayalar...”⁴⁸³

C- KARA AVCILIĞI KANUNU İLE İSLAM FIKHINDAKİ AVCILIK Ve AV HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ

Türkiye’de Avrupa Birliği mevzuatına uygun hale getirilerek 2003 yılında kabul edilmiş ve halen uygulanan Kara Avcılığı Kanunu genel olarak şu noktalara temas etmektedir: Av ve yaban hayatının korunması, geliştirilmesi ve yönetimi, avlanma esas ve usulleri, avlama ücretleri, avlaklar, avcılık belgesi, avlanma izni, av turizmi, av ticareti, suç ve kabahatlerin takibi ve cezalar.

Bu başlıkların İslam fıkı açısından değerlendirilmesine gelince; her şeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki İslâm dini, ilke olarak herhangi bir olumsuzluk olmadığı sürece insanların fiillerine bir sınırlama ve kısıtlama getirmemiş, fert ve toplum hayatına sadece gerekli gördüğü durumlarda müdahil olmuştur. Dolayısıyla günlük hayatı oluşturan davranışlarda ibâhâyı/serbestliği asıl, hürmeti/haramlığı ise istisnai bir durum olarak görür. Avlanmaya bakış açısı da böyledir.

Kara Avcılığı Kanununun birinci maddesinde “Kanunun amacı; sürdürülebilir av ve yaban hayatı yönetimi için av ve yaban hayvanlarının doğal yaşam ortamları ile birlikte korunmalarını, geliştirilmelerini, avlanmalarının denetim altına alınmasını, avcılığın düzenlenmesini, av kaynaklarının millî ekonomi açısından faydalı olacak şekilde değerlendirilmesini ve ilgili kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile işbirliğini sağlamaktır” şeklindedir. İslam fıkı açısından bakıldığında da av ve yaban

⁴⁸³ İbrahim Özdemir, Münir Yükselmiş, *İslam ve Çevre Sorunları*, 126, 127

hayvanlarının doğal yaşam ortamlarının koruma altına alınmaya çalışıldığı, avlanmanın denetimli bir şekilde yapılması adına ihtiyaç ve iktisat ilkesi üzerinde durulduğu söylenebilir. Zira Hz. Peygamber bir sefer sırasında ağaç gölgesi altında dinlenen bir ceylanı gördüğünde; etrafındakileri ona zarar verilmemesi yönünde uyarmış ve hayvanın kendi tabii ortamında rahatça ve serbestçe yaşamasına izin verilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Yine o, serçe yiyen göçeğin kuşunun öldürülmesini yasaklamış ve bir yönüyle tabiatı Allah tarafından vaz edilmiş kendi kanunlarıyla baş başa bırakmak gerektiği üzerinde durmuştur⁴⁸⁴. Ayrıca Kur'ân'ın her bir canlı türünü ümmet olarak nitelemesi⁴⁸⁵, Hz. Peygamberin de köpekleri ortadan kaldırmama gerekçesi olarak onların bir ümmet olmasına vurgu yapması⁴⁸⁶, onun geçmiş peygamberlerden birinin karınca yuvasını yıkmaktan dolayı Allah'tan itap gördüğünü nakletmesi⁴⁸⁷, hayvanların neslinin ve tabii yaşam şartlarının korunması noktasında bizlere fikir vermektedir. Yine Hz. Peygamberin hayvanın avlanma gerekçesini kesilip yenmesi şeklinde açıklaması da boş yere avlanmama adına önemli bir hatırlatmadır⁴⁸⁸. Zira ihtiyaç olmaksızın ve herhangi bir iktisâdi mülahaza taşımaksızın yapılan avlar neticesinde tabiattaki dengenin bozulması ve hayvan tür ve nesillerinin yok olma tehlikesi söz konusudur. İslâm'ın ortaya koyduğu genel ilke, mubah şeylerden ihtiyaç ölçüsünde faydalanmaktır. İhtiyaç olmadığı halde avlanmak bu açıdan doğru bir davranış değildir.

Günümüzde kara avcılığı daha çok bir spor olarak yapıldığından kanunda bu konuya ayrıca yer verilmiş ve av turizminin şekil ve esasları 15, 16 ve 17. maddelerde izah edilmiştir. İslâm fikhî avcılığın spor olarak yapılması ve turizmde kullanılmasına genel olarak sıcak bakmaz. Hatta bazı fıkıhçılar avcılığın meslek olarak veya merak olarak yapılmasını gaflet sebebi olarak görmüşler ve bu açıdan ava bu derecede ilgi duymayı caiz görmemişlerdir. Ancak mesele, sürdürülebilir av anlayışı ve denetimli bir program takip edilerek, tabiattaki dengeye zarar vermeden, iktisâdi bir menfaati netice verecek avlanma açılarından değerlendirildiğinde mezkûr şartlara riayet eden

⁴⁸⁴ Nesâî, *Sayd* 36

⁴⁸⁵ En'âm, 6/38

⁴⁸⁶ Ebû Dâvûd, *Sayd*, 21; Müslim, *Müsâkât*, 10; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, IV, 85, V, 54

⁴⁸⁷ Buhârî, *Bed'ü'l-halk*, 16; Müslim, *Selâm*, 148; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 176

⁴⁸⁸ Nesâî, *Sayd*, 34

avlanmalara izin verilebileceği kaydı konulabilir. Zira Hz. Peygamber (s. a) “*uzak orman uygulaması*” diye nitelendirebileceğimiz uygulamasında belli yerlerin otundan, kereste ve odunundan hatta av hayvanlarından düzenli bir şekilde istifade edilebileceği kaydını koymaktadır. Burada dikkat edilen en önemli nokta kesilen ağacın yerine yenisinin dikilmesidir. Hâriseoğulları’na ait orman bu keyfiyette bir ormandır ve şehirden uzaktır. Sürdürülebilir av açısından bakıldığında Hz. Peygamber’in bu uygulaması bize bu konuda bir fikir verebilir. Bunun yanında onun Mekke ve Medine örneklerinde görüldüğü üzere belli alanları tamamen dış müdahaleye kapatması ve tabiatı kendi haline terk etmesi uygulamaları tabii dengenin korunması ve yaşatılması adına müslümanlara çok önemli dersler vermektedir. Ömründe en azından bir defa hacca giden veya imkân bulursa umreye gitme fırsatı yakalayan her bir mümin fiilî olarak gördüğü bu uygulamalarla tabiata bakış açısı ve ondan istifade etme dersi almış olacak ve ülkesine döndüğünde tüm tabiata karşı daha hassas davranacaktır.

Kanunda göz önünde bulundurulacak noktalardan biri de avlanmanın izne tâbi olması, ücretlendirilmesi ve avcının belli yetkinliklere sahip olmasıdır. İslâm fıkhi açısından bakıldığında avlanmak için herhangi bir izin alma ve ücret ödeme şartı getirilmemiştir. Mutlak olan bu avlanma izni şu durumlarda sınırlandırılır: a. Muhrim/ihramlı olarak harem veya hill sınırları içinde avlanmak, b. Gerek ihramlı gerekse ihramsız olarak harem sınırları içinde avlanmak, c. Avlanma esnasında başkalarının mal ve mahsulüne zarar vermek, d. Girilmesi yasak olan bir arazide avlanmak, e. Etleri yenmeyen hayvanlardan zarar vermeyenler veya zararından kaçınmak mümkün olan hayvanları herhangi bir iktisâdi menfaat söz konusu olmadan öldürmek, f. Kur’ân’daki genel iktisâdililik ilkesi ve israf yasağı hükümleri mücebince tabiatta genel veya bazı özel tür canlı varlığının çeşitli sebeplerle azaldığı yer ve durumlarda avlanmak. Zikredilen istisnalar dışında yapılan avlanmalar İslam fikhına göre mubahtır ve bu avlanmalardan dolayı herhangi bir ücret mevzubahis değildir.

Avcının yetkinliği meselesine gelince; kanuna göre avcılık belgesi; on sekiz yaşını doldurmuş, silâh taşıma ehliyetine sahip, bu belgeyi almaya engel hali bulunmayan, avcılık ve av yaban hayatı ile ilgili eğitim almış ve sınavda başarılı olmuş kişilere başvuruları halinde verilen belgedir. Bu belgeyi alanlar avcı olabilme şartlarını

taşıyorlar demektir. İslam fıkhi açısından avcıda bulunması gereken vasıflar değerlendirildiğinde meselenin teknik boyutundan daha çok dinî boyutu öne çıkmaktadır. Hem avlanmayı gerçekleştiren avcıda hem de hayvanı canlı iken ele geçirip boğazlaması gereken müzekkîde aranan belli şartlar vardır ki çoğu dinî muhtevalı şartlardır. Bununla beraber söz konusu şartların öğrenilmesi ve dinin kurallarına uygun olarak av yapılabilmesi için belli bir eğitim ve öğretim de kaçınılmazdır. Bu ya tecrübeli bir kişinin yanında bizzat görülerek, uygulamalı bir şekilde yapılır veya avlanmanın şekil şartlarını öğrenme açısından bir seminer şeklinde olabilir. Diğer taraftan kanunda avcı için on sekiz yaş şartı konmasının İslâm fıkıhçılarının avlanmada temyiz şartını ileri sürmeleri açısından önemlidir.

Kanuna göre avlanma zamanı; gün doğumundan bir saat öncesi ile gün batımından bir saat sonrası arasında kalan zamanı ifade eder. Bu noktada Hz. Peygamber'in kuşların gece rahatsız edilmemesi ve geceyi onlar için bir emniyet vakti olarak nitelendirmesi önemlidir⁴⁸⁹. Bununla beraber fıkıhçılar bu hadisi çok dikkate almamışlar ve geceleyin de avlanılabileceğini ifade etmişlerdir. Geceleyin avlanma başkalarının malına ve canına zarar verme açısından daha fazla tehlike taşıdığından dolayı bu hususu da göz ardı etmemek gerekir. Diğer taraftan Hanefî fakihleri geceleyin hayvan kesmeyi mekruh görürler. Avlanmada hayvan kesimi de söz konusu olabileceği için bu görüşü de dikkate almak gerekir⁴⁹⁰. Ayrıca vurulan avın üzerinden bir gece geçmesi fıkıhçıları genel olarak hayvanın yenmeyeceği kanaatine götürmüştür. Bu da demektir ki avlanmada esas olan gündüz gözüyle yapılması ve vurulan hayvan kaybolduğunda bulma imkânının olduğu saatlerde gerçekleşmesidir.

Kanunun 4. maddesinde “Koruma altında olmayan yaban hayvanlarının avlanmanın yasaklandığı gün ve sürelerde; tarım alanları ile besi ve yaban hayvanlarına zarar verecek sayıda çoğalmaları veya bulaşıcı hastalık taşıdıklarının tespiti durumunda, söz konusu alanlarda konu mahallî tarım ve köyişleri ile orman teşkilâtı görevlilerince incelenerek hazırlanacak ortak rapor doğrultusunda belli sayıda yaban hayvanının belirlenecek esas ve usullerle avlattırılmasına Genel Müdürlükçe izin verilebilir”

⁴⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Edâhî*, 20; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 131

⁴⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 19

denmektedir ki bu bize İslâm'ın zararlılarla mücadelede ortaya koymuş olduğu ilkeyi hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber'in gerek harem içinde ve gerekse harem dışında öldürülmesine izin verdiği beş hayvanın özelliği “fevâsık” yani başkalarına zarar veren ve tabiatlarının hâkim özelliği başkalarına saldırmak ve zarar vermek olan hayvanlardır. Bunun yanında başka hadislerde öldürülmesi istenen zehirli bir tür olan alaca kelerin ve kurdun da zarar verebilme ihtimali olan hayvanlar olduğu unutulmamalıdır⁴⁹¹. Öldürülmesine izin verilen söz konusu zararlıların genel itibarıyla yerleşim yerleri ve ziraat alanlarıyla sınırlı olduğunu da burada hatırlatmak gerekmektedir.

Yine aynı maddede “Yaban hayvanı türleri içinde yer alan ve Bakanlıkça belirlenen av hayvanlarından, korunması gerekenler Merkez Av Komisyonunca, av hayvanlarının dışında kalan yaban hayvanları ile diğer türler gerektiğinde ilgili kuruluşların uygun görüşleri alınarak Bakanlıkça koruma altına alınır. Bu karar Resmî Gazetede yayımlanır. Koruma altına alınan yaban hayvanları avlanamaz. Yaban hayvanları üreme, tüy değiştirme ve göç dönemlerinde rahatsız edilemez, yavru ve yumurtaları toplanamaz, yuvaları dağıtılamaz ve memeliler kış uykusunda rahatsız edilemez. Lüzumu halinde bu yaban hayvanlarının kendilerinden, yavru ve yumurtalarından, korundukları süre içinde faydalanma ve zararlı olanları ile mücadele ve men edilen avlanma usulleri ile geçici olarak avlanma esasları Bakanlıkça tespit edilir.

Av ve yaban hayvanlarının beslenmesine, barınmasına, üremesine ve korunmasına imkân veren doğal yaşama ortamları zehirlenemez, sulak alanlar kirletilemez, kurutulamaz ve bunların doğal yapıları değiştirilemez.

Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında yaban hayatı tahrip edilemez, tabii sistem bozulamaz, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları ile üretim istasyonları dışında da olsa bu sahalara olumsuz etki yapacak tesislere izin verilemez, varsa mevcut tesislerin atıkları arıtılmadan bırakılamaz, onaylanmış plânlarda belirtilen yapı ve tesisler dışında hiçbir yapı ve tesis kurulamaz, irtifak hakkı tesis edilemez.” denilmektedir ki bu esaslar, İslâm'ın tabii dengenin ve hayvanların doğal yaşam

⁴⁹¹ Dârimî, *Edâhî* 27; İbn Mace, *Sayd* 12; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 30

alanlarının korunması noktasında ortaya koyduğu hassasiyetle birebir örtüşmektedir. Nitekim Hz. Peygamber ana kuşlarla yavrularını ayıran kimseleri ikaz etmiş ve onlara “*Ana ile çocuklarını birbirinden ayıranı kıyamet günü Allah da sevdiklerinden ayırır*”⁴⁹² demiştir. Diğer taraftan yine o, bir yuvadan aldığı kuş yavrularını torbasına doldurarak şehre getiren bir kişiyi, onları derhâl aldığı yere geri götürmesi ve yavruları analarıyla buluşturmasını emretmiştir⁴⁹³.

Hz. Peygamber’in bu ve bunun gibi uygulamaları bize genel avcılık ahlâkı noktasında bir fikir vermektedir. Bu uygulamalara bakarak bir annenin yavrusuna olan ilgi ve sevgisi devam ettiği sürece veya yavruların kendi başlarına rızıklarını temin etmesi ve bağımsız davranabilecekleri zamana kadar av yasağı getirilmesi söz konusu olabilir. Böylece hem sevgiye, bakıma ve ilgiye muhtaç yavrular hem de onların bu ihtiyaçlarını karşılayacak anneler koruma altına alınmış olur⁴⁹⁴.

Avlanma esas ve usullerine ilişkin olarak kanunun 6. maddesinde şöyle denilmektedir: “Zehirle avlanmak yasaktır. Haznesi iki fişek alacak şekilde sınırlandırılmamış otomatik, yarı otomatik, pompalı ve benzeri yivsiz av tüfekleri ile havalı tüfek ve tabancalar avda kullanılamaz. Eğitilmiş hayvanlarla ve mücadele kapsamında kullanım yeri, şekli ve özellikleri Merkez Av Komisyonunca belirlenecekler dışında kara, hava araçları ve yüzer araçlarla, ses, manyetik dalga, ışık yayan araç ve gereçler, canlı mühre, tuzak, kapan ve diğer benzeri araç, gereç ve usullerle avlanılamaz. Avda kullanımı Merkez Av Komisyonu kararı ile men edilen ses ve manyetik dalga yayan cihazlar, tuzak ve kapanlar ile benzeri araç ve gereçlerin pazar ve ticarethanelerde bulundurulması ve satışı yasaktır. Özellikleri Merkez Av Komisyonunca belirlenenlerin dışında gümeler kurulamaz ve bu gümelerde avlanılamaz.”

Ahmed b. Hanbel balık avlamada hayvan ölüsü, solucan, hamam böceği, kurbağa ve dışkı gibi canlı hayvan ve maddelerin yem olarak kullanılmasını uygun bulmaz. Ancak buna rağmen bu canlı veya maddeler kullanılarak ele geçirilen bir avın

⁴⁹² Tirmizî, *Büyû*’, 52; Dârimî, *Siyer*, 39

⁴⁹³ Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 1

⁴⁹⁴ bak. Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber’in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur’ân’da Çevrecilik*, 102-103

yenebileceğini belirtir⁴⁹⁵. Yine bu mezhepte avcılık dilinde canlı mühre olarak adlandırılan sesi veya görüntüsünden faydalanarak av ve yaban hayvanlarını çağırma ve yakına getirmede kullanılan canlı herhangi bir yabani veya evcil hayvanın kullanılması da mekruh görülür. Ağ, kapan ve öksenin (ökseotu ve çobanpüskülü karışımından meydana gelen ve kuş yakalamakta kullanılan yapışkan madde) kullanılmasında ve hayvanı yediğinde sarhoş edecek bir maddenin av yemi olarak kullanılmasında ise bir sakınca görülmemiştir⁴⁹⁶. Bunun yanında Hanefî fıkıhçıları avcılıkta kullanılan kuş türü hayvanların eğitiminde canlı kuşların kullanılmasını mekruh görmüş ve bu usulün hayvanlara işkence olduğunu belirtmişlerdir⁴⁹⁷.

Balık avlamada kullanılan elektrik çarpması, dinamit, zehirli yem vb. usullerin kullanılması caiz görülmekle beraber avlanma esnasında başkasına ve çevreye zarar vermeme ve avlanılan hayvanların yenmesi durumunda yiyen kişilerin sıhhatine zarar vermemesi şartı aranır⁴⁹⁸. Diğer taraftan avlanmada kullanılacak aletlerin avı en kısa sürede öldürecek şekilde sonuç alabilecek özelliklerde olması önemli bir husustur. Zira Hz. Peygamber (s. a)'ın insanlara zarar veren ve öldürülmesi emredilen zehirli kelerin tek vuruşla öldürülmesinin daha efdal olacağını beyan etmesi ve öldürmenin hayvanlara en az acı verecek şekilde gerçekleştirilmesini istemesi bunu göstermektedir⁴⁹⁹. Hayvanın yaralı olarak bırakılması eziyetin en çirkin şekillerinden biri olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Buna binaen avlamada avı öldürmekten ziyade göz ve diş çıkarıcı vasfı bulunan sapanın kullanılması yasaklanmıştır⁵⁰⁰.

Sahabe döneminde kullanılan av aletleri aynı anda pek çok hayvanı öldürebilecek özellikte olmayan basit araçlardı. Ancak zamanla ateşli ve otomatik silahların ortaya çıkması, deniz avında büyük gemilerle tonlarca balığın avlanabilir hale gelmesi avcılığın belli hayvan nesillerinin tükenmesine sebep olabilecek derecede tehlike taşıması neticesini doğurdu. Her ne kadar özellikle ilk dönem fıkıh kitaplarında

⁴⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 309

⁴⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 309

⁴⁹⁷ Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 362, 431; Râzî, *Tuhfetü'l-müluk fî fikhi mezhebi imam Ebî Hanîfe en-Numan*, I, 241

⁴⁹⁸ Ubeydî, *es-Sayd ve't-tezkiye*, 269-270; Devîş, *Fetâvâ'l-Lecneti'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, XXII, 313, 314

⁴⁹⁹ Müslim, *Selâm*, 146; Tirmizî, *Sayd*, 14; İbn Mâce, *Sayd*, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 163

⁵⁰⁰ İbn Mâce, *Sayd*, 11

bu konuyla ilgili herhangi bir şey söylenmese de İslâm'ın eşyayı ihtiyaç nispetinde kullanma ve israf etmeme ilkesi devreye girdiğinde avlanma miktarı konusunda da bir sınırlama olacağı şüphesizdir.

Kara Avcılığı Kanunu'nun 2. maddesinde kanun kapsamındaki suçların takibi, av ve yaban hayatı yaşama ortamlarının ve avcılarının denetimi, av ve yaban hayvanlarının bakımı, korunması, geliştirilmesi, gözlenmesi ve sayımı ile bu konularda gerekli tespitleri yapmak üzere eğitilen ve görevlendirilen av koruma memurlarından; yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları ile avlaklarda koruma görevi verilen memur ve işçi statüsünde çalışan personelden yani saha bekçilerinden, suçların takibi bölümünde ise av koruma denetimlerinde güvenlik güçlerine yardımcı olacak fahri av müfettişlerinden bahsedilmektedir. Meseleye bu açılardan bakıldığında İslam fıkında bazı hükümlere mesnet teşkil edebilecek birtakım uygulamalar vardır. Mesela İbn Ebî Zî'b, İbnü'l-Münzir ve İmam Şâfiî kavî-i kadîminde Medine haremde avlanan kişinin silah ve elbiselerine el konulabileceği görüşüne sahiptirler. Nitekim *Sad b. Vakkas* (r.), Akik'te bulunan köşküne giderken yolda ağaçları kesen bir köle işçiyle karşılaşmış ve bunun üzerine elbiselerini alarak kendisini cezalandırmıştır. Olay üzerine kölenin efendileri kendisine gelmiş ve aldıklarını geri vermesini Hz. Sa'd'dan talep etmişlerdir. O da buna karşılık; "Allah Resûlü'nün bana ganimet olarak takdir etmiş olduğu şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım!" diyerek aldığı şeyleri geri vermeyeceğini beyan etmiştir⁵⁰¹. Yine bu sahabeden gelen bir başka rivayette Peygamberimiz Medine harem sınırları içinde avlanan kişinin elbise vb. eşyalarına el konmasını talep etmiştir⁵⁰². Bu örnekler bize Hz. Peygamber'in insanları ormanın ve tabiatın korunması noktasında birer fahri av müfettişi gibi davranmaları için yönlendirdiğini göstermektedir. Diğer taraftan Hz. Ömer de idareciliği zamanında harem sahası gibi yerlerin korunması için korucular tayin etmiş ve onlara suç alet ve malzemelerine el koyma emrini vermiş ancak kendi döneminin şart ve imkânları içerisinde elbiselerin soyulup alınmasına gerek olmadığını belirtmiştir⁵⁰³.

⁵⁰¹ Müslim, *Hac*, 461; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 168; Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I, 662

⁵⁰² Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 97; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 199

⁵⁰³ Celal Yeniçeri, *Hiz. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, 162

Yasa dışı avlanmalar açısından Kara Avcılığı Kanunu saha bekçileri ve av koruma memurlarına kanunda belirtilen yasaklara aykırı hareket edenleri avlanmadan men etmeye, haklarında suç zaptı düzenlemeye ve silâh, alet ve ekipmanlar ile canlı, cansız av hayvanlarını, av hayvanlarının bizatihi avında kullanılan suç vasıtalarını kime ait olursa olsun zapt etmeye ve bu amaçla yakalamaya görevli ve yetkili kılar. Av suçu işleyenler, olay yerinde gerekli tutanaklar düzenlendikten sonra derhal serbest bırakılır. Cansız ele geçirilen av hayvanları ivedilikle satılır. Canlı av hayvanları hemen, yaralı olarak ele geçirilenler ise tedavi edildikten sonra doğaya salınır. Yasaklara uymama durumunda genel olarak para cezası verilir. Ancak 4 üncü maddenin dördüncü fıkrası gereğince av ve yaban hayvanlarının beslendikleri ve barındıkları ortamı zehirleyenlere iki yıldan az olmamak üzere hapis, üç bin TL'den az olmamak üzere ağır para cezası verilir, faillerin avcılık belgesi iptal edilir ve kendilerine bir daha belge verilmez. Ayrıca zehirle avlananlara bir yıldan üç yıla kadar hapis, bin TL'den az olmamak üzere ağır para cezası verilir, faillerin avcılık belgesi iptal edilir ve kendilerine bir daha belge verilmez.

İslam fikhının yasa dışı avlanmalara avlak yani av ve yaban hayvanlarının doğal olarak yaşadıkları veya sonradan salındıkları sahalar açısından bakışı harem alanları ve harem dışı alanlar açısından farklı farklıdır. Buna göre Mekke haremi dâhilinde her ne suretle olursa olsun kara avcılığı yapmak, kuşların yavrularını ve yumurtalarını almak, avlanan kişiye yardımcı olmak bütün bilginlere göre haram yani yasaktır. İhramlı olarak avlanan bir kişi, avladığı avın etinden yiyemeceği gibi bazı âlimlere göre bu avın etini ihramlı olmayanlar da yiyemezler⁵⁰⁴. Bu alanda geçerli olan yasak gerek ihramlı gerekse ihramsız bütün kişilere yöneliktir. Bununla beraber Hz. Peygamber bu alanda söz konusu olan av yasağının karga, çaylak, akrep, fare ve kuduz/saldırgan köpekler için geçerli olmadığını bildirmiş ve genel av yasağından bu beş hayvanı istisna etmiştir⁵⁰⁵. Bu alanda avlanması durumunda ilgili şahsa iki âdil kişinin karar vereceği üç farklı ceza takdir edilmiştir: a. Öldürülen hayvanın emsali küçük veya büyükbaş bir kurban, b. Fakirleri doyurmak, c. Oruç tutmak. İlgili kişi söz konusu cezalardan dilediğini yerine getirmekle mükelleftir.

⁵⁰⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 130

⁵⁰⁵ Buhârî, *Cezau's-sayd*, 7; Müslim, *Hac*, 66-79; Tirmizî, *Hac*, 21; Nesâî, *Menâsik*, 116, 117

Sınırlarını Hz. Peygamber'in belirlediği Medine haremde ise her ne kadar avlanma yasağı olsa da bu yasağın delinmesi durumunda herhangi bir dünyevî ceza takdir edilmemiştir. Ancak İbn Ebî Zi'b, İbnü'l-Münzir ve İmam Şâfiî kavî-i kadîmde bu alanda avlanan kişinin silah ve elbiselerine el konulabileceğini dile getirmiştir.

Vacc Vadisi'ni harem kabul eden Şâfiîler bu alanda avlanmanın yasak olduğunu kabul etmekle beraber burada avlanması durumunda herhangi bir cezai müeyyide takdir etmemişlerdir. Bu durumda onlar bu alanda avlanan kişinin günahkâr olduğunu kabul etmiş fakat bu yasak fiile karşı herhangi bir dünyevî ceza öngörmemişlerdir.

Harem dışı alanlarda ise genel olarak avlanmak serbesttir. Ancak Mâlikîlere göre başkasının mülkünde avlanmak caiz değildir. Onlara göre başkasının mülkünde avlanan kişi avlamış olduğu hayvan eğer canlı ise onu geri verir. Telef olmuş veya zarar görmüşse zararını tazmin eder. Ayrıca avcıya tazir cezası da verilebilir. Diğer taraftan başkasına ait bir hayvanı avlamak da gasb ve itlaf suçu işlemek olarak değerlendirilir. Hayvan canlı ise sahibine iade edilir, yaralı veya telef olması durumunda ise tazmin edilir. Bunun yanında Devlet kendi sınırları dâhilinde belli mekân ve belli türler için genel veya kısmî av yasakları koyabilir. Bu yasaklara uymayan kişilerin avladıkları avlar daha önceden bilgilendirilme yapılmışsa devlete aittir. Aksi halde avcıya ait olur. Devlet gerek görürse söz konusu yasağı delen kişileri tazir cezası ile de cezalandırabilir⁵⁰⁶.

⁵⁰⁶ Ubeydî, *es-Sayd ve 't-tezkiye*, 356

SONUÇ

“İslam Fıkında Avcılık ve Av Hükümleri” isimli bu çalışmada kaynağını Kur’ân ve sünnetten alan av ve avcılığa dair fikhî ahkâm ve görüşlerin çerçevesi ile genel olarak av kavramının fıkıh kitaplarında ne şekilde işlendiği, konuyla ilgili diğer alanların neler olduğu tahlil ve tespit edilmeye çalışılmıştır. Avın fikhin çizmiş olduğu çerçeve içinde nasıl yapılması gerektiği, ava sahip olma noktasındaki hususlar ve avlanan hayvanın ve kullanılan aletlerin taşınması gereken şartlar farklı mezhep görüşleri de dikkate alınarak ortaya konulmuştur.

Av ve avcılıkla ilgili hükümler Kur’ân’da Mâide Sûresi’nde zikredilmiş konunun özellikle kara avcılığına bakan yönü sünnetteki uygulamalarla belirgin hale gelmiştir. Deniz avcılığı noktasındaki hükümler kara avcılığına göre daha az ve daha mücmeldir. Bunun sebebi Peygamberimizin denizden uzak bir bölgede yaşıyor olması ve genel kabule göre deniz ürünlerinde boğazlama şartının aranmamasıyla açıklanabilir.

İslâm’da özellikle eti yenen hayvanların etlerinin helal olabilmesi için kanlarının akıtılması şarttır. Bu da ya hakikî tezkiye dediğimiz hayvanı tabii yoldan ve şerî ilkelere bağlı olarak kesmek veya bunun mümkün olmaması durumunda hayvanı herhangi bir yerinden vurarak kanının akıtılmasıyla gerçekleşir. İslam fıkında bu ikinci usule ızdırârî tezkiye veya av denmektedir. İslâm fikhına göre avlanma genel itibarıyla eti yenen hayvanlar için yapılır. Bundan dolayı da avla ilgili hükümler ekseriyetle avlanan hayvanın etinin caiz olması için gereken şartlar üzerinde yoğunlaşır. Ancak bunun yanında eti yenmeyen ama değişik cüzlerden faydalanma gayesiyle ve zararından korunma amacıyla hayvan öldürülmesine de cevaz verilmiştir. Bununla beraber her ne sebeple olursa olsun aşırı miktarda avlanarak hayvan neslinin geleceğini tehlikeye atmak ve çevreye zarar vermek uygun görülmemiştir. Bir başka deyişle İslâm fikhı, avlanma adına vermiş olduğu izni ihtiyaç ve iktisat ilkesine riayet ve başkalarına ve çevreye zarar vermeme kayıtlarıyla sınırlamıştır. Bu açıdan genel olarak izin verilen avlanma belli şartlarda ve belli zaruretlerin icbarıyla kısıtlanabilir. İslam idarecilere mubah fiiller konusunda sınırlama getirme salahiyeti verdiğinden dolayı merkezi veya

mahalli idarece avcılığın belli dönemlerde veya belli türler için yasaklanması da söz konusu olabilir.

İslam'ın çevre ve tabii denge adına ortaya koyduğu ilkelerle avcılığın paralel düşünülmesi son derece önemli bir husustur. Fıkıh müdevvenatının oluştuğu ilk dönemlerde dünya, çevre sorunları ve tabii kaynakların israf ölçüsünde kullanılması problemleriyle bugün olduğu seviyede karşı karşıya kalmamıştı. Bu açıdan avcılık ile tabii dengenin gözetilmesi ve tabii kaynakların ölçülü kullanılması arasındaki ilişki ilk dönemlerde gündeme gelmemiş olsa da özellikle günümüzde daha ziyade öne çıkan bir konu olmuş ve avcılıkta bu hususların göz ardı edilemeyeceği gerçeği ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de Avrupa Birliği Mevzuatına uygun hale getirilerek 2003 yılında kabul edilmiş ve halen uygulanan Kara Avcılığı Kanunu hükümlerinin Turizm avcılığı bahsi kısmı hariç genel olarak İslâm fıkıhı hükümleriyle örtüştüğü söylenebilir. Bunun yanında Turizm avcılığında her ne kadar avlanma bir spor ve zevk için yapılıyor olsa da avlanan hayvanların et ve cüzlerinin ekonomik anlamda değerlendirilmesi ve bu amaçla avlanma yapılırken hayvan neslinin yok olma tehlikesini göz önünde bulunduran sürdürülebilir yaban hayatı uygulamasının dikkate alınması, İslâm fikhının bu noktadaki endişelerini giderebilecek önemli hususlar olarak göze çarpmaktadır.

İslâm'ın hâli vakti yerinde olan müslümanlara farz kıldığı hac ibadetinin ve bir sünnet uygulaması olarak yapılan umrenin muhtevasında çevre ve canlı varlıklara merhametle yaklaşma dersi verildiği de şüphesizdir. Haseten Mekke'de câri olan harem uygulaması müslümanlara bir çevre bilinci kazandırmakta ve yaşanabilir bir dünyanın nasıl oluşturulacağı ve sürdüreceği konusunda önemli bir eğitim vermektedir.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk (ö. 211), *el-Musannef*, (thk. Habiburrahman A'zami), c. 1-11, Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, h. 1403, 2. baskı.

Adevî, Ali b. Ahmed es-Saîdî, *Hâşiyetü'l-Adevi alâ Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî*, (thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bikâî), c. 1-2, Beyrut, h. 1412

Ahmed b. Hanbel (ö. 241), *el-Müsned*, c. 1-6; Mısır: Müesseset-ü Kurtuba

Aktan, Hamza, “*İhrâz*”, *DİA*, XXI

Ali Haydar Efendi (ö. 1354/1935), *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, c. 1-4, İstanbul: Matbaa-i Tevsi-i Tibaât, 1330. 3. baskı.

Altınay, Ahmed Refik (ö. 1356/1937), *Onuncu Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı*, (haz. Abdullah Uysal), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987

Aydemir, Hikmet, *Kur'ân Açısından Ekolojik Denge ve Avlanma*, “Türk Kültüründe Av” Sempozyumu, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 15.11.2006

Azimâbâdî, Ebü't-Tayyib Şemsülhak Muhammed (ö. 1329/1911), *Avnü'l-Ma'bud Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, c. 1-14, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1995, 2. baskı.

Bağdâdî, Ebû Muhammed Abdülvehhab b. Ali, *et-Telkîn fî'l-fikhi'l-Mâlikî*, (thk. Muhammed Sâlis Saîd Gânî), c. 1-2, Mekke: el-Mektebetü't-ticâriyye, h. 1415, 1. baskı

Belâzurî (ö. 279), *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Rıdvân Muhammed Rıdvân, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-ilmiyye, h. 1403

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed (ö. 458), *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. 1-10, (thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ), Mekke: Mektebet-ü Dari'l-Bâz, 1414/1994

Buhârî, Ebû Abdullah (ö. 256), *Sahihü'l-Buhârî*, (haz. Muhammed Nizâr Temîm-Heysem Nizâr Temîm), Beyrut: Dârü'l-Erkam, t.y.

Buhûfî, Şeyh Mansur b. Yunus (ö. 1051/1641), *Keşşafü'l-Kına' an Metni'l-İkna'*, c. 1-6, (thk. Hilal Musaylahî Mustafa Hilal), Beyrut: Dârü'l-Fikr, h. 1402

_____, *Şerhu Münteha'l-İrâdât: Dekâik-u uli'n-Nühâ li Şerhi'l-Müntehâ*, c. 1-3, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1996, 2. baskı.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed es-Sadık Kamhâvî), c. 1-5, Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1405/1985

Dârekutnî (ö. 385), *es-Sünen*, (thk. Es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî), c. 1-4, Beyrut: Dârü'l-Marife, 1386/1966

Dârimi, Ebû Muhammed Abdullah (ö. 255), *es-Sünen*, c. 1-2, (thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî-Hâlid es-Sebi' Alemî), Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1407, 1. baskı.

Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed (ö. 1230/1815), *Hâşiyetü'd-Desuki ala Şerhi'l-Kebir*, (thk. Muhammed Alîş), c. 1-4, Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.

Devîş, Ahmed b. Abdürrezzâk (haz.), *Fetâva'l-Lecneti'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, c. 1-23, Riyad: er-Riâsetü'l-Âmme li'l-İdâratî'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşâd, 2003/1424

Dimyâtî, Ebû Bekr b. Muhammed Şatta, *Hâşiyet-u İâneti't-Tâlibîn alâ Fethi'l-Muîn Şerhi Kurreti'l-Ayn bi-Mühimmatî'd-Din*, c. 1-4; Beyrut, Darü'l-fikr, t.y.

Düreynî, Muhammed Fethi, *el-Fıkhu'l-İslâmi'l-Mukâren mea'l-Mezâhib*, Dimaşk, 1406/1986

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as (ö. 275), *es-Sünen*, (haz. Heysem b. Nizar Temîm), Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1999/1420

Ekinci, Abdullah, “İslâm Kültürü ile Türklerdeki Av Geleneğinde İktisâdî ve Sosyo-Kültürel Paralellikler ve Farklılıklar”, Av ve Avcılık Kitabı (editörler: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun), İstanbul: Kitabevi, 2008

Erdem, Sargon, “Av”, *DİA*, IV

Ezherî, Süleyman b. Ömer b. Mansur (ö. 1204/1790), *Hâşiyetü'l-Cemel ala Şerhi'l-Menhec li Zekeriyâ el-Ensârî*, Beyrut: Darü'l-Fikr, t.y.

Fevzân, Salih b., *el-Et'ime ve Ahkâmu's-Sayd ve'z-Zebâih*, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1408/1988, 1. baskı

Gazâlî, Muhammed b. Muhammed (ö. 505), *el-Vasît fi'l-Mühezzebe*, (thk. Ahmed Mahmud İbrahim-Muhammed Nâmir), c. 1-7, Kahire: Dârü's-selâm, h. 1417, 1. baskı

Gürpınar, Ergün, *Çevre Sorunları Ders Notları*, İstanbul, 1989

Hâkim, Ebû Abdullah en-Nisâbü'rî (ö. 405), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, (thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ), c. 1-4, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990, 1. baskı.

Hamîdullah, Muhammed (ö. 2003), *Mecmûatü'l-Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfe*, Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1405/1985, 5. baskı

Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Maliki (ö. 1101/1689), *el-Haraşî ala Muhtasari Seyyidi Halil*, c. 1-8, Beyrut: Darü'l-Fikr, t.y.

Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyye: Fetâvâ-yı Âlemgiriyye*, (haz. Burhanpurlu Şeyh Nizam (ö. 1090/1679), Şeyh Vecihüddin, Şeyh Celaleddin Muhammed, Kadı Muhammed Hüseyin, Molla Hamid), c. 1-6, Beyrut: Darü'l-fikr, 1411/1991

Heysemî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Süleyman (ö. 807/1405), *Mecmaü'z-Zevâid ve Menbaü'l-Fevâid*, c. 1-10, Beyrut: Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, h. 1407

Huzâî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Endelüsî (ö. 789/1387), *Tahricü'd-Delâleti's-Semiyye alâ mâ kâne fî Ahdi'r-Resûl*, (thk. İhsan Abbâs), Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, h. 1405, 1. baskı

İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr: Şerh-ü Tenviri'l-efsâr*, c. 1-8, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1421/2000

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Muhammed Kurtubî, en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-Kâfî fî fikh-i ehli'l-Medîne*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, h. 1407, 1. baskı.

_____, *el-İstizkâr*, (thk. Salim Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavvez), c. 1-8, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000, 1. baskı.

İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (ö. 741/1340), *el-Kavânînü'l-Fıkhiyye*, y.y., t.y.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (ö. 235), *el-Kitâbü'l-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, (haz. Kemal Yusuf el-Hût), c. 1-7, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, h. 1409, 1. baskı.

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali (ö. 456), *el-Muhalla*, thk. Lecnet-ü İhya'i-Türâsi'l-Arabî, c. 1-11, Beyrut: Dârü'l-afâki'l-cedide, t.y.

İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân (ö. 354), *Sahihu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, (thk. Şuayb el-Arnaût), c. 1-16, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993, 2. baskı.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed (ö. 620/1223), *el-Mugnî*, c. 1-10, Beyrut: Dârü'l-Fikr, h. 1405, 1. baskı.

_____, *el-Kâfî fî Fikhi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, c. 1-4, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, t.y.

İbn Mâce (ö. 273), *es-Sünen*, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Beyrut: Darü'l-Fikr, t.y.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem (ö. 711/1311), *Lisanü'l-Arab*, c. 1-15, Beyrut: Dâru Sadır, t.y. 1. baskı.

İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed (ö. 884/1479), *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni'*, c. 1-10, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, h. 1400

İbn Nuceym, Zeynüddîn Zeyn b. İbrâhim Mısırî (ö. 970/1563), *el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, c. 1-8, Beyrut: Darü'l-Marife, 2. baskı.

İbn Rüşd (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. 1-2, Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.

İbn Teymiye (ö. 728/1328), *Kütüb ve Resâil ve Fetâvâ Şeyhi'l-İslam İbn Teymiye*, (thk. Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-Âsımî en-Necdî), c. 1-35, Mektebet-ü İbn Teymiye, 2. baskı.

İsfahanî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb (ö. 502), *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Seyyid Kılânî), Lübnan: Darü'l-Ma'rife

Karaaslan, Mecit, *İslâm Hukukunda Çevre (basılmamış yüksek lisan tezi)*, Sakarya Üniv. Sos. Bil. Ens. Temmuz, 1999

Kâsânî, Ebû Bekr Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud (ö. 587), *Bedaiü's-Sanai' fî Tertibi's-Şerai'*, c. 1-7, Beyrut: Darü'l-kitâbi'l-arabî, 1982, 2. baskı.

Keskin, Yusuf Ziya, "Hadislere Göre Avcılık ve Avlanma Esasları", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 5, sayı:1, İstanbul, 2007

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1273), *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 1-20, Kahire: Darü's-Şa'b, t.y.

Makdisî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (ö. 763/1362), *Kitâbü'l-Füru'*, (thk. Ebu'z-Zehrâ Hâzim el-Kâdî), c. 1-6, Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-ilmiyye, h. 1418, 1. baskı.

Mâlik b. Enes (ö. 179), *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, c. 1-16, Beyrut: Dâr-u Sâdır, t.y.

Mâverdüî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 450), *el-Havi'l-Kebîr*, (thk. ve tlk. Ali Muhammed Muavvez-Adil Ahmed Abdülmevcud), c. 1-18, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, 1419/1999

Merdâvî, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman (ö. 885/1480), *el-İnsaf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf ala Mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, (tsh. ve thk. Muhammed Hamid Fıkî), c. 1-12, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi

Merginânî, Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedî*, c. 1-4, Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (ö. 261), *es-Sahih*, (thk: Ahmed Zehve ve Ahmed İnâye), Beyrut: Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004/1425, 1. baskı.

Müttakî, Alauddin Ali b. Abdülmelik (ö. 975/1567), *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, (thk. Mahmûd Ömer Dimyâtî), c. 1-16, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1419/1998, 1. Baskı

Nefrâvî, Ahmed b. Guneym, *el-Fevakihü'd-Devvâni Şerhü alâ Risaleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*, c. 1-2, Beyrut: Darü'l-Fikr, h. 1415

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali (ö. 303), *es-Sünen*, (haz. Abdülfettah Ebû Gudde), Halep: Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986, 2. baskı.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmu' Şerhü'l-Mühezzeb*, c. 1-9, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1997

_____, *Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*, c. 1-12, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, h. 1405, 2. baskı.

Ögüt, Salim, “*Harem*”, *DİA*, XVI

_____, “*İhram*”, *DİA*, XXI

Özaydın, Abdülkerim, “Av”, *DİA*, IV

Özdemir, İbrahim-Münir Yükselmiş, *İslam ve Çevre Sorunları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995

Özdemir, Şevket, *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık*, Ankara, 1988

Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer (ö. 606/1209), *et-Tefsirü’l-kebir: Mefatihü’l-Gayb*, c. 1-32; Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1421/2000, 1. baskı.

Râzî, Ebû Abdullah Zeynüddin Muhammed b. Ebû Bekr (ö. 666/1268), *Tuhfetü’l-Mülûk fî Fıkhi Mezheb-i İmam Ebî Hanîfe en-Numan*, (haz. Abdullah Nezir Ahmed), Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1417/1997, 1. baskı.

Ruaynî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed (ö. 954/1547), *Mevâhibü’l-Celîl li Şerhi Muhtasar-ı Halîl*, c. 1-6, Beyrut: Darü’l-Fikr, h. 1398, 2. baskı.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed (1241/1825), *Bülgatü’s-Sâlik li Akrebi’l-Mesâlik alâ Şerhi’s-Sagîr*, (tsh. Muhammed Abdüsselam Şahin), c. 1-4, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1995, 1. baskı.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Ahmed (ö. 483), *el-Mebsût*, c. 1-30, Beyrut: Darü’l-Marife, t.y.

Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris (ö. 204), *el-Ümm*, c. 1-8, Beyrut; Darü’l-Marife, h. 1393, 2. baskı.

Şener, Mehmet, “Hayvan”, *DİA*, XVII

Şeyhizâde, Damad Abdurrahman Gelibolulu (ö. 1078/1667), *Mecmaü’l-Enhur fî Şerh-i Mülteka’l-Ebhur*, (thk. Halil İmran el-Mansur), c. 1-4, Lübnan: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1419/1998, 1. baskı.

Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali (ö. 476), *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*, c. 1-2, Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.

Şirbinî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed (ö. 977/1570), *Mugni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, c. 1-4, Beyrut: Darü'l-Fikr, t.y.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir (ö. 310), *Câmiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an: Tefsirü't-Taberî*, c. 1-30, Beyrut: Dârü'l-Fikr, h. 1405

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (ö. 360), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk. Hamdi Abdülmecid Selefî), c. 1-25, Musul: Mektebetü'z-Zehrâ, 1404/1983, 2. baskı.

_____, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (thk. Tarık b. İvazillah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), c. 1-9, Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1415

Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed (ö. 321), *Muhtasar-u İhtilâfi'l-Ulemâ*, (thk. Abdullah Nezir Ahmed, iht. Ebû Bekr Cessâs), c. 1-5, Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, h. 1417, 2. baskı.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö. 279), *el-Câmiü's-Sahîh*, (thk. eş-Şeyh Halil Me'mûn Şihâ), Beyrut: Darü'l-Marife, 2002/1423, 1. baskı.

Ubeydî, Abdülhamid Hamd Şihab, *es-Sayd ve't-Tezkiye fî's-Şeriatî'l-İslâmiyye*, Bağdad: Matbaatü'l-Yermük, 1395/1975

Yalçın, İsmail, *İslâm'da Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar* (yüksek lisans tezi), Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., 1997

Yarcı, Güler, "Osmanlıda Avcılık Yasaları", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1

Yeniçeri, Celal, *H. Peygamber'in Çevreciliği, Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2009

_____, *İslâm Açısından Tüketim, Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, İstanbul; İFAV (Marmara Üniv. İlâhiyat Fakültesi Vakfı), 1996

Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali (ö. 743/1342), *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, c. 1-6, Kahire, Darü'l-Kütübi'l-İslâmî, h. 1313